

Interreg
SLOVENIJA – MADŽARSKA
SZLOVÉNIA – MAGYARORSZÁG
Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj
Európai Unió | Európai Regionális Fejlesztési Alap

**Snemanje
in arhiviranje
ljudske glasbe**

**Népzene
rögzítése és
archiválása**

SNEMANJE IN ARHIVIRANJE LJUDSKE GLASBE / NÉPZENE RÖGZÍTÉSE ÉS ARCHIVÁLÁSA
STROKOVNI PRIROČNIK / SZAKMAI KÉZIKÖNYV

Uredila / Szerkesztette	Rebeka Kunej
Avtorji besedil / Szövegek	Marija Klobčar, Drago Kunej, Rebeka Kunej, Anja Serec Hodžar, Urša Šivic
Avtorji fotografij / Fotók	Drago Kunej, Anja Serec Hodžar, Julijan Stranjar idr.
Prevod / Fordítás	Jolanda Harmat Császár
Slovenski jezikovni pregled / Szlovén nyelvi lektúra	Marija Klobčar
Oblikovanje in prelom / Grafikai szerkesztés és tördelés	Brane Vidmar
Izdal / Készítette	ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut
Za izdajatelja / Felelős szerkesztő	Mojca Kovačič
Založil / Kiadó	Zalozba ZRC, ZRC SAZU
Za založbo / Felelős kiadó	Oto Luthar
Glavni urednik Založbe ZRC / A ZRC Kiadó főszerkesztője	Aleš Pogačnik
Tisk / Nyomda	Birografika Bori, d. o. o., Ljubljana
Naklada / Példányszám	300

Prva izdaja, prvi natis, prva e-izdaja. / Első kiadás, első e-kiadás.
Ljubljana 2020

Publikacija je nastala kot del projekta *Folk Music Heritage: Odkrivanje, obdelava in diseminacija skupne dediščine ljudske glasbe / Közös népzenei örökségünk feltárása, feldolgozása és elterjesztése* (SIHU156), 1. 9. 2018–31. 8. 2020, ki ga je sofinancirala Evropska unija (Evropski sklad za regionalni razvoj) v okviru Programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija-Madžarska. A kiadvány az Interreg V-A Szlovénia-Magyarország Együttműködési Program keretében, az Európai Unió (Európai Regionális Fejlesztési Alap) által támogatott *Folk Music Heritage: Közös népzenei örökségünk feltárása, feldolgozása és elterjesztése / Odkrivanje, obdelava in diseminacija skupne dediščine ljudske glasbe* / (SIHU156), 1. 9. 2018–31. 8. 2020 projekt keretében készült.

Delo raziskovalk in raziskovalcev ter strokovnega osebja ZRC SAZU, ki so bili vključeni v projekt *Folk Music Heritage*, je delno sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije v okviru programa *Folkloristične in etnološke raziskave slovenske ljudske duhovne kulture*, št. P6-0111.

A ZRC SAZU-nak, a *Folk Music Heritage* projektben résztvevő kutató és szakmai munkatársainak tevékenységét részben a Szlovén Köztársaság Kutatási Ügynöksége, a Szlovén szellemi kultúra folklorisztikai és néprajzi kutatása című program keretében támogatta.

Prva e-izdaja knjige je prosto dostopna pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0. /

A könyv első e-kiadása, a Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei mellett, szabadon hozzáférhető:

<https://doi.org/10.3986/9789610504665>

ISBN 978-961-05-0466-5 (pdf)

COBISS.SI-ID 24419587

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

719:791.229.2(497.4)(035

SNEMANJE in arhiviranje ljudske glasbe : strokovni priročnik = Népzene rögzítése és archválása : szakmai kézikönyv / [uredila] Rebeka Kunej ; [avtorji besedil Marija Klobčar ... [et al.] ; avtorji fotografij Drago Kunej, Anja Serec Hodžar, Julijan Stranjar idr. ; prevod Jolanda Harmat Császár]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2020

ISBN 978-961-05-0463-4

1. Vzp. stv. nasl. 2. Klobčar, Marija 3. Kunej, Rebeka

COBISS.SI-ID 23283971

SNEMANJE IN ARHIVIRANJE LJUDSKE GLASBE NÉPZENE RÖGZÍTÉSE ÉS ARCHIVÁLÁSA

STROKOVNI PRIROČNIK

SZAKMAI KÉZIKÖNYV

Ljubljana 2020

KAZALO

Predgovor	8
Odkrivanje ljudske glasbe s pomočjo terenskega dela	11
Prednosti raziskovanja v domačem okolju in vključevanje mladih	15
Pomen terenskega snemanja za etnomuzikologijo	21
Zvočna snemanja ljudske glasbe, snemalna tehnologija in nosilci zvoka	25
Ravnanje z zvočnimi posnetki in njihovo ohranjanje	37
Glasbena transkripcija	47
Besedilna transkripcija	55
Zbiranje in obdelava pisnega in fotografskega gradiva	66
Urejanje pisnega gradiva	74
Digitalizacija pisnega gradiva	84
Digitalizacija zvočnega gradiva	89

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	9
A népzene gyűjtés terepmunkával	11
A hazai környezetben történő kutatás előnyei és a fiatalok bevonása	15
A terepmunka fontossága a népzene tudományban	21
Hangfelvétel készítése a népzene ről, felvevő technológia és hanghordozók	25
A hangfelvételek kezelése és tárolása	37
Zenei transzkripció	47
Szövegtranszkripció	55
Írásos és fényképanyag gyűjtése és feldolgozása	66
Írásos anyagok rendszerezése	74
Írásos anyagok digitalizálása	84
A hanganyag digitalizálása	89

PREDGOVOR

Strokovni priročnik *Snemanje in arhiviranje ljudske glasbe* je rezultat projekta »Folk Music Heritage: Odkrivanje, obdelava in diseminacija skupne dediščine ljudske glasbe«, ki ga v letih 2018–2020 sodelavke in sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU izvajamo v okviru Evropskega sklada za regionalni razvoj, čezmejnega sodelovanja Interreg V-A Slovenija-Madžarska. Je eden od rezultatov sodelovanja štirih različnih ustanov z obeh strani meje, s katerimi želimo poglobiti sodelovanje na področju kulture v upravičenem območju, pri tem pa nas povezuje ljudska glasba – njena pretekla in sodobna podoba.

Publikacija se osredotoča na najpomembnejše vidike terenskega raziskovanja, dokumentiranja in arhiviranja ljudske glasbe in pesmi: zajema temeljne napotke za terensko delo, nudi osnove glasbene in besedilne transkripcije ter opozarja na pravilno ravnanje in hranjenje unikatnega terenskega gradiva. Njen namen je nagovoriti tiste, ki se ljubiteljsko oziroma zasebno ukvarjajo z odkrivanjem ljudske glasbe in pesmi, jim pomagati s priporočili pri njihovem delu ter jih tako ozavestiti ne le o pomenu odkrivanja in zbiranja ljudske glasbe na terenu, temveč tudi o (o) hranjenju terenskega gradiva.

Rebeka Kunej

ELŐSZÓ

A népzenei anyag rögzítése és archiválása című szakmai kézikönyv a 2018-2020-es időszakban, a ZRC SAZU Népzene-tudományi Intézetének munkatársai által, az Interreg V-A Szlovénia-Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program keretében megvalósuló „Folk Music Heritage: Közös népzenei örökségünk feltárása, feldolgozása és elterjesztése” projekthez kapcsolódóan készült el. A kiadvány a határ két oldalán működő négy különböző intézmény együttműködésének egyik eredménye, amelynek célja a kulturális kapcsolatok bővítése a támogatási térségben, ahol köztünk a kapcsolat a népzene – ennek múltbéli és korszerű megjelenési formája képezi.

A kiadvány a népzene és a népdalok terepi kutatása, dokumentálása és archiválása legfontosabb szempontjait tárja fel: tartalmazza a terepmunkával kapcsolatos fő útmutatókat, a kottázás és a szövegátírás alapjait, valamint felhívja a figyelmet az egyedi gyűjtött anyag helyes kezelésére és tárolására. Célja megszólítani mindazokat, akik műkedvelőként vagy magánszemélyként foglalkoznak a népzene és a népdalok gyűjtésével, ajánlásokkal segíteni munkájukat és tudatosítani bennük, nem csak a népzene gyűjtésének fontosságát, hanem azt is, mennyire fontos ennek a gyűjtött anyagnak a fennmaradása.

Rebeka Kunej

ODKRIVANJE LJUDSKE GLASBE S POMOČJO TERENSKEGA DELA

BESEDILO: REBEKA KUNEJ

Raziskovanje ljudske glasbe je bilo v preteklosti – in je tudi danes – pogosto povezano s terenskim delom. Raziskovalci, ki so določeno območje raziskovali v preteklosti, so kot dokaz njihovega terenskega dela zapustili različno gradivo – dnevniške in terenske zapise, fotografije, zvočne in avdiovizualne posnetke pa tudi različne artefakte oziroma predmete (na primer glasbila, pesmarice). Tudi danes, ko želimo raziskovati bodisi pretekle bodisi sodobne prakse, povezane z glasbenim življenjem posameznih skupin ljudi, tega ne moremo narediti le iz svoje pisarne, ampak se je potrebno odpraviti med ljudi. Z lastnim opazovanjem in udeležbo v dogodkih ter pogovorih s sogovorniki (informatorji) lahko preverimo, raziskujemo in dokumentiramo ljudsko izročilo danega prostora.

Spominjam se pripovedovanja mojih predhodnikov na Glasbenonarodopisnem inštitutu o njihovem poteku terenskega dela v drugi polovici 20. stoletja: pogosto so bolj ali manj nenapovedano prišli v določen kraj ali k neki hiši in ljudi

A NÉPZENEGYŰJTÉS TEREPMUNKÁVAL

SZÖVEG: REBEKA KUNEJ

A népzene gyűjtés a múltban – és napjainkban is – gyakran terepmunkával párosul. Azok a kutatók, akik egy adott térségben kutattak a múltban, az elvégzett terepmunka bizonyítékeként különböző anyagokat hagytak ránk – napló- és terepjegyzeteket, fotókat, hang- és audiovizuális felvételeket, de különböző tárgyakat is (például hangszereket, daloskönyveket). Amennyiben az egyes csoportok zenei életéhez kapcsolódó, múltbéli vagy korszerű gyakorlatokat kívánjuk tanulmányozni, ezt napjainkban sem tehetjük az íróasztal mellől, ki kell menni az emberek közé. Egy adott térség népi hagyományait megfigyeléssel, az eseményeken való részvétellel és az adatközléssel történő beszélgetés segítségével ellenőrizhetjük, kutathatjuk és dokumentálhatjuk.

Emlékszem, amikor a Népzene kutatóintézetben, idősebb volt munkatársaim arról meséltek, hogyan zajlott a gyűjtés a 20. század második felében: gyakran, többé-kevésbé előzetes bejelentkezés nélkül mentek egy-egy településre vagy házhoz, és rákérdeztek az ott élőknel arra,

Slika 1 Banda Kociper-Baranja med snemanjem sodelavcev Glasbenonarodopisnega inštituta. Beltinci, 1970. Hrani arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

A Népzene tudományi Intézet munkatársai a Kociper-Baranja banda zenélését rögzítik. Beltinci, 1970. A ZRC SAZU Népzene tudományi Intézet archívumában.

povprašali o stvareh, ki so bile predmet njihovega zanimanja. Danes bi bil to precej neuspešen postopek, saj se današnji način življenja razlikuje od tistega pred nekaj desetletji; praviloma se raziskovalci ljudske glasbe zato vnaprej dogovorimo za srečanje z informatorji, ki pogosto vključuje tudi zvočno ali avdiovizualno snemanje.

Raziskovanje na terenu lahko poteka na različne načine. Pogosto obiščemo posameznega sogovornika ali skupino in se z njimi pogovarjamo o njihovih glasbenih (pevskih, instrumentalnih, plesnih) praksah. Takrat si navadno vnaprej

ami interessierte sie. Manapság ez nem igazán működne, hiszen teljesen más az életmódunk, mint évtizedekkel korábban; éppen ezért, mi népzene kutatók, az adatközlőkkel rendszerint előre megbeszéljük a találkozót, amelyen gyakran hang-, illetve audiovizuális felvétel is készül.

A gyűjtés különböző módszerekkel történik. Gyakran egy-egy adatközlőhöz vagy csoporthoz látogatunk el, és elbeszélgetünk velük zenei (énekes, hangszeres, tánc) gyakorlataikról. Ilyen esetekben, rendszerint előre készülünk néhány kérdéssel vagy tematikával, amely a beszélgetés

pripravimo nekaj vprašanj oziroma tem, ki nam bodo vodilo skozi pogovor. Večkrat se zgodi, da nam sogovorniki ne le govorijo o svojih glasbenih praksah, temveč tudi zapojejo, zaigrajo, zaplešejo. Na tak način neposredno dokumentiramo vsebino (t. i. *tekst*), na primer pesem, vižo, ples. Pri tem pa se je potrebno zavedati, da je bilo takšno izvajanje zunaj običajnih okoliščin (t. i. *konteksta*), saj smo sami spodbudili izvedbo. S takšnimi okoliščinami se srečamo zagotovo takrat, kadar raziskujemo in dokumentiramo (pol)pretekle glasbene prakse oziroma izročilo, ki ni več živo med ljudmi, se ne izvaja, a se ga sogovorniki še spominjajo.

Večkrat, predvsem v zadnjem obdobju, poteka raziskovanje ljudske glasbe na terenu tudi kot soudeležba na različnih dogodkih, kjer se tovrstne prakse predstavljajo ali izvajajo neodvisno od naših vzpodbud in ga mi le opazujemo in dokumentiramo. Tako na primer obiščemo gasilsko veselico, se udeležimo pustnega spreveda ali pa kulturne prireditve oziroma srečanja, na katerem se predstavijo posamezniki ali skupine. V tem primeru nas zanima dogodek sam po sebi, ki ga lahko različni sogovorniki dopolnijo s svojimi komentarji, mnenji – morda že ob dogodku ali pozneje, če se z izvajalci posebej dogovorimo za pogovor.

Pri vsakem terenskem raziskovanju moramo spoštovati etična načela raziskovanja. Upoštevati

vezérfonala lesz. Többször előfordul, hogy beszélgetőtársaink nem csak mesélnek saját zenei gyakorlatairól, hanem énekelnek, hangszeren játszanak, táncra perdülnek. Ily módon közvetlenül dokumentálhatjuk a tartalmat (un. *szöveget*), például dalt, zenét, táncot. Persze ezekben az esetekben nem szabad megfeledkezni arról, hogy az ilyen előadás a hagyományos körülményeken (un. *kontextuson*) kívül történik, hiszen annak létrejöttét mi magunk ösztönöztük. Ezekkel a körülményekkel bizonyára minden olyan esetben szembesülünk, amikor a (fél)múltbéli zenei gyakorlatokat, illetve hagyományokat kutatjuk és dokumentáljuk, mivel ezek már nem élnek a közösségben, viszont az adatközlők még emlékeznek rájuk.

A gyűjtés, különösen az utóbbi időkben, gyakran a különböző olyan eseményeken való közreműködés, vagy csak jelenlét formájában történik, ahol bemutatják ezeket a gyakorlatokat, mi pedig csupán figyelünk és dokumentálunk. Így például ellátogatunk egy tűzoltóbálba, részt veszünk a farsangi felvonuláson vagy kulturális eseményen, illetve találkozón, ahol egyének és csoportok is bemutatkoznak. Ilyen esetekben maga a rendezvény érdekel bennünket, azonban a beszélgetőtársak ezt kiegészíthetik észrevételeikkel, véleményükkel – akár már az eseményen, vagy később, ha az előadókkal megbeszélünk egy találkozást.

moramo zakonodajo in ustrezno varovati osebne podatke naših sogovornikov, jim zagotoviti anonimnost, a jim hkrati tudi dati pravico do tega, da jih izpostavimo kot nosilce kulturne dediščine.

Terensko delo mora biti načrtovano. Pred odhodom na teren je potrebno skrbno pripraviti potrebno opremo in kolikor mogoče predvideti različne situacije, v katerih se lahko znajdemo na terenu. Raziskovanje ljudske glasbe ne obsega le zapisovanja in dokumentiranja na terenu; enako pomembno je tudi ustrezno urejanje in hranjenje dobljenih podatkov, predvsem pa sta pomembni analiza in sinteza spoznanj.

A terepmunka során rendkívül fontos a kutatás etikai elveinek betartása. Figyelembe kell venni a jogszabályokat és megfelelő védelmet biztosítani az adatközlők személyes adatainak, biztosítani kell számukra a névtelenséget, ugyanakkor a jogot is, hogy a kulturális örökség hordozóiként kiemeljük őket.

A terepmunkát mindig meg kell tervezni. Indulás előtt gondosan elő kell készíteni a felszerelést, és lehetőség szerint a terepen esetlegesen előforduló, különböző szituációkat is. A népzene kutatás nem csupán a terepen végzett feljegyzéseket és dokumentálást jelenti; ugyanennyire fontos a gyűjtött adatok megfelelő szerkesztése és őrzése, ezen belül pedig az megszerzett ismeretek elemzése és szintézise.

PREDNOSTI RAZISKOVANJA V DOMAČEM OKOLJU IN VKLJUČEVANJE MLADIH

BESEDILO: MARIJA KLOBČAR

Mladi, ki se vključujejo v zapisovanje izročila, imajo za svoje raziskovalno zanimanje najpomembnejše izhodišče in zaledje v domačem okolju. Stari starši namreč ob vnukih pogosto obujajo spomine na mladost, v teh spominih pa se izrisujeta vsakdanje in praznično življenje njihovega otroštva. Če so med temi spomini tudi pesmi, imajo mladi zapisovalci najboljšo možnost, da ustvarijo male zbirke družinskega pesemskega izročila.

Ponekod pa se iz takšnih ali drugačnih razlogov družinsko izročilo ni ohranjalo ali pa mladi želijo s svojimi zapisi predstaviti izročilo širšega okolja. Za takšno zapisovanje se v znanem okolju oprejo na obstoječe stike, ki jim olajšujejo dostop do sogovornikov oziroma do pevcev, v neznanem okolju pa morajo do ljudi pristopiti z obširnejšimi pojasnili svojega zanimanja. V stiku z mladimi se starejši hitro postavijo v vlogo pripovedovalcev in navadno tudi sami vodijo pogovor v teme, ki so jim najbližje, kot sogovorniki pa lahko nastopajo tudi vrstniki. Če je cilj terenskega

A HAZAI KÖRNYEZETBEN TÖRTÉNŐ KUTATÁS ELŐNYEI ÉS A FIATALOK BEVONÁSA

SZÖVEG: MARIJA KLOBČAR

Azok a fiatalok, akik a hagyományok feljegyzése mellett kötelezik el magukat, rendszerint az otthoni környezetből indulnak ki, és onnan kapják a támogatást is. A nagyszülők ugyanis gyakran elevenítik fel emlékeiket unokáiknak, ezekben az emlékekben pedig megjelenik gyerekkoruk mindennapi élete, és az ünnepnapok is. Ha pedig az emlékekben még dalok is szerepelnek, a fiatal jegyzetelőknek kiváló lehetőségük van megalkotni a családi dalörökség kis gyűjteményét.

Persze az is előfordul, hogy a család különböző okok miatt nem ápolta a hagyományt, netán a fiatalok a szélesebb környezetükben gyűjtött feljegyzésekkel kívánnak bemutatkozni. Ezekben az esetekben, az ismert környezetben rendelkezésre álló kapcsolataikat hasznosítják, mivel ez megkönnyíti számukra a beszélgetőtársak, illetve énekesek megközelítését, míg ismeretlen környezetben bővebb magyarázattal tudnak csak az emberekkel kapcsolatot kialakítani. Amikor fiatalokkal kerülnek kapcsolatba, az idősek szívesen vállalják a mesélő szerepét, és rendszerint maguk

Slika 2 Druženja ob delu in praznovanjih, kot so bila *gostüvanja* in nove maše, so nudila številne priložnosti za petje. Strežniki ob novi maši v Prekmurju pred 2. svetovno vojno. Izvirnik hrani Olga Ropoša, Gomilica.

A közös munka és ünnepi események, mint például a lakodalmak és az újmisék számos lehetőséget adtak az éneklésre. Felszolgálók az újmisén a Muravidéken a 2. világháború előtt. Az eredetit a gomilicai Olga Ropoša őrzi.

dela odkrivanje pesemskega izročila, pa jih je v ta vprašanja potrebno – seveda čim bolj nevsiljivo – tudi usmerjati.

Mladim raziskovalcem bodo pri usmerjanju pogovora najbolj v pomoč vprašanja o posebnih dogodkih in življenjskih mejnikih sogovornikov in vprašanja o prazničnem letu. Spomini, vezani na osebne praznike in posebne dogodke, se

is olyan témák felé terelik a beszélgetést, amelyek közel állnak hozzájuk, de beszélgetőtársként akár a fiatalok is szerepelhetnek. Amennyiben a terepmunka célja a népdalhagyomány feltárása, akkor – természetesen a legkevésbé tolakodó módon – e téma felé kell őket irányítani.

A beszélgetés irányításában a fiatal kutatóknak segítségére lehet, ha a különleges eseményekről, az

nanašajo tako na druženja z vrstniki, igro in različna okolja šolanja kot tudi na primarno družino. Ob pogovorih o otroških druženjih in igrah navadno pridejo na dan različne izštevance in druge otroške pesmi. Prav to pesemsko izročilo je zelo spremenljivo, saj odseva življenjsko obzorje vsake generacije posebej. Zapisovanje tega izročila tako lahko prinese izjemno dragoceno gradivo. V tem pogledu je mladim raziskovalcem v pomoč gradivo, ki ga poznajo iz svojih lastnih izkušenj. To velja tudi za različne otroške pesmice in uganke. V svet, ki ga kot otroci lažje odkrivajo, sodijo še različne pesmi, ki so se jih otroci učili v šoli. Te pesmi so ljudje pogosto prepevali mlajšim in so na ta način ponarodevale.

Težje se bodo otroci pri raziskovanju izročila lotili tistih praznovanj, ki jih sami še niso doživeli ali pa jih poznajo bolj od daleč. Pestra dogajanja, ki so spremljala priprave na poroko in samo svatbo, bodo zanje manj razumljiva, zato se bodo morali za temeljne informacije opreti na pomoč starejših. Brez osnovnega poznavanja dogajanja neke šege namreč ni mogoče voditi pogovora. Svatba je bila hkrati pomembna priložnost za petje šaljivih živalskih pesmi, s katerimi so se ljudje zabavali. Pri samih svatbenih šegah in pesmih, vezanih nanje, pa je potrebno upoštevati tudi velike spremembe, ki jih je poroka na deželi doživela v zadnjih petdesetih letih. Podobno velja za šege ob smrti, ki so bile prav v

életük mérföldköveiről és a különböző ünnepekről kérdezik az adatközlőket. A személyes ünnepekhez és különleges eseményekhez kapcsolódó emlékek vonatkozhatnak a kortársak társaságára, a játékokra, a különböző környezetben történő tanulásra, de akár magára a családra is. A gyermekkori barátságokat és játékokat felelevenítve, rendszerint különböző kiolvasók és egyéb gyermekdalok kerülnek elő az emlékezetből. És éppen ez a dalörökség rendkívül sokszínű, hiszen mindegyik korosztálynál más-más forrásból merített. Éppen ezért az ilyen örökség feljegyzése rendkívül értékes anyagot képezhet. A fiatalokat ebben segítheti a saját tapasztalataik alapján szerzett anyag ismerete. Vonatkozik ez a különféle gyermekdalokra és találós kérdésekre is. A gyerekek által könnyen bejárható élményvilágba tartoznak még az iskolában tanult dalocskák is, amelyeket az idősebbek gyakran énekeltek a fiataloknak, és ily módon szinte népdalokká váltak.

A gyűjtés során a gyerekek nehezebben tudják kutatni azokat az ünnepeket, amelyeket ők maguk még nem éltek meg, illetve csak távolról ismerik őket. Az esküvői és lakodalmos előkészületekhez kapcsolódó eseményeket számukra kevésbé lesznek érthetőek, így alapinformációk szempontjából az idősebbekre kell támaszkodniuk. Nem lehet beszélgetést irányítani ugyanis, ha egy adott szokás alapjait sem ismerjük. Ugyanakkor a lakodalom kitűnő alkalom volt a vicces állatos dalok

tej pokrajini izjemno pestre. V pomoč pevcem ali sogovornikom so v teh primerih lahko predvsem vprašanja, ki se nanašajo na razlike med sodobnimi šegami oziroma pesmimi in šegami in petjem v preteklosti.

Kot rečeno, so pomemben del izročila šege, povezane z letnimi prazniki. Tudi tu se mladi raziskovalci lahko oprejo na otroške spomine odraslih. Otroci so namreč že dolgo pomembni nosilci teh šeg, saj je nanje prešlo izvajanje nekaterih obrednih obhodov. V Prekmurju so bili dečki predvsem nosilci t. i. *kokodakanja*, ki je zaznamovalo barbarino, 4. decembra, pozneje pa se je prenašalo tudi na druge zimske obredne obhode. Pri tem so zanimivi tako sam potek šege kot verzificirana besedila, ki so jih fantje govorili pri posameznih hišah. Otroci so bili tudi nosilci božičnih ali trikraljevskih koledovanj, ki so doživljala večje spodbude s strani cerkvenih krogov. Pevce velja povprašati še o šegah ob svečnici in na gregorjevo, ko so fantje koledovali za darove za učitelja.

Spomine na pesmi pogosto obudi tudi vprašanje o skupnih delih in petju ob njem. V Prekmurju je pomembno priložnost za druženje različnih generacij nudilo predvsem česanje perja. V dolgih zimskih mesecih se je ob tem opravilu zbrala soseska, monotono delo pa so si ljudje krajšali s petjem različnih pesmi, med drugimi tudi pesmi z zgodbo, torej pripovednih pesmi oziroma balad.

éneklésére. A lakodalmas szokások és a hozzájuk kapcsolódó dalok esetében fontos figyelembe venni azokat a változásokat, amelyek az utóbbi ötven évben, a vidéki lakodalmakat is érintették. Hasonló a helyzet az elhalálózáshoz kapcsolódó szokásokkal, amelyekből vidékünkön rendkívül sok volt. Az éneklőket, illetve adatközlőket ezekben az esetekben olyan kérdésekkel segíthetjük, amelyek a mai szokásokat és énekeket a múltbéli szokásokkal és énekekkel történő összehasonlításra ösztönöznék.

Amint már említettem, a hagyomány fontos részét képezik a különböző ünnepekhez kapcsolódó szokások. A fiatal kutatók ebben az esetben is támaszkodhatnak a felnőttek gyerekkori emlékeire. A gyerekek ugyanis már jó ideje ápolják ezeket a szokásokat, mivel a szertartásos bejárásokat most már ők végzik. A Mura-vidéken a fiúk elsősorban a Borbála naphoz, december 4-hez kapcsolódó, úgy nevezett *kotkodácsolást* gyakorolták, később pedig az összes téli bejárásban alkalmazták. Ezzel kapcsolatosan érdekes maga a szokás és a hozzá kapcsolódó versbe foglalt szövegek, amelyeket a fiúk egy-egy háznál kántáltak el. Úgyszintén a gyerekek voltak az egyházi körökből nagyobb támogatást élvező karácsonyi betlehemezés vagy a háromkirályokhoz kapcsolódó falujárás szereplői is. Az adatközlőket érdemes megkérdezni a gyertyaszentelőhöz kapcsolódó vagy a Gergely-napi

Ob spomilih na razna dela na polju ali na mlačev, kjer je zaradi sosedske pomoči sodelovalo veliko fantov in deklet, se bodo ljudje najverjetneje spomnili predvsem ljubezenskih pesmi. Prav ljubezenske pesmi so bile namreč v Prekmurju del spominov na skupna dela, ne le na tista, ki so se dogajala v vasi, temveč tudi na sezonska dela daleč od doma. Ta spomin pa je ohranjen predvsem v posrednem pripovedovanju ali pa v pesmih, ki so jih ljudje med sezonskim delom srečevali tako doma kot v tujini.

V nasprotju s tem pa so še dokaj živa doživetja romanj in raznih cerkvenih slovesnosti, s katerimi ljudje povezujejo romarske in druge nabožne pesmi. Tudi v tem pogledu velja na terenu ljudi opozoriti na oddaljene spomine in na spremembe, ki so jih doživljali. Opozoriti je potrebno še na veljavo in pesemsko izročilo domačih romarskih središč in na sodobna romanja, povezana z njimi.

Dragocena prednost zapisovanja mladih v domačem okolju je vsekakor spremljanje živega izročila, ki nastaja in živi med mladimi – v vrtcih, šolah, raznih društvih in v neformalnih združenjih. Pesem in glasba sta namreč pogosti spremljevalki ne le vzgoje in izobraževanja, temveč tudi družabnega življenja. Terensko delo, ki izročilo nekega okolja odkriva ne le nam samim, temveč tudi bodočim rodovom, naj zato tem rodovom posreduje tudi podobo časa, v katerem je našlo svoj trajni zapis.

szokásokról is, amikor a fiúk a tanároknak készített ajándékokra gyűjtöttek.

A dalok emlékeit gyakran az is felidézi, ha rákérdezőnk a közösen végzett munkákra és az azokat kísérő énekekre. A Mura-vidéken a különböző nemzedékek tagjai elsősorban a tollfosztások alkalmából gyűltek össze. A hosszú téli hónapokban összegyűltek a szomszédok, és hogy gyorsabban teljék az unalmas tevékenység, különböző dalokkal mulatták az időt, köztük történeteket mesélő énekekkel, illetve balladákkal is.

A mezei munkákhoz vagy a gépcsépléshez kapcsolódóan, amikor számos szomszéd fiú és lány sietett a másik segítségére, bizonyára leginkább a szerelmes dalok jutnak a mesélő eszébe. A Mura-vidéken ugyanis éppen a szerelmes dalok képezik a közös munkával kapcsolatos emlékek részét. A szerelmes dalok nem csak a faluban végzett munkához, hanem az otthontól távol végzett idénymunkához is kapcsolódnak. Ez az emlék elsősorban a közvetett történetmesélésben, illetve azokban a dalokban maradt fenn, amelyeket az idénymunka során akár itthon, akár külföldön énekeltek.

Ugyanakkor élnek a zarándoklatokkal és templomi szertartásokkal kapcsolatos élmények, ezekhez pedig elsősorban a zarándok- és egyéb templomi énekek kapcsolódnak. Ebben az esetben is érdemes emlékeztetni a távoli emlékekre és a megélt változásokra. Úgyszintén emlékeztetni

kell a hazai zarándokközpontokhoz, valamint a korszerű zarándoklatokhoz kapcsolódó élményekre és énekekre.

A fiatalok által, a hazai környezetben történő gyűjtések értékes előnye a fiatalok között – óvodákban, iskolákban, egyesületekben és társaságokban keletkező és élő hagyomány nyomon követése. A dal és a zene ugyanis nem csak a nevelés és oktatás, hanem a társasági élet gyakori kísérői. És mivel nem elég, hogy egy adott környezet hagyományai csak nekünk, hanem a jövőbeni nemzedékeknek is szóljanak, amikor ezeket a hagyományokat a jövőnek rögzítjük, rendkívüli jelentősége van a korrajznak is.

POMEN TERENSKEGA SNEMANJA ZA ETNOMUZIKOLOGIJO

BESEDILO: URŠA ŠIVIC

Terensko snemanje je ena od temeljnih metod, ki jih uporabljajo etnomuzikologija pa tudi druge vede, kot sta na primer etnologija in antropologija. S podatki, ki jih pridobimo na terenskem snemanju, lahko potrdimo raziskovalne domneve, lahko pa terensko delo pomeni začetek raziskovalnega dela, ki ga nadgrajujemo s študijem. Vsakokratno terensko snemanje je enkratno dogodek, katerega vsebino narekuje več dejavnikov, ključna pa sta dva: raziskovalno zanimanje in sogovornik. Od teh dveh dejavnikov je odvisno, kakšno gradivo pričakujemo: ali je to petje ali inštrumentalna izvedba, pripoved, spomini na dogodke ipd.

V preteklosti so raziskovalci etnomuzikologi in folkloristi zbirali predvsem pesmi in inštrumentalne plesne melodije, ob tem pa so beležili tudi podatke o šegah in navadah, povezanih z glasbo, plesom in spremljevalnimi pojavi. V zadnjih desetletjih se je pozornost z glasbenih, torej pevskih in inštrumentalnih vsebin usmerila na prostore dogajanja ter kontekste glasbe in

A TEREPMUNKA FONTOSSÁGA A NÉPZENETUDOMÁNYBAN

SZÖVEG: URŠA ŠIVIC

A terepen végzett hang-, illetve képfelvételzés az egyik alapvető, a népzene-tudományban és más tudományokban, pl. a néprajztudományban és az antropológiában is használatos módszer. A terepen folytatott felvételzés által összegyűjtött adatokkal megerősíthetjük a kutatási hipotéziseket, a terepmunka pedig a kutatási munka kezdetét is képezheti, amit későbbi tanulmányozással fejlesztünk tovább. A mindenkor terepi felvételzés egyszeri esemény, aminek a tartalmát több tényező határozza meg, ezek közül kettő kulcsfontosságú: a kutatás iránti érdeklődés és az adatközlő. Ettől a két tényezőtől függ, milyen anyagra számíthatunk: legyen az ének, vagy hangszeres zene, mesélés, emlékek adott eseményekről stb.

A múltban a népzene- és folklórkutatók főképp dalokat és hangszeres táncdallamokat gyűjtöttek, emellett pedig lejegyezték a zenével, tánccal és kísérő eseményekkel kapcsolatos szokásokról, hagyományokról szóló adatokat is. Az eltelt évtizedekben a zenei, tehát az énekes és hangszeres tartalmakról a figyelem az események

plesa, zato so raziskovalci začeli razširjati svoje zanimanje na širša družbeno-kulturna dogajanja in vprašanja, povezana z glasbo in plesom.

Zaradi cenovne dostopnosti tehničnih aparatov in razmeroma enostavnega shranjevanja in prenosa podatkov je terensko snemanje danes precej enostavnejše, kot je bilo v preteklosti. Na splošno glasbenega pa tudi drugega gradiva danes navadno ni težko posneti, saj so snemalne aparature, pogosto pa tudi raziskovalci precej vpeti v življenje ljudi. Kljub temu pa je vsakršno terensko snemanje vstopanje v osebni prostor sogovornika, pri čemer se mu skušamo čim bolj približati, saj ga sprašujemo o preteklosti, posegamo v njegov intimni prostor z vprašanji o njegovih navadah, odnosih, spominih. Šele z odgovori na tovrstna vprašanja dobijo posneta glasba ali dogodka, povezani z njo, dodatno vrednost in jih lahko vpnejo v razumevanje življenjskega vsakdana ali praznika ljudi.

Prostor snemanja

Eden od pomembnih dejavnikov terenskega snemanja je prostor: če nas zanimata glasba ali pripoved posameznika oz. skupine, snemamo v primeren prostoru, ki ga po navadi izberejo kar sogovorniki sami, naj bo to prostor v hiši, stanovanju ali prostoru, ki ga uporabljajo za vaje. Zunanji prostori, kot je na primer vrt pred hišo, morda delujejo domače, vendar so zaradi dodatnih zunanjih

történeti helyszíne, valamint a zene és tánc kontextusa felé is kezdett irányulni, ezért a kutatók érdeklődési körüket a szélesebb társadalmi-kulturális eseményekre, valamint a zenével és táncsal kapcsolatos területekre is bővítették.

A műszaki felszerelés árban is megfelelőbb hozzáférési lehetőségei és a viszonylag egyszerűbb adattárolás és adatátvitel miatt a terepen folyó rögzítés ma sokkal egyszerűbb, mint korábban. Általánosítva manapság a zenei és egyéb anyagot nem nehéz rögzíteni, hiszen a felvételező berendezések nagy mértékben az emberek életének szerves részét képezik. Ennek ellenére minden terepen folyó felvételezés az adatközlő személyes terébe történő belépés, hiszen a lehető legközelebb szeretnénk hozzá kerülni, mivel a múlttól kérdezzük, a szokásokkal, viszonyokkal, emlékekkel kapcsolatos kérdésekkel intim területeit érintjük. Csak az ilyen kérdésekre kapott válaszok alapján kapja meg a rögzített zene vagy az azzal kapcsolatos események a hozzáadott értéket, és egyben lehetővé teszi az emberek mindennapjainak vagy ünnepnapjainak megértését.

A felvételkedészítés helyisége

A terepi felvételezés egyik fontos tényezője a helyiség: ha a zene vagy az egyén, illetve csoport mesélése érdekel bennünket, megfelelő helyiségben felvételezzünk, amit általában az adatközlők választanak ki, legyen az a házban, a lakásban vagy a próbákra

Slika 3 V letih 1970–1973 so potekala prva terenska snemanja Slovencev na Madžarskem v okviru Glasbenonarodopisnega inštituta. Hrani arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU. Foto: Julijan Strajnar.

A Népzene-tudományi Intézet az 1970–1973-as időszakban végezte első terepmunkáját a magyarországi szlovének körében. A ZRC SAZU Népzene-tudományi Intézet archívumában. Fotó: Julijan Strajnar.

zvokov za snemanje in kakovost posnetkov manj primerni. Raziskovalno vprašanje, ki je vezano na praznična ali katera druga dogajanja, seveda zahteva snemanje na prostem, pri čemer se dodatnim, »neglasbenim« zvoikom ne moremo izogniti. Podobnim motečim dejavnikom se ne moremo izogniti niti na prireditvah, ki so pogosto tudi del terenskih raziskav in snemanj.

Teme etnomuzikološkega zanimanja

Teme, ki zaposlujejo raziskovalce etnomuzikologe, so zelo raznolike: navezujejo se lahko na

használt helyiségben. A külső helyiségek, mint pl. a ház kertje, otthoniasnak tűnik ugyan, de a további külső hangok jelenléte miatt alkalmatlanok a felvételezésre és a felvételek minősége is kevésbé megfelelő. Az ünnepi vagy más eseményekkel kapcsolatos kutatási kérdések ugyan külső felvételezést követelnek, ahol az egyéb, „nem zenei” hangokat nem kerülhetjük ki. Szintén nem kerülhetők el a hasonló zavaró elemek a rendezvényeken sem, amik gyakran a terepen folyó kutatások és felvételezések részét képezik.

različna obdobja (pri čemer ne gre zanemariti zanimanja za sodobna glasbena dogajanja), na osebne (rojstni dan, god, poroka, pogreb) ali javne dogodke (pust, posvetni in cerkveni prazniki), glasbene žanre (največkrat je to ljudska glasba, lahko pa je tudi katera koli druga), glasbeni repertoar, delovanje skupin, tehnike petja ali igranja instrumentov.

A népzene kutatási érdeklődés témái

A népzene kutatókat érdeklő témák nagyon különbözők: különböző időszakokra (amelyek esetében nem hanyagolható a korszerű zenei események iránti érdeklődés), személyes (születésnap, névnap, esküvő, temetés) vagy nyilvános eseményekre (farsang, világi és egyházi ünnepek), zenei műfajokra (ez főleg a népzene, de bármely más zenei műfaj is), zenei repertoárra, csoportok működésére, éneklési és hangszerhasználati technikákra vonatkoznak.

ZVOČNA SNEMANJA LJUDSKE GLASBE, SNEMALNA TEHNOLOGIJA IN NOSILCI ZVOKA

BESEDILO: DRAGO KUNEJ

Možnost zvočnega zapisovanja glasbenih dogodkov (snemanje) je pri terenskem raziskovanju pomenila velik napredek pri zapisovanju in dokumentiranju ljudske glasbe. Številni raziskovalci so že kmalu po tem, ko se je na prelomu med 19. in 20. stoletjem na tržišču pojavila prva snemalna tehnologija, opozorili na velik pomen in prednosti, ki jih je prineslo zvočno dokumentiranje. Izpostavili so, da lahko notni in besedni zapis ohraniti samo prvine, ki jih je mogoče zapisati na papir, pri tem pa se izgubijo mnoge individualne, subjektivne značilnosti posamičnega izvajanja in izvajalca, kar se pri zvočnem posnetku ohrani. S tem se lahko dokumentirajo posebnosti ljudske glasbe in narečne govornice, ki jih snemalna naprava zapiše natančno in objektivno.

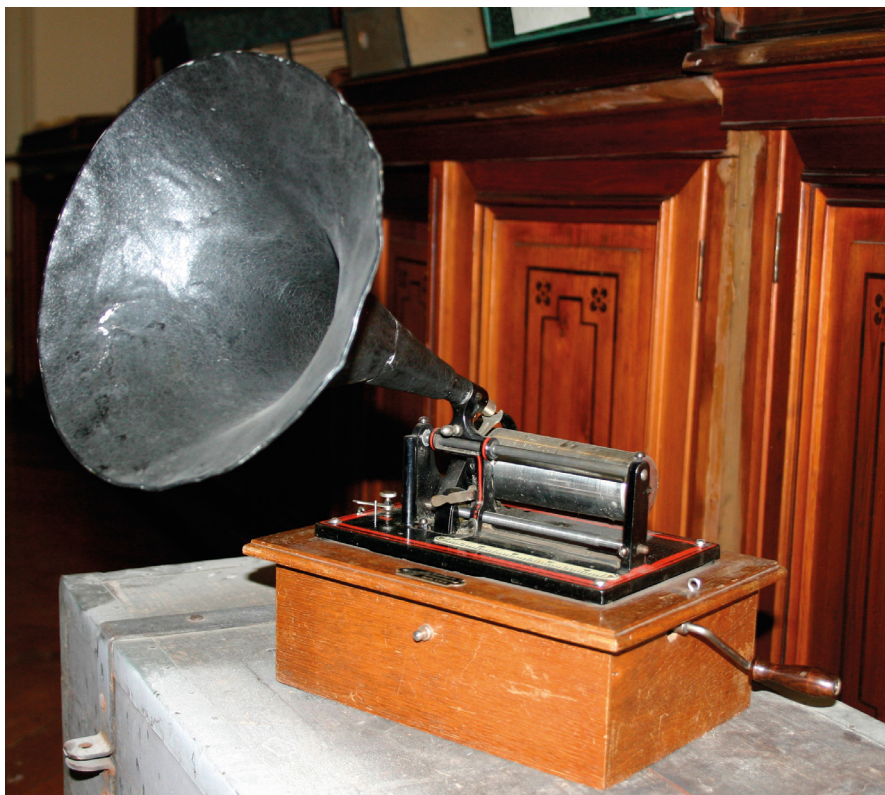
Vendar ostaja še danes, kljub na videz idealnemu načinu zapisa in visokem tehničnem nivoju snemalne opreme in postopkov, zvočno dokumentiranje le ena od oblik zapisovanja glasbe,

HANGFELVÉTEL KÉSZÍTÉSE A NÉPZENÉRŐL, FELVEVŐTECHNOLÓGIA ÉS HANGHORDOZÓK

SZÖVEG: DRAGO KUNEJ

A zenés események hangrögzítésének (felvétel készítésének) lehetősége óriási előrelépést jelentett a népzene gyűjtésben és dokumentálásban. Amikor a 19. és 20. század fordulóján, a piacon megjelent az első hangrögzítő technológia, számos kutatót hamarosan felhívta a figyelmet a hangdokumentálás jelentőségére és előnyeire. Hangsúlyozták, hogy a kottázás és a jegyzetek csak a papírra rögzíthető elemeket képesek megőrizni, közben pedig elvesznek az egyes előadások és előadók egyedi, szubjektív elemei, ami egy hangfelvételnél fennmaradnak. Ily módon dokumentálhatók a népzene és a tájszólás sajátosságai, hiszen a felvevőgép ezeket pontosan és objektíve rögzíti.

Ugyanakkor, még a látszólag ideális hangrögzítési mód, illetve a magasabb fejlett felvevőkészülékek és eljárások ellenére is, a hangdokumentálás, a maga gyengéivel és hiányosságaival együtt, a zene hangrögzítésének csupán egyik

Slika 4 Fonograf, s katerim je med obema vojnama slovenski raziskovalec Matija Murko snemal pri terenskem raziskovanju. Foto: Drago Kunej, 2020.

Fonográf, amelyet Matija Murko szlovén népzene kutató terepmunkája során használt a két háború közötti időszakban. Fotó: Drago Kunej, 2020.

ki ima tudi svoje slabosti in pomanjkljivosti. Te se kažejo predvsem v razlikah, ki jih poslušalec zazna pri poslušanju žive glasbene izvedbe ali pa posnete glasbe. Vzroki so lahko tehnične, akustične in psihične narave, lahko pa izhajajo tudi iz različnih pristopov k snemanju in iz razlik v samem snemalnem postopku. Še posebej zapleteno je lahko terensko snemanje etnomuzikološkega zvočnega gradiva, saj smo omejeni glede snemalne opreme, kakor tudi z zelo raznolikimi

formája marad. A hallgató ugyanis másképp érzékeli az élő előadást, és másképp a hangfelvételt. Az okok lehetnek műszaki, akusztikai vagy pszichés jellegűek, de előfordulhatnak a felvételezéshez történő különböző hozzáállások vagy a rögzítési eljárásban megjelenő eltérések miatt is. Különösen bonyolult terepen a népzenei anyag rögzítése, mivel korlátozottak vagyunk mind a felvevőkészülékeket, mind a felvételezési feltételeket, körülményeket illetően. A kutatónak

in večkrat slabimi pogoji snemanja. Tako se mora raziskovalec (snemalec) sam in sproti odločati za najprimernejše snemalne metode, opremo in mikrofonske postavitve, kar pa zahteva dobro poznavanje snemalne tehnike in bogate terenske izkušnje. Vsekakor pa morajo pri odločitvah prevladati znanstveni cilji in ne estetski kriteriji, ki prevladujejo pri zahodni zabavni glasbeni industriji. Le primerno narejeni zvočni posnetki, ki jih spremlja ustrezna dokumentacija o načinu snemanja in mikrofonski postavitvi, so lahko dober vir za znanstvene raziskave, saj šele tako dobijo posnetki svojo pravo dokumentarno vrednost in nudijo dober vir raziskovalcem. Posnetek sam po sebi še ni eno in jasen vir zvočnih informacij, ampak dobi svojo pravo vrednost šele s poznavanjem snemalnih okoliščin ter s potrebno spremno dokumentacijo.

Razvoj snemalne tehnologije je močno vplival na terenska zvočna dokumentiranja. Tehničnim možnostim snemalnih naprav so se prilagajale raziskovalne metode, kar je odločilno vplivalo tudi na posneto gradivo. V analognem načinu snemanja sta se pri terenskem dokumentiranju uveljavila predvsem mehanski in magnetni zapis, v digitalnem pa se uporabljajo različni digitalni formati in nosilci zvoka.

(felvét elkészítőnek) így egyedül és azonnal kell döntenie a legmegfelelőbb felvételezési módszerekről, a berendezésről és a mikrofonok felállításáról, ami megköveteli a hangrögzítő technika megfelelő ismeretét és a terepmunkával kapcsolatos gazdag tapasztalatokat. A döntéseknél azonban mindenképpen a tudományos, nem pedig a nyugati könnyűzenei iparban érvényesülő, esztétikai szempontoknak kell érvényesülniük. A tudományos kutatások alapját csak a kellő módon elkészített, valamint a felvétel készítéséről és a mikrofonok felállításáról szóló megfelelő dokumentációval ellátott, hangfelvételek képezhetik, mivel a felvételek ezáltal dokumentumértékkel rendelkeznek. Önmagában a felvétel még nem egyértelmű és nem ad világos információt a hangfelvétel forrásáról, tényleges értékkel akkor bír, ha ismerjük a felvételezés körülményeit, illetve csatoljuk a szükséges kísérődokumentációt.

A terepi hangdokumentálást lényegesen befolyásolta a hangrögzítő technológia fejlődése. A felvevőkészülékek műszaki adottságait követték a kutatási módszerek is, ami érdeemben befolyásolta a rögzített anyagot is. Az analóg felvételezési módszerben, a terepen elsősorban a mechanikus és mágneses felvételi mód érvényesült, míg a digitális módszerben különböző digitális formátumokat és hanghordozókat alkalmaznak.

Terepmunka során használt technikai berendezés

Helyszín: Nova

Dátum: 2019.08.23

Óra: 19¹⁵-20³⁰

Hangfelvevő készülék:

☒ SOUND DEVICE 722	→	☐ HD, ☐ Memóriakártya száma: _____
☐ TASCAM HD-P2	→	Memóriakártya száma: _____
☐ Marantz PMD660	→	Memóriakártya száma: _____
☐ Diktafon Sony ICD-SX57 sz. 1 2		
☐ Egyéb készülék: _____		Egyéb: _____

Adathordozó:

Mikrofonok:

AKG SE300B:	Sony ECM-MS 907	☐ Egyéb: _____
☒ CK 91 - vese	☐ 90°	
☐ CK 92 - gömb	☐ 120°	
☐ CK 93 - gomba		
☐ CK 98 - irányított		
☐ Készülékbe beépített mikrofon		

Rögzítési technika:

- módszer: dokumentáló / exploratív
- mono / sztereó
- mik. száma és jellemzői: 2
- akku / hálózat
- LIMIT
- rögzítés szintje: _____ dB
- low cut:Hz
- ATT: - mikrofon: -10 dB
- felvevőgép: _____ dB

mintavét. frekv.:

☐ 44.1 kHz	☐ 16 bit
☐ 48 kHz	☒ 24 bit
☒ 96 kHz	

- védőszivacs a mikrofonon: IGEN NEM

Mikrofonbeállítások és a helviség:

- állvány / asztal / kézben
- mikrofon magassága, köztük lévő távolság és szög: 1 m, 14 cm, 110 százalék
- távolság az adatközlőktől: 1,5 m

Rögzített egységek száma:

Hangfelvételek száma: _____	időtartama: <u>43</u> perc
Videofelvételek száma: <u>3</u>	időtartama: <u>5</u> perc
Fotók száma: <u>6</u>	

Slika 5 Primer dokumentiranja tehnične opreme pri terenskem snemanju. Hrani arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

A terepmunka során alkalmazott technikai készülékek dokumentálása. A ZRC SAZU Népzene tudományi Intézet archívumában.

MEHANSKI ZAPIS ZVOKA

Prve posnetke zvoka in njegove reprodukcije so izvedli leta 1877 z mehanskim zapisom zvoka: šlo je za globinsko rezanje brazd v valj iz mehke snovi. Nekaj let pozneje se je pojavila nova različica mehanskega zapisa zvoka: gramofonska plošča z bočnim zapisom brazde, ki je kmalu prevladala na tržišču. Zvočne snemalne aparature s konca 19. in z začetka 20. stoletja so poganjale vzmeti in so bile dokaj velike in težke. Poleg aparature so morali raziskovalci prenašati tudi zado- stno količino praznih, še neuporabljenih valjev oziroma plošč, kar je močno povečalo obseg in težo snemalne opreme za fonografske terenske raziskave in je odločilno vplivalo na pogostost uporabe te tehnike dokumentiranja. Bistveno metodično omejitev takšnih snemalnih naprav predstavlja tudi razmeroma kratek čas posnetka, ki ga je mogoče narediti na posamezni zvočni nosilec (valj, ploščo); to je prisilo raziskovalca na strogo selekcijo in eksplorativni snemalni postopek, tako da je posnel le »zanimive in pomembne« stvari, pogosto tudi samo krajše odlomke izvajanj. Prav tako omejena občutljivost naprav in skromna tehnična kvaliteta posnetkov (ozko frekvenčno območje, izredno majhna dinamika) zmanjšujeta uporabnost takšnih zvočnih dokumentov.

MECHANIKUS HANGRÖGZÍTÉS

Az első hangfelvételek és reprodukciók 877-ben, a hang mechanikus rögzítésével készültek: puha anyagból készült hengerpalástra a tű merőleges irányú mozgást végezve írta be a jeleket. Néhány évvel később megjelent a mechanikus hangrögzítés újabb változata, és pedig a hanglemez, amelynek felületén lehetett a barázdákat kialakítani, és amely hamarosan átvette a piacot. A 19. század végén és a 20. század elején használt, viszonylag nagyméretű és nehéz hangrögzítő készülékeket rugók hajtották. A készülék mellett a kutatóknak cipelniük kellett a kellő mennyiségű üres és érintetlen hengert vagy lemezt, ami igencsak megnehezítette a fonográfiai kutatásokat és lényegesen befolyásolta az effajta dokumentálási technika alkalmazásának a gyakoriságát. Az ilyen hangrögzítőkészülékek másik módszertani korlátait a viszonylag rövid felvételezési idő képezte, mivel egy-egy hanghordozóra (hengerre, lemezre) csak kevés anyagot lehetett rögzíteni; ez szigorú szelektálásra és exploratív rögzítési eljárásra kényszerítette a kutatót, így aztán csak az „érdekes és fontos” dolgokat, esetenként csak az előadás részleteit rögzítette. Ráadásul a készülékek korlátozott érzékenysége és a felvételek szerény műszaki minősége (szűk frekvenciamező, rendkívül alacsony dinamika) csökkentti az ilyen hangdokumentumok használhatóságát.

Slika 6 Labela starejšega formata gramofonske plošče iz zvočnega arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU: plošča ima široko (normalno) brazdo, v premeru meri 10 col (približno 25 cm) in se predvaja z 78 obrati na minuto.

Labela régebbi típusú hanglemezen a ZRC SAZU Népzene-tudományi Intézet hangarchívumából: a 10 col (kb. 25 cm) átmérőjű lemeznek széles (normál) barázdája, és 78 fordulat/perc lejátszási ideje van.

Izoblikovali so se različni formati valjev in gramofonskih plošč, ki so se med sabo razlikovali predvsem po velikosti nosilcev in frekveni vrtenja (hitrosti predvajanja): pri gramofonskih ploščah poznamo najpogostejše standardizirane hitrosti 78, 45, 33 obratov na minuto ter premere plošč 7 col (približno 18 cm), 10 col (približno 25 cm) in 12 col (približno 30 cm). Pri gramofonskih ploščah poznamo tudi tri standardizirane oblike in širine brazd: široko (normalno) brazdo (širine približno 130 μm , za plošče z 78 o/min), ozko mikro brazdo (približno 55 μm , za plošče s 45 in 33 o/min) in ozko mikro stereo brazdo (približno 40 μm , za plošče s 45 in 33 o/min s stereo posnetki. Pri predvajanju je potrebno

A különböző formátumú hengerek és hanglemezek elsősorban maga a hordozó mérete és a fordulatszáma (lejátszás sebessége) szempontjából különböztek: a gramofonlemezek szabványosított sebessége percenként 78, 45 és 33 fordulat, a lemez átmérője pedig 7 col (kb. 18 cm), 10 col (kb. 25 cm) és 12 col (kb. 30 cm). A gramofonlemezek szabványos alakú és szélességű barázdái pedig a következő három: széles (normál) barázdás (szélessége kb. 130 μm , 78 fordulat/min lemezekhez), mikrobarázdás (kb. 55 μm , 45 és 33 fordulat/min lemezekhez) és az egy hangbarázdában két egymásra merülőleges hangcsatorna (kb. 40 μm , 45 és 33 fordulat/min) a sztereófelvételekhez. Hogy ne sérüljön a felvétel és

imeti za vsako velikost brazd ustrezno iglo, da ne poškodujemo zapisa in omogočimo optimalno predvajanje. Čeprav so mehanski nosilci zvoka že pred leti skoraj povsem izginili iz uporabe, je veliko zvočnega gradiva še vedno zapisanega na gramofonskih ploščah in te med ljubitelji ponovno postajajo priljubljene.

MAGNETNI ZAPIS ZVOKA

Magnetni zapis zvoka na magnetofonske trakove se je uveljavil po 2. svetovni vojni, ko je zaradi številnih prednosti magnetofonska tehnologija popolnoma prevladala tako v profesionalnih snemalnih studiih, kakor tudi v amaterski rabi. Razmere v terenskih etnomuzikoloških snemanjih so se močno spremenile, še posebej s pojavom prenosnih in baterijskih magnetofonov v sredini petdesetih let 20. stol. Od takrat je lahko posameznik upravljal z aparaturο in naredil, neodvisno od dostopa do električnega napajanja, posnetke visoke tehnične kakovosti, pri čemer je bil na razpolago razmeroma dolg čas neprekinjenega snemanja.

Zvočni zapisi na magnetni medij so kot nosilec sprva uporabljali kovinsko žico, po drugi svetovni vojni pa je prevladal zapis zvoka na magnetni oziroma magnetofonski trak. Tudi tukaj so se izoblikovali različni standardizirani formati

optimalis lejártszást biztosítsunk, a lejártszáshoz, mindegyik barázdamérethez megfelelő tűvel kell rendelkezünk. Noha mechanikus hanghordozókat már évek óta nem használunk, nagyon sok hanganyag még mindig gramofonlemezeken található, és sokan egyre inkább kedvelik ezeket.

A MÁGNESES HANGFELVÉTEL

A hang mágneses magnetofon-szalagokra történő rögzítése a 2. világháború után érvényesült, amikor a számos előnyeit figyelembe véve, a magnetofonos technológia teljesen átvette a főszerepet mind a professzionális hangstúdiókban, mind az amatőr használatban. A terepen folyó népzene tudományi felvételezések nagy mértékben megváltoztak, főképp a hordozható, elemmel működő magnetofonok megjelenésével a 20. század ötvenes éveiben. Azóta egy egyén kezelhette a berendezést és – az energiaforráshoz való hozzáféréstől függetlenül – magas minőségű felvételeket készíthetett, ugyanakkor viszonylag hosszú idő állt rendelkezésre a folyamatos felvételt készítésre.

A mágneses hanghordozó médiummal készített hangfelvételekhez eleinte egy fém huzalt használtak, a második világháború után pedig a mágneses, illetve magnetofon-szalagra készült felvétel lett a meghatározó és általánosan alkalmazott.

Slika 7 Dva trakova različnih proizvajalcev iz zbirk K. Horvátha st. in Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU. Foto: Drago Kunej, 2020.

Két különböző gyártmányú szalag id. Horváth Károly és a ZRC SAZU Népzene-tudományi Intézet gyűjteményében. Fotó: Drago Kunej, 2020.

zapisa, ki so pogosto vezani na različne širine traku in načine zapisa (mono, stereo). Najpogosteje so se uporabljali trakovi širine $\frac{1}{4}$ col (6.35 mm), ki so lahko posneti enosledno (celotračno), dvosledno (dvotračno) in štirisledno (štirtiračno) ter v mono ali stereo načinu. Širši trakovi (npr. 1 cola, 2 coli itn.) pa so se uporabljali za studijska večkanalna snemanja. Prav tako so se trakovi predvajali z različno standardizirano hitrostjo, predvsem 4.75, 9.5, 19, 38 in 78 centimetrov na sekundo. Pri tem višje hitrosti omogočajo kakovostnejši zapis zvoka, vendar večjo porabo traku, zato so bile namenjene profesionalni rabi, nižje hitrosti pa ljubiteljski. Pri predvajanju je za vsako širino traku in predvajalno

Itt is különböző szabványosított felvételi formátumok alakultak ki, amelyek gyakran a különböző szélességű szalagtól és a felvétel módjától (mono, sztereó) is függenek. Leggyakrabban $\frac{1}{4}$ colos (6.35 mm) szalagot használtak, amelyekkel egysávós (teljes hangsávós), kétsávós (két hangsávós) és négyávós (négy hangsávós), valamint mono és sztereó módú felvételeket lehetett készíteni. A szélesebb szalagokat (pl. 1 colos, 2 colos stb.) pedig a többsávós stúdiófelvételezéshez használták. A szalagoknak különböző standardizált felvételezési, illetve lejátszási sebessége is volt, főképp 4.75, 9.5, 19, 38 és 78 centiméter/másodperces sebességek. Ezesetben a nagyobb sebességek jobb minőségű felvételek készítését

Slika 8 Zbirka kaset K. Horvátha st.
Foto: Drago Kunej, 2020.
Id. Horváth Károly
kazettagyűjteménye. Fotó:
Drago Kunej, 2020.

hitrost potrebno imeti primerno bralno glavo in nastavljivo hitrost predvajanja na magnetofonu. Obstajajo tudi različne debeline trakov, ki pogojujejo predvsem mehansko trdnost traku in določajo dolžino traku na kolutu; debelejši trakovi so praviloma kakovostnejši in obstojnejši, vendar zavzamejo na kolutu več prostora in je zato na takšnih trakovih posnetega manj gradiva.

V sredi šestdesetih let 20. stoletja so se na tržišču pojavile kasetne snemalne naprave (kasetofoni); te so kot zvočni nosilec uporabljale avdio kaseto, pri kateri je magnetni trak shranjen v zaščitni kaseti standardizirane oblike. Hitrost predvajanja je standardizirana na 4.75 centimetrov na sekundo, trak pa je razmeroma tanek in

eredményezik, de egyben nagyobb mennyiségű szalag is szükséges, ezért azokat professzionális, az alacsonyabb felvételi/lejátszási sebességű szalagokat pedig amatőr használatra szánták. A lejátszásnál minden szalagszélességhez és lejátszási sebességhez megfelelő lejátszófejre, valamint beállítható sebességű magnóra volt szükség. Léteznek különböző vastagságú szalagok is, ami pedig főképp a szalag mechanikus szilárdságát, valamint az orsón levő hosszát határozza meg; a vastagabb szalagok általában jobb minőségűek és tartósabbak, de az orsón több helyet foglalnak el, ami miatt az ilyen szalagokkal kevesebb anyag vehető fel.

ozek, zato zvočni zapisi na kasetah večinoma ne dosegajo kakovosti, trajnosti in robustnosti, ki jo imajo zapisi na magnetofonskih trakovih. S kasnejšo ponudbo zmeraj manjših in s tem za prenos vedno lažjih kasetofonov je zato na splošno sicer prišlo do znižanja kvalitete posnetkov, ta pa se je močno dvignila, ko se je uveljavila popolnoma nova tehnologija, digitalni način zapisa zvoka.

DIGITALNI ZAPIS ZVOKA

S pojavom digitalnih zapisov konec osemdesetih let 20. stoletja so se izoblikovali različni digitalni nosilci zvoka. Najprej se je uveljavil digitalni zapis na magnetni trak v kaseti (R-DAT), ki so ga pogosto uporabljali predvsem za snemanja v profesionalne namene. Najbolj razširjen in uveljavljen je postal optični zapis zvoka na CD nosilcu ter zapisljive in prepisljive različice (CD-R, CD-RW), ki so bile namenjene predvsem široki rabi. Za ljubiteljsko rabo se je pogosto uporabljala tudi magneto-optični zapis (MiniDisk, MD). Pri novejših tehnologijah in formatih je zapis zvoka le posebej kodiran način zapisa podatkov, kjer se kot nosilci lahko uporabljajo različni mediji za zapis podatkov (trdi diski, pomnilniške kartice in pomnilniški moduli, DVD plošče, USB ključki).

Danes se za etnomuzikološka terenska snemanja uporabljajo predvsem različne digitalne

A 20. század hatvanas éveiben a piacon megjelentek az első kazettás hangrögzítő készülékek (kazettás magnók); ezek hanghordozóként audiokazettát használtak, amelyekben a mágnesszalag egy szabványos formájú védőkazettában van. A lejátszási sebesség standardizált 4.75 centiméter/másodperc, a szalag pedig viszonylag vékony és szűk, ezért a kazettás hangfelvételek nem érik el a magnetofon-szalagok minőségét, tartósságát és stabilitását. Később az egyre kisebb és könnyebben hordozható magnók kínálata általánosságában csökkentette a felvételek minőségét, ami viszont jelentősen megnövekedett az új technológia, a digitális hangfelvételezés megjelenésével.

A DIGITÁLIS HANGFELVÉTEL

A digitális hangfelvételek megjelenésével a 20. század nyolcvanas évében különböző hanghordozók alakultak ki. Eleinte a digitális, kazettás mágneses szalagra (R-DAT) történő rögzítés érvényesült, amit gyakran professzionális felvételezésre használtak. A legelterjedtebb és legjobban érvényesült az optikai hangrögzítés CD adathordozóra, valamint az írható és az újraírható variánsokra (CD-R, CD-RW), amit főképp széleskörű használatra szántak. Amatőr használatra gyakran használták a magneto-optikai rögzítést

Slika 9 Digitalna nosilca zvoka iz zvočnega arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU: R-DAT in CD-R. Foto: Drago Kunej, 2020.

Digitális hanghordozók a ZRC SAZU
Népzene-tudományi
Intézet hangarchívumából:
R-DAT és CD-R. Fotó:
Drago Kunej, 2020.

naprave, ki zvočni signal, zapisan v kodirani obliki podatkov, hranijo na enem od spominskih medijev. Vsaka vrsta naprav ima sicer nekatere dobre in slabe lastnosti, priporočljivo pa je izbirati med kvalitetnejšimi in robustnejšimi (profesionalnimi) izvedbami. Izbira in uporaba ustrezne snemalne opreme vpliva na tehnično kvaliteto posnetkov in dokumentacijske metode, poleg tega pa kvalitetno posneto gradivo omogoča veliko lažjo analizo in znanstveno obdelavo posnetkov kakor tudi primerno zaščito, ohranjanje in arhiviranje. Tako se nekoliko višji stroški ob nakupu opreme lahko že kmalu povrnejo,

is (MiniDisk, MD). Az újabb technológiáknál és formátumoknál a hangrögzítés csak egy külön kódolt adatrögzítés, ez esetben pedig hordozóként különböző adathordozó médiumok használhatók (merevlemez, memóriakártya és memóriamodulok, DVD-lemezek, USB-pendrive).

Manapság a népzene-kutatási terepi felvételezéseknél főképp digitális berendezéseket használunk, amelyek a hangjeleket kódolt adatok formájában egy memóriamédiumon tárolják. Mindegyik berendezésnek vannak ugyan jó és rossz tulajdonságai, ajánlott viszont a jobb minőségű és robusztus (professzionális) kivitelezések

še bolj očitno pa se vse prednosti takšne izbire pokažejo dolgoročno. Z uporabo kvalitetnejše snemalne opreme smo lahko tudi bolj gotovi, da bomo naredili tehnično dobre in za poznejše raziskave primernejše terenske dokumente. Pri slabši opremi se lahko zgodi, da je potrebno zaradi neustrezne tehnične kakovosti posnetkov terensko raziskavo ponoviti (če je to seveda sploh še mogoče) ali pa posnetke naknadno restavrirati in jih »popraviti«. Vendar takšno restavrirano gradivo praviloma ne doseže kvalitete primerno narejenih terenskih posnetkov, poleg tega pa je restavriranje pogosto zelo zamudno ter zahteva specializirano opremo in posebej usposobljene strokovnjake, kar povzroči velike stroške.

mellett dönteni. A megfelelő hangrögzítő berendezések kiválasztása és használata kihat a felvételek műszaki minőségére és a dokumentálás módjára, emellett pedig a jó minőségben felvett anyag lehetővé teszi a sokkal könnyebb elemzést és a felvételek tudományos feldolgozását, egyben pedig azok megfelelő védelmét, tárolását és archiválását. Így a felszerelés megvásárlásának valamennyire magasabb költségei hamar megtérülnek, az ilyen választás előnyei pedig hosszútávon még inkább láthatók lesznek. A jobb minőségű hangrögzítő berendezések használatával biztosabbak lehetünk abban, hogy műszakilag jó minőségű és a későbbi kutatásokra alkalmas terepi dokumentumokat készítünk. A gyengébb minőségű felszerelésnél megtörténhet, hogy a felvételek nem megfelelő technikai minősége miatt a terepmunkát meg kell ismételni (amennyiben ez egyáltalán lehetséges), vagy a felvételeket utólag restaurálni és „javítani” kell. De az így restaurált anyag általában nem éri el a megfelelően elkészített terepi felvételek minőségét, emellett pedig a restaurálás nagyon időigényes, valamint speciális felszerelést, főképp pedig képesített szakembereket igényel, ami magas költségeket von maga után.

RAVNANJE Z ZVOČNIMI POSNETKI IN NJIHOVO OHRANJANJE

BESEDILO: DRAGO KUNEJ

Po nekaterih ocenah je velik del etnomuzikološkega zvočnega gradiva še vedno v analogni obliki, pri čemer je neustrezno shranjeno in se z njim neprimerno ravna, zato je močno ogroženo. To gradivo predstavlja pomemben del kulturnega bogastva, ki pa ga kljub pospešeni digitalizaciji vsaj še nekaj let (desetletij) ne bo uspelo prenesti v ustrezno digitalno obliko. Zato je pomembno, da znamo s takšnim gradivom ustrezno ravnati in ga čim dalj ohraniti.

ZNAČILNOSTI ZVOČNIH ZAPISOV

Zvočni zapisi se od snovne dediščine ločijo predvsem po tem, da ne obstajajo sami po sebi, ampak so zabeleženi na različnih nosilcih. Vsebinska na nosilcih je zapisana v določeni obliki (formatu zapisa) in je berljiva s pomočjo ustrezne tehnične opreme, ki zapis pretvori nazaj v zvok. Pri ohranjanju posnete zvočne vsebine je zato potrebno skrbeti tako za posnetke in nosilce, na katerih

A HANGFELVÉTELEK KEZELÉSE ÉS TÁROLÁSA

SZÖVEG: DRAGO KUNEJ

Egyes becslések szerint a népzene-tudományi hanganyag nagy része még mindig analóg formában van, ami nincs megfelelően tárolva és nincs megfelelően kezelve, ezért erősen veszélyeztetett. Ez az anyag a kulturális örökség fontos részét képezi, amit pedig a felgyorsított digitalizálás ellenére még legalább néhány évig (évtizedig) nem sikerül megfelelő digitális formába helyezni. Ezért fontos az, hogy az ilyenemű anyagot helyesen kezeljük és minél tovább megtartsuk.

A HANGFELVÉTELEK JELLEGZETESSÉGEI

A hangfelvételek a tárgyi örökségtől főképp abban térnek el, hogy nem önmagában léteznek, hanem különböző hordozókon vannak tárolva. A hordozókon a tartalom meghatározott formában (felvétel formátuma) van tárolva, és megfelelő technikai eszközökkel olvasható, ami az adatokat hanggá változtatja vissza. A felvett hangtartalmak megőrkítésénél ezért ügyelni kell mind a felvételekre és az azokat tároló médiumokra,

Slika 10 Del zbirke magnetofonskih trakov v zvočnem arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU. Foto: Drago Kunej, 2020. Magnószalaggyűjtemény egy része a ZRC SAZU Népzeneatudományi Intézet hangarchívumából. Fotó: Drago Kunej, 2020.

so zapisani, kakor tudi za predvajalno opremo, ki te zapise bere. Zapisano vsebino ogroža tudi zastarevanje formata zapisa in ustrezajoče predvajalne opreme, ki na tržišču morda ni več dosegljiva. Posnetki na nosilcih so lahko neberljivi zaradi propadanja samega nosilca (življenjska doba), poškodovanja zaradi nepravilnega rokovanja, posneto vsebino pa lahko tudi nenamerno izbrišemo ali presnamemo z drugo vsebino. Na dobro ohranjenem nosilcu pa je lahko dostop do posnetkov onemogočen zaradi nedelujoče ali neustrezne predvajalne opreme.

mind pedig az ezeket lejátszó berendezésekre. A rögzített tartalmakat a felvételformátumok és a megfelelő lejátszó berendezések elavulása is fenyegeti, hiszen ez a felszerelés a piacon már talán nem található. A hangfelvételek maga a hordozó rongálódása (élettartam), a nem megfelelő kezelése miatt keletkezett sérülések miatt is olvashatatlaná válhatnak, a felvett tartalmat pedig akaratlanul is letörölhetjük vagy átírhatjuk más tartalommal. A jól megőrzött hanghordozón pedig a hozzáférés a működésképtelen vagy

Značilnost zvočnih zapisov so tudi metapodatki, spremni podatki k zvočnim zapisom. Med najosnovnejše sodijo: podatki o vsebini, kraju in času snemanja, o izvjalcih, podatki o snemalcih in drugih avtorjih, prav tako pa tudi tehnični podatki in podatki o zgodovini zapisa (izvirni format, morebitne tehnične motnje, prepis v druge formate ipd.). Opozoriti je potrebno tudi na avtorske in druge pravice (moralne in materialne), ki so povezane z zvočnimi posnetki in jih je potrebno pri uporabi in posredovanju zvočnega gradiva upoštevati.

Vsi zvočni nosilci imajo omejeno življenjsko dobo. Hitrost staranja in propadanja se razlikuje od enega do drugega nosilca zapisa in je odvisna od mnogih dejavnikov. Na splošno velja, da čistejše, hladnejše, bolj suho in stabilno okolje daljša pričakovano dobo trajanja. Primerni pogoji hrambe sicer ne morejo povrniti morebitnega že začetega propadanja nosilca, lahko pa upočasnijo nadaljnje propadanje. Ustrezna zaščita posamezne vrste nosilcev zapisa temelji na razumevanju ranljivosti nosilca ter posledično na zagotavljanju optimalnih pogojev hrambe in primernem ravnanju z nosilci.

nem megfelelő lejátszó berendezések miatt válik lehetetlenné.

A hangfelvételek jellemzői a metaadatok, a hangfelvételek kísérő adatai is. A legfontosabbak közé tartoznak a tartalomra, a felvétel helyére és idejére, az előadókra vagy adatközlőkre, a felvételt készítő személyekre és egyéb szerzőkre vonatkozó adatok, ugyanúgy pedig tartalmazzák a műszaki adatokat és a felvétel előtörténetét (eredeti formátum, esetleges műszaki meghibásodások, más formátumokba történő konvertálás stb.). Fontos felhívni a figyelmet a felvételekre vonatkozó szerzői és szomszédos jogokra (erkölcsi és anyagi) is, amit a hanganyag felhasználásánál és közvetítésénél is figyelembe kell venni.

A hanghordozók élettartama korlátozott. Az öregedés és a rongálódás gyorsasága hordozónként eltérő, és számos tényezőtől függ. Általánosságban érvényes, hogy a minél tisztább, hűvösebb, szárazabb és stabilabb környezet növeli a hordozók élettartamát. A megfelelő tárolási feltételek ugyan nem tudják visszafordítani a már esetlegesen elindult rongálódást, de lelassíthatják a további megsemmisülést. Az adott típusú hordozó megfelelő védelme a hordozó sérülékenysége megértésén, valamint következőképpen az optimális tárolási feltételeken és a megfelelő kezelésen alapul.

VPLIV TEMPERATURE, VLAGE IN SVETLOBE NA ŽIVLJENJSKO DOBO NOSILCEV

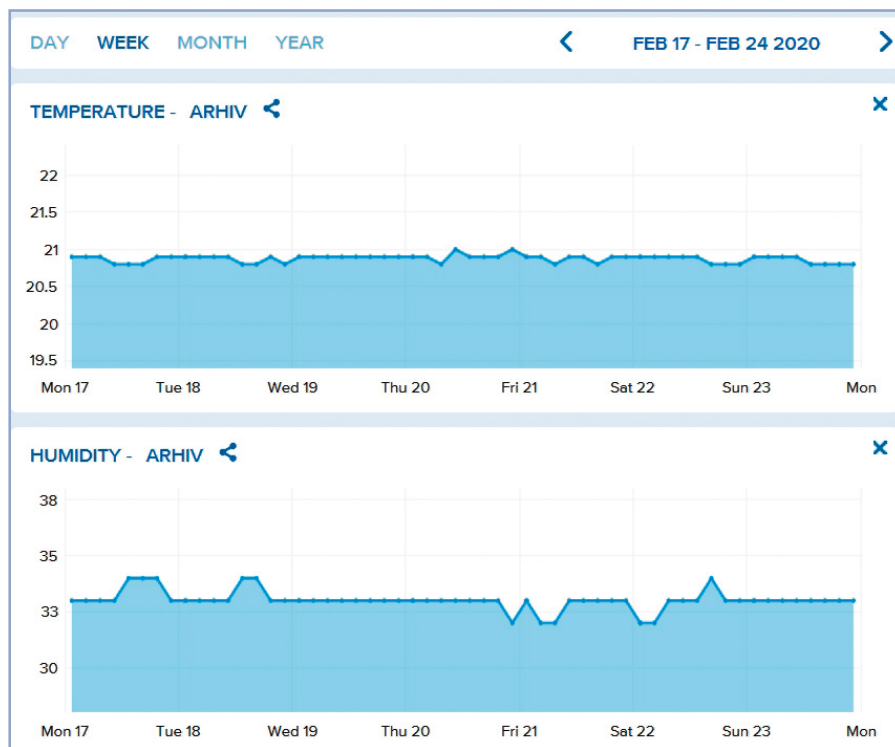
Temperatura vpliva na življenjsko dobo nosilcev na različne načine. Najbolj vpliva na hitrost kemičnih procesov, ki se odvijajo v nosilcu in s tem določajo hitrost staranja in propadanja nosilca. Velja groba ocena, da se pri porastu temperature za 10 °C hitrost kemičnih reakcij približno podvoji, s čimer se podvoji tudi hitrost procesa staranja in propadanja nosilca, kar povzroči razpolovitev življenjske dobe nosilca. Pogosto navajamo dve temperaturni območji hrambe: temperaturno območje dolgoročne zaščite (od +8 °C do +10 °C), ki ga zagotavljajo specializirane ustanove za dolgoročno hrambo, in temperaturno območje dostopa (okoli 20 °C), ki ga vzpostavimo pri gradivu s pogostejšim dostopom in uporabo. Številni nosilci namreč brez usodnih posledic prenesejo temperaturno območje od +8 °C do +30 °C. Pri tem pa je zelo pomembna stabilnost temperature, saj lahko odločilneje vpliva na življenjsko dobo nosilcev kot sama vrednost temperature pri hranjenju. Nosilci se praviloma s porastom temperature raztezajo in s padanjem temperature krčijo, kar lahko povzroči mehanske in kemične poškodbe nosilca. Velike in hitre temperaturne spremembe povzročajo večje obremenitve nosilcev in predstavljajo zanje stres. Priporočena stabilnost temperature

A HŐMÉRSÉKLET, NEDVESSÉGTARTALOM ÉS FÉNY HATÁSA A HORDOZÓK ÉLETTARTAMÁRA

A hőmérséklet különböző módon hat a hordozók élettartamára. Főképp a hordozóban végbemenő vegyi folyamatokra hat, amivel meghatározza a hordozó öregedése és rongálódása gyorsaságát. Érvényes az a durva becslés, hogy a hőmérséklet 10 °C-kal történő megemelkedése mintegy megkettőzi a vegyi reakciók sebességét, amivel az öregedés és rongálódás folyamata is duplájára gyorsul, a hordozó élettartama pedig így a felére csökken. Általában két hőmérséklet-tartományt említünk: a hosszútávú védelmi hőmérséklet-tartomány (+8 °C és +10 °C között), amit a hosszútávú tárolásra specializálódott intézmények tudnak biztosítani, valamint a hozzáférhetőségi terület hőmérséklet-tartományát (20 °C körül), amit a gyakoribb hozzáférésű és használatú anyagoknál tartunk fenn. Számos hordozó ugyanis különös következmények nélkül elviseli a +8 °C és +30 °C közötti hőmérséklet-tartományt. Ezesetben viszont nagyon fontos a hőmérséklet stabilitása, hiszen jelentősebben hathat a hordozók élettartamára, mint maga a tárolás hőmérséklete. A hordozók általában a hőmérséklet emelkedésével tágulnak, a csökkenésével pedig összehúzódnak, ami mechanikus és vegyi sérüléseket okozhat. A nagy és gyors hőmérséklet-változások nagyobb

Slika 11 Nadzor stabilnosti temperature in relativne vlage v zvočnem arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

Hőmérsékletstabilitás és relatív páratartalom felügyelete a ZRC SAZU Népzene-tudományi Intézet hangarchívumában.

je spreminjanje za manj kot 3 °C v času 24 ur. Pri prenosu iz hladnih prostorov v tople je potrebno nosilce aklimatizirati in postopno prilagajati na nove razmere.

Vlaga je eden največjih sovražnikov zvočnih nosilcev, saj ima neposreden vpliv na njihovo kemično stabilnost in povzroča znane težave, povezane z oksidacijo in hidrolizo. Posredno vpliva tudi na biološko propadanje - relativna vlaga nad 70 % lahko povzroči nastajanje plesni in gob na nosilcih. Priporočeno območje relativne

megterhelést és stresszt okoznak a hordozóknak. A javasolt hőmérséklet stabilitás a 24 órán belüli, 3 °C-nál kisebb változás. A hidegből meleg helyekre történő áthelyezéskor a hordozókat akklimatizálni és folyamatosan az új körülményekhez alkalmazkodtatni kell.

A nedvesség a hanghordozók egyik legnagyobb ellensége, hiszen közvetlen hatással van a kémiai stabilitásra, így az oxidációval és hidrolízissel kapcsolatos ismert nehézségeket okoz. Közvetve hat a biológiai rongálódásra is – a 70 %

vlage je med 30 % in 50 %, saj sta v tem območju za večino snovi zagotovljeni kemična in fizična stabilnost. Priporočena stabilnost relativne vlage je $\pm 5\%$ v času 24 ur in na letni ravni, kar je v praksi pogosto težko zagotoviti.

Tudi izpostavljanje nosilcev različni svetlobi in neposrednim sočnim žarkom vpliva na njihovo življenjsko dobo, saj številni polimeri, kot na primer PVC, pri daljšem izpostavljanju svetlobi začnejo propadati. Dodatno težavo pri izpostavljanju neposredni sončni svetlobi predstavlja segrevanje nosilcev zaradi sočnih žarkov in s tem povečanje temperature v različnih plasteh nosilca.

NAPOTKI ZA HRAMBO IN ROKOVANJE

Nosilce mehanskih zvočnih zapisov, valje in gramofonske plošče različnih formatov, shranjujemo v ustreznih zaščitnih ovojih in škatlah v pokončni legi. Zvočnega zapisa oziroma brazd se ne dotikamo z roko ter pazimo, da vanje ne zaideta prah in umazanija ter da se mehansko ne poškodujejo. Pogosto so iz zelo krhkega in lomljivega materiala, zato se pri neustreznem ravnanju in hrambi lahko hitro mehansko poškodujejo, na primer opraskajo, upognejo in zvijejo, počijo, se odlomijo ali zdrobijo. Vsi nosilci mehanski zvočnih zapisov se praviloma predvajajo z odjemno iglo, ki drsi po brazdi, zato se s pogosto uporabo

fölötti relatív nedvesség-tartalom a hordozókon penész- és gombaképződést okozhat. Az ajánlott relatív nedvesség-tartalom 30 % és 50 % közötti, hiszen ez a tartomány biztosítja a legtöbb anyag számára a vegyi és fizikális stabilitást. Az ajánlott stabil relatív nedvesség-tartalom $\pm 5\%$ 24 órában, éves szinten, amit viszont gyakorlatban nagyon nehéz biztosítani.

A hordozók különböző fényeknek és a közvetlen napfénynek való kitevése kihat az élettartamukra, hiszen számos polimer, mint pl. a PVC, hosszabb fénynek való kitevéskor károsul. A közvetlen napfénynek történő kitettség azt a további nehézséget okozza, hogy a hordozók a napfény által felmelegednek, ezzel pedig a hordozó különböző rétegeiben is emelkedik a hőmérséklet.

TÁROLÁSI ÉS KEZELÉSI UTASÍTÁSOK

A mechanikai hangfelvétel-hordozókat, hengereket és különböző formátumú hanglemezeket megfelelő védőcsomagolásban és dobozokban, függőleges helyzetben tároljuk. A hangfelvételt, illetve a barázdákat kézzel nem érintjük, és vigyázunk arra, hogy ne kerüljön rájuk por és szennyeződés, valamint, hogy ne érje őket sérülés. Gyakran nagyon törékeny anyagból készültek, ezért a nem megfelelő kezelésnél és tárolásnál gyorsan mechanikusan megsérülhetnek, pl.

zapis obrablja. Ob neprimerno izbrani igli ali neustrezno nastavljeni predvajalni napravi se lahko zapis poškoduje ali celo uniči že pri enem samem predvajanju. Izkušnje so pokazale, da so se ob ustreznem hranjenju in pravilnem rokovanju nekateri nosilci mehanskih zvočnih zapisov izkazali za zelo obstojen in trajen zapis zvoka.

Čeprav magnetofonski trakovi prvotno niso bili predvideni kot dolgoročni arhivski nosilec, so izkušnje pokazale, da so lahko tudi obstojni. Zato so mnogi zmotno mislili, da je trak idealen nosilec in na njem zapisani podatki trajno zaščiteni. Danes veliko zvočnega gradiva, posnetega na magnetofonskih trakovih in zvočnih kasetah, že kaže znake propadanja in poškodb. To pa predvsem zato, ker se je v preteklosti premalo vedelo ali pa skrbelo za ustrezno ravnanje s takšnim gradivom in je bilo gradivo zato velikokrat izpostavljeno pogojem, ki močno ogrožajo njegovo življenjsko dobo.

Magnetofonske trakove, zvočne kasete različnih formatov in nosilce digitalnih zapisov v obliki kaset hranimo v zaščitnih škatlah v čistih temnih prostorih pri konstantni temperaturi in nizki relativni zračni vlagi. Škatle trakov in kasete shranjujemo v pokončni legi, pri čemer je priporočilo, da skrbimo za redno prevrtavanje trakov vsaj enkrat letno. Trakov se ne dotikamo z roko, hranimo jih izven dosega tekočin, prahu, umazanije ter zunaj območja elektromagnetnega sevanja.

megkarcolódnak, elhajolnak, megrepedeznek letörnek vagy széztúzódnak. A mechanikus hanghordozók általában hangszedő tű segítségével játszhatók le, ami a barázdában csúszik, ezért a felvétel a gyakori használatkor elkopik. A nem megfelelő tű használatával, vagy a nem megfelelően beállított lejátszó berendezéssel a felvétel megsérülhet vagy akár egy lejátszásnál megsemmisülhet. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a megfelelő tárolással és helyes kezeléssel az egyes mechanikus hanghordozók nagyon tartósak. Bár a magnetofon-szalagok eleinte nem voltak tartós archívumi tárolásra szánva, a tapasztalatok azt mutatták, hogy tartósak is lehetnek. Ezért sokan tévesen úgy gondolták, hogy a szalag ideális hanghordozó, a rajta levő adatok pedig tartósan védettek. Manapság sok, magnetofon-szalagra és audiokazettákra felvett hanganyag mutatja a károsodás jeleit. Ez pedig főképp azért történik, mert a múltban túl keveset tudtak vagy gondoskodtak az efféle hanganyagokról és a megfelelő tárolásukról, ezért a hanganyagot gyakran tették ki olyan hatásoknak, amelyek jelentősen veszélyeztetik annak élettartalmát.

A magnetofon-szalagokat, különböző formátumú hangkazettákat és a kazettás digitális hanghordozókat védődobozokban tiszta és sötét helyen, állandó hőmérsékletnél és alacsony relatív nedvességtartalomnál tároljuk. A szalagokat és kazettákat tartalmazó dobozokat függőleges

Slika 12 Poškodovan trak v audio kaseti iz zbirke K. Horvátha st. Foto: Drago Kunej, 2020.

Hangkazetta sérült szalaga id. Horváth Károly gyűjteményéből. Fotó: Drago Kunej, 2020.

Magnetofonski trak je zapletene in kompleksne kemijske sestave, zato je precej občutljiv na dejavnike okolja in staranje ter mu je težko natančno predvideti življenjsko dobo in obnašanje v različnih pogojih dela in skladiščenja. Pogosta težava pri magnetofonskih trakovih je pojav hidrolize, ko higroskopična magnetna plast vsrka vlago iz okolice in povzroči razkroj magnetnega zapisa. Tako poškodovane trakove je mogoče s posebnimi postopki vsaj delno restavrirati in začasno zagotoviti njihovo predvajanje. Pri večini kaset lahko zavarujemo zvočni zapis pred nehotenim

helyzetben tároljuk, ajánlott pedig az is, hogy évente legalább egyszer rendszeresen áttekerjük a szalagokat. A szalagokat kézzel nem érintjük, folyadékoktól, portól, szennyeződéstől távol és elektromágneses sugárzás területén kívül tároljuk. A magnetofon-szalagok vegyi összetétele bonyolult és összetett, ezért nagyon érzékenyek a környezeti hatásokra és az öregedésre, így nehéz pontosan meghatározni az élettartamukat, valamint a különböző munkakörülményekben végzett munkára és raktározásra vonatkozó reakciójukat. A magnetofon-szalagoknál gyakori probléma

brisanjem tako, da premaknemo varovalo na ohišju kasete v lego, ki onemogoča snemanje.

Tudi različni digitalni zapisi in nosilci so lahko zelo ranljivi. Nosilce z optičnim načinom zapisa (CD, CD-R, DVD) hranimo v ustreznih plastičnih ohišjih v suhem, temnem, hladnejšem prostoru, zunaj vplivov elektromagnetnega sevanja in sončnih žarkov. Z njimi ravnamo enako skrbno kot z drugimi vrstami nosilcev, saj so kljub navidezni trdnosti precej ranljivi ter občutljivi na mehanske poškodbe in klimatske vplive. Za hranjenje digitalnih magnetnih zapisov na prenosnih in trdih diskih se priporoča podobno stabilno in čisto okolje kot pri zapisih na magnetnih trakovih. Enako velja tudi za zapise na USB ključih in pomnilniških karticah.

Zvočnih nosilcev praviloma nikoli ne prijemamo z golimi rokami, ampak z ustrezno zaščito (bombažnimi rokavicami) ali na primeren način (prijemamo za neposnete robove plošče, za ohišje kasete ipd.), saj lahko nečistoča in znoj na rokah poškodujeta zapis in nosilec. Neposredno na nosilce ne pišemo, ne praskamo jih in nanje ne lepimo nalepk. Morebitnih že obstoječih nalepk in napisov ne odstranjujemo oziroma mehanskih poškodb ne restavriramo sami, da ne bi povzročili nepopravljive škode. Odnesemo jih k usposobljenim strokovnjakom.

Vse zvočne nosilce je potrebno predvajati na ustreznih, dobro vzdrževanih in primerno

a hidrolízis megjelenése, amikor a higroszkopikus mágneses réteg a környezetből beszívja a nedvet, ez pedig a mágneses adatok felbomlását okozza. Az ilyen módon sérült szalagok különleges eljárásokkal legalább részben restaurálhatók és ideiglenesen biztosítható azok lejátszhatósága. A kazetták többségénél a hangfelvételt a véletlenszerű törléstől úgy védhetjük meg, hogy a biztosítékot a felvételezést megakadályozó helyzetbe tesszük.

A különböző digitális felvételek és hordozók eléggé sérülékenyek lehetnek. Az optikai hanghordozókat (CD, CD-R, DVD) megfelelő műanyag tárolódobozokban, száraz, sötét és hűvösebb, elektromágneses sugárzásától és napsugáraktól védett helyiségben tartjuk. Ezeket ugyanolyan gondosan kezeljük, mint az egyéb hanghordozókat, hiszen a látszólagos szilárdság ellenére eléggé érzékenyek a mechanikai sérülésekre és éghajlati hatásokra. A hordozható és merevlemezekben levő digitális mágneses hangfelvételek tárolásához hasonlóan stabil és tiszta környezet ajánlott, mint a mágneses szalagokon tárolt felvételek esetében. Ugyanaz érvényes az USB pendrive-on és memóriakártyákon tárolt hanganyagok tárolására.

A hanghordozókat rendszerint sose fogjuk meg pusztán kézzel, hanem megfelelő védelemmel (pamutkesztyűvel), vagy megfelelő módon (a lemezek felvételt nem tartalmazó sarkait, a

nastavljenih predvajalnih napravah. Naprave za predvajanje mnogih starejših nosilcev in formatov imajo le še specializirane ustanove. Tudi optimalne pogoje hrambe in ustreznega rokovanja z različnimi zvočnimi nosilci lahko zagotovijo le specializirane ustanove, ki pri zvočnih zapisih skrbijo tudi za prenos posnete vsebine v novejša formate. Predvsem digitalizacija je danes ključen postopek pri dolgoročnem ohranjanju zvočnega gradiva.

kazetta műanyagházát stb. fogjuk meg), hiszen a kezeken levő szennyeződés és izzadság a felvételek és a hordozón sérüléseket okozhat. Nem írunk közvetlen a hordozóra, a feliratokat ne távolítsuk el és a mechanikus sérüléseket ne restauráljuk önmagunk, hogy ne okozzunk helyrehozhatatlan károkat. Ezt inkább bízzuk szakemberre. Minden hanghordozót megfelelő, rendszeresen karbantartott és megfelelően beállított lejátszó berendezésen kell lejátszani. Számos régebbi formátumú hanghordozón lévő anyagot lejátszani képes lejátszók már csak speciális intézményekben találhatóak. A tárolás és a megfelelő kezelés optimális feltételeit is csak a speciális intézmények biztosíthatják, ahol a hangfelvételek esetében gondoskodnak a felvételek tartalmának újabb formátumokba történő átviteléről. A hanganyag hosszútávú fenntartásának a kulcsfontosságú folyamatát napjainkban elsősorban a digitalizálás képezi.

GLASBENA TRANSKRIPCIJA

BESEDILO: URŠA ŠIVIC

POMEN IN ZASNOVA GLASBENE TRANSKRIPCIJE

Transkribiranje pomeni vsakršen način zapisovanja z drugačno »pisavo«; v primeru glasbene transkripcije oz. transkripcije glasbe to pomeni zapisovanje zvoka z notno pisavo. V umetnostni glasbi transkribiranje ni ustaljena metoda, saj imamo na voljo primarni notni zapis – partituro, proces pa se začneja pri izvajanju partiture. V ljudski glasbi je sosledje zapisovanja in izvajanja drugačno, zato je etnomuzikologija razvila svoje metode zapisovanja in raziskovanja glasbe, s katero se ukvarja.

Na polju ljudske glasbe je predvsem v preteklosti prevladoval ustni prenos: pesmi pa tudi plesne melodije so se ljudje naučili s poslušanjem drugih. Pri tem niti pevci niti godci praviloma niso imeli na voljo notnih zapisov, pomagali so si lahko le z zapisanimi besedili v pesmaricah. Zapisi melodij so bili izjemno redki, zato je bilo izvajanje melodij prepuščeno predvsem spominu pevcev in godcev.

Načrtno zapisovanje melodij slovenskih ljudskih pesmi tako zasledimo proti koncu 19. stoletja,

ZENEI TRANSZKRIPCIO

SZÖVEG: URŠA ŠIVIC

A ZENEI TRANSZKRIPCIO JELENTŐSÉGE ÉS TERVEZÉSE

A transzkripció a mindenféle más „írasmóddal” való leírás; a zenei transzkripció, illetve a zene transzkripciója esetében ez a hang leírása kottával, illetve hangjegyírással. A művészi zenében a transzkripció nem hagyományos módszer, hiszen rendelkezésünkre áll az elsődleges kotta – a partitúra, a folyamat pedig a partitúra előadásával kezdődik. A népzeneben a lejegyzés folyamata és megvalósítása más, ezért a népzene-tudomány saját transzkripciós és kutatási módszereket fejlesztett ki.

A népzene mezején, főképp a múltban, a szóbeli folyamat volt a túlnyomó módszer: az énekeket, de a táncdallamokat is, az emberek mások hallgatásával tanulták meg. Ezesetben sem az énekeseknek, sem a zenészeknek nem állt rendelkezésükre kottaanyag, csak a daloskönyvekben lejegyzett szövegek szolgáltak segítségül. A dallamlejegyzések nagyon ritkák voltak, ezért a dallamokat főképp az énekesek és zenészek emlékezete szerint játszották.

med razlogi za to lahko navedemo vsaj dva: melodijske so do tedaj imele za narodno istovetnost precej manjši pomen kot pesemska besedila, poleg tega pa so bili posamezniki, vešči notnega zapisovanja glasbe, tudi izjemno redki. Načrtno in množičnejše zapisovanje melodij ljudske glasbe je spodbudilo predvsem raziskovalno zanimanje za ljudsko glasbo v 20. stoletju, ob tem pa se je povečalo tudi zanimanje za učenje ljudske glasbe po notah.

Zasnova transkripcije je odvisna od njenega namena. Če je namenjena za znanstveno analizo, naj bo čim bolj natančna: upoštevat mora najmanjše tonske spremembe, ritmične in metrične podrobnosti, seveda v okvirih, ki jih transkriptor slušno še lahko zazna in ki jih omogoča notni zapis, sicer pa si pri zapisovanju lahko pomaga z dodatnimi, nenotnimi znaki ali z besednimi komentarji.

Če je transkripcija namenjena splošni rabi (na primer za poljudno pesmarico), naj bo prilagojena uporabnikom. Tak notni zapis mora biti razumljiv, berljiv, torej dovolj enostaven, da uporabnikom omogoča branje in izvajanje zapisa. Pri tem je pomembno, da pri »poenostavljanju« zapisa ne zanemarimo ključnih posebnosti izvajanja, kot so metrične, ritmične ali tonske posebnosti, značilne za izvajalske načine posameznika, skupine, določenih lokalnih ali širših okolij. V transkripcijah, ki so nastale konec 19. stoletja,

A szlovén népdalok tervszerű kottázása így a 19. század vége felé jelenik meg, ennek pedig két okát említhetnénk: a dallamoknak addig sokkal kevesebb nemzettudati jelentősége volt, mint a dalszövegeknek, emellett pedig nagyon ritka volt az olyan ember, aki ismerte a kottaírást. A népdalok tervszerű és a tömegesebb dallamlejegyzése kutatási szempontból a 20. században lendült fel, emellett pedig növekedett az érdeklődés a kottaalapú zenetanulás iránt is.

A transzkripció tervezése a felhasználási szándéktól függő. Ha tudományos elemzésre szánjuk, legyen az minél pontosabb: figyelembe kell venni a legkisebb hangváltozásokat, ritmikai és metrikus részleteket, természetesen azon kereteken belül, amit a transzkriptor még hallás alapján észlel, és amit a hangjegyzés lehetővé tesz, de a transzkripciónál még további, nem hangjegyes jelekhez, vagy szóbeli kommentárokhoz is nyúlhat.

Ha a transzkripciót általános használatra szánják (például általános használatra szánt daloskönyv esetében), legyen az a felhasználókhoz alkalmazott. Az ilyen kotta legyen érthető, olvasható, tehát elég egyszerű ahhoz, hogy a felhasználók értelmezni tudják a kotta olvasását és annak előadását. Ebben fontos, hogy az „egyszerűsítésnél” ne hanyagoljuk el az előadás kulcsfontosságú sajátosságait, mint például az egyes adatközlők, csoportok, adott szűkebb vagy tágabb

Slika 13 Primer transkripcije pesmi »Tam dol na ravnem polju«, na kateri opazimo melodično odstopanje v izvedbi tretje kitice. Hrani arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, GNI M 22.000.

A „Tam dol na ravnem polju“ dal első három versszakának transzkripciója, ahol a harmadik versszak előadásában megfigyelhető a dallamban az eltérés. A ZRC SAZU Népzene-tudományi Intézet archívumában, GNI M 22.000.

22.015

1. Na krajcih ravnice, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju!

2. Na krajcih ravnice, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju.

3. Na krajcih ravnice, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju.

Op: Pevka in fanka fujeta v oblaku.

22.016

1. Na krajcih ravnice, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju!

2. Na krajcih ravnice, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju, tam dol na ravnem polju.

Op: Pevka in fanka fujeta v oblaku.

na primer skoraj ni najti v slovenskem ljudskem petju tako značilnega in pogostega 5-osminskega taktovskega načina. Zapisovalci so ga namreč zamenjevali s 3-četrtnskim taktovskim načinom, ki je ustrezal normi teorije zahodnoevropske glasbe.

ELEMENTI GLASBENE TRANSKRIPCIJE

Glasbena transkripcija ni le »mehanično« zapišovanje slišane, temveč gre tudi za proces in razumevanje transkribirane glasbe. Ne glede na to, da poskušamo s transkripcijo v notni zapis čim natančneje ujeti zvočno izvedbo, pa nam predvsem izkušnje in poznavanje gradiva pomagajo pri presoji, kaj je značilnost določene pesmi ali izvajske prakse in kaj morda napaka ali pomanjkljivost, ki je v transkripciji ni potrebno zapisovati, saj bi tako izgubila smiselnost in razumljivost.

Intonacija

Intonacija izvajanja v ljudski glasbi ni določena, zato se je v slovenski etnomuzikologiji in tudi širše uveljavil način transkribiranja v G-duru oz. e-molu. Tak način omogoča čim bolj pregledno notno sliko, saj je postavljen v sredino notnega črtovja, medtem ko dejansko intonacijo izvedbe navedemo na koncu transkripcije in jo označimo s kratico T. F. – *tonus finalis*; s tem označimo

tájegységekre jellemző előadási módokra vonatkozó metrikus, ritmikai vagy a hangbeli sajátosságok. A 19. század végén keletkezett transzkripciókban szinte fellelhetetlen a szlovén népi éneklésre annyira jellemző és gyakori ötnyolcados ütem. A gyűjtők ugyanis azt háromnegyedes ütemmel helyettesítették, ami megfelelt a nyugat-európai zeneelméleti normának.

A ZENI TRANSZKRIPCIÓ ELEMEI

A zenei transzkripció nem csak a hallott anyag „mechanikus” leírása, hanem a lejegyzett zene megértésének folyamata is. Annak ellenére, hogy a hangjegyzésbe való transzkripcióval minél pontosabban szeretnénk megragadni a hangbeli megnyilvánulást, főképp a tapasztalatok és az anyag ismerete segít annak a megítélésben, mi az adott dal vagy az előadási gyakorlat jellemzője, és mik lehetnek azok esetleges hibái vagy hiányosságai, amelyeket a transzkripcióban nem kell lejegyezni, hiszen így elveszíténé az értelmét és érthetőségét.

Intonáció

Az előadás intonációja a népzében nincs meghatározva, ezért a szlovén népzetudományban és tágabban is hagyományossá vált a G-dúrban, illetve e-molban történő transzkripció. Az ilyen mód átláthatóbb kottaképet tesz lehetővé, hiszen a kottavonal közepébe van helyezve, miközben

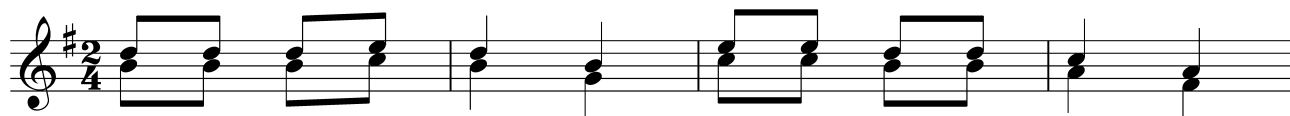
dejanski končni ton transkribirane prve kitice pesmi.

a tényleges intonációt a transzkripció végén, T. F. – *tonus finalis* jelzéssel jelölünk; ezzel jelöljük a dal első lejegyzett versszakának tényleges záróhangját.

Zapis glasov v črtovja

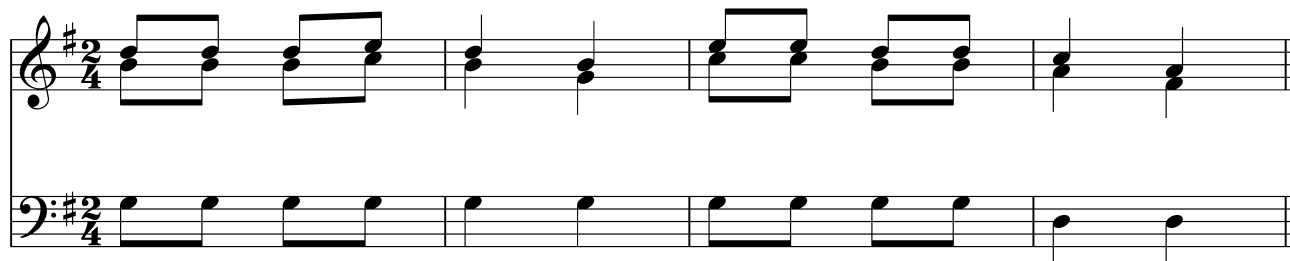
Če je izvedba pesmi eno- ali dvoglasna, jo zapišemo v en part,

če je triglasna, zapišemo v zgornji part zgoranja glasova, v spodnjega pa spodnji glas. Štiri- in večglasje pišemo v dva parta, če pa bi bil zapis zaradi gibanja notranjih glasov preveč zapleten, lahko število partov povečamo.

A hangok lejegyzése a kottavonalakba

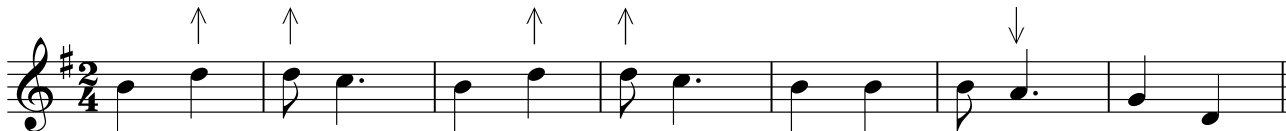
Ha a dal előadása egy- vagy kétszólamú, azt egy részbe, ill. szólamba írjuk,

ha háromszólamú, a felső szólamba a két felső hangot írjuk, az alsóba pedig az alsó hangot. A négy- vagy többszólamú dallamot két szólamba írjuk, ha pedig a hangjegyzés a belső hangok mozgása miatt túl bonyolult lenne, a szólamok számát növelhetjük.

Melodija

Tonske spremembe, ki jih ne moremo zapisati s toni 12-tonskega sistema, lahko označimo z znakoma za rahlo višji ton (\uparrow) in rahlo nižji ton (\downarrow).

Dallam

A hangbeli változásokat, amiket nem tudunk a 12 hangú rendszer hangjegyeivel leírni, az enyhén magasabb hangot így (\uparrow), az enyhén alacsonyabb hangot pedig így (\downarrow) jelöljük.

Taktovski način

Pri zapisovanju taktovskih načinov, torej metričnega poteka, skušamo biti čim bolj natančni, saj je v ljudskem petju spreminjanje taktovskega načina pogosto.

Ütemrendszer

Az ütemrendszerek, tehát a metrikus folyamat lejegyzését igyekezzünk minél pontosabban lejegyezni, hiszen a népi éneklésben az ütemrendszer változása gyakori.

Ritem

Ritmische podrobnosti, ki jih je z notnimi znaki težko zapisati oz. zaradi katerih bi zapis izgubil preglednost, lahko zapišemo z grafičnima znakoma za rahlo skrajšano notno vrednost (\cup) in za rahlo podaljšano notno vrednost (\cap).

Posebno pozornost pri transkribiranju je treba nameniti dolžini pavz oz. vdihov. Ta prostor predstavlja pomemben del v metričnih celotah, saj pevci vdihe praviloma zelo natančno odmerjajo.

Ritmus

A ritmikus részleteket, amiket hangjegyekkel nagyon nehéz lejegyezni, illetve amelyek miatt a kotta elveszítené az átláthatóságát, grafikai jelekkel jelölhetjük, és pedig a kevésbé rövidebb hangjegy esetében (\cup), és kicsivel hosszabb hangjegy esetében (\cap).

A transzkripciónál külön figyelmet kell szentelni a szünetek, illetve a lélegzetvételek hosszának. Ez a hely fontos részt képez a metrikus egységekben, hiszen az énekesek a lélegzetvételeket általában nagyon pontosan határozzák meg.

Tempo

Na začetku transkripcije označimo tempo izvajanja, ob tem pa lahko navedemo še enega izmed dveh načinov izvajanja. Prvi je način *giusto*, kar pomeni, da je pesem izvedena dosledno v označenem tempu brez vidnejših odstopanj. Drugi način je *rubato*; ta označuje svobodnejši izvajalski način, pri katerem prihaja do hipnih večjih in manjših pohitevanj in upočasnjevanj, ki jih ni mogoče natančno izmeriti. Označbe za spreminjanje tempa lahko označimo z uveljavljenimi izrazi, kot sta *ritardando* (zadržujoče) ali *accelerando* (pospešujoče), lahko pa uporabimo grafična znaka za upočasnjevanje (←) in pohitevanje (→). Ta dva znaka celo natančneje označujeta točno mesto začetka in konca določene spremembe v tempu.

Tempó

A transzkripció elején meghatározzuk az előadás tempóját, emellett pedig a kettő közül megjelölhetünk még egy előadásmódot. Az első mód a *giusto*, ami azt jelenti, hogy a dalt következetesen a megjelölt tempóban, észlelhetőbb eltérések nélkül adjuk elő. A másik mód a *rubato*; ez szabadabb előadásmódot jelöl, amelynél pillanatnyi nagyobb és kisebb gyorsulások és lassulások jelentkeznek, amiket nem lehet pontosan lemérni. A tempó változásait jelölő jelzéseket a már érvényesült kifejezésekkel jelölhetjük, mint például a *ritardando* (visszatartva), vagy az *accelerando* (gyorsítva), de grafikai jeleket is használhatunk a lassításra (←) vagy gyorsításra (→). Ez a két jelzés még pontosabban meghatározza a tempó adott változása pontos helyének kezdetét vagy végét.

Druge posebnosti izvajanja

Značilnosti v načinu izvajanja posameznika ali pevske skupine, lahko ponazorijo še nekateri

Az előadásmód egyéb jellegzetességei

Az egyén vagy a csoport előadásmódjának jellegzetességeit egyéb jelekkel is jelölhetjük, mint

drugi znaki, kot so na primer znaki za vdih ('), drseče povezovanje tonov oz. *glissando* (drseče), okrasek ipd.

például a lélegzetvétél jele ('), a hangjegyek csúszantásos összekötése, illetve a *glissando* (csúszva), díszítések stb.

Transkribiramo vedno prvo kitico, za naslednje kitice pa vpisujemo le spremembe, ki so nastale glede na prejšnjo kitico. Vendar pa se lahko zgodi, da prva kitica ni »pravilno« zapeta, da se je pevec ustalil šele v drugi kitici ali kasneje, zato je treba presoditi, transkripcijo katere kitice bomo uporabili kot normativno. V to »normativno« kitico moramo vpisati tudi ritmične spremembe, ki jih zahteva različno zlogovanje v kiticah.

Mindig az első versszakot transzkribírozunk, a további versszakok esetében pedig csak az előző versszakhoz mért változásokat jelöljük. De megtörténhet az, hogy az első versszakot „helytelenül” énekelték el, hogy az énekes még csak a második versszaknál vagy később állapodott meg a dallamban, ezért meg kell fontolni, melyik versszak transzkripcióját vesszük normálul. A „normalizált” versszakba kell beírni a versszakokban követelt különböző szótagolás ritmikus változásait.

♩ = 104

1. E - no što - rjo vam po - vem od e - ne - ga pi - jan - ca...
 2. Kdo ga pa še vi - del ni, vi - del ga pred pos - tom...
 3. Kje si bi - la, gr - da svi - na, da te ta - ko dol - go ni...

BESEDILNA TRANSKRIPCIJA

BESEDILO: MARIJA KLOBČAR

Prekmurje ima v zanimanju za pesemsko izročilo Slovencev poseben položaj, zaradi stoletne ločenosti od večine dežel, v katerih so Slovenci živeli, pa je tudi odkrivanje pesemskega izročila Prekmurja potekalo v drugačnih okoliščinah. Posebno vrednost so temu zbiranju dali domači zapisovalci, ki so izhajali iz poznavanja vsakdanjega življenja in znanja narečja.

Prekmursko narečje, ki sodi v panonsko narečno skupino, se notranje deli na vsaj tri različice, na ravénsko, ki jo govorijo v krajih med Mursko Soboto in Cankovo, na goričko, značilno za govore na Goričkem, in na dólinsko, ki se govori južno ob Murske Sobote do reke Mure. Prvi dve različici sta dali podlago najstarejši prekmurski književnosti. Stara prekmurska književnost, ki se je razvijala ločeno od ostale slovenske književnosti, obsega skoraj 300 knjig, ob tem pa tudi veliko časopisov, koledarjev in rokopisov. V teh objavah in zapisih so tudi nekatere ljudske pesmi, ki pa vključujejo tudi dólinsko narečje.

SZÖVEGTRANSZKRIPCIO

SZÖVEG: MARIJA KLOBČAR

A szlovének dalhagyományában a szlovének lakta területektől való évszázados elszigeteltsége miatt, a Mura-vidék különleges érdeklődési kört jelent, így a Mura-vidék dalhagyományának feltárása is más körülmények között folyt. Ennek a gyűjtésnek külön értéket adtak azok az itthoni gyűjtők, akik ismerték a mindennapi életet és a nyelvjárást.

A pannon nyelvjárási régióba tartozó Mura-vidéki nyelvjárást legalább három különböző változatra osztható, a ravensko-i nyelvjárást, amit a Muraszombat és Cankova közötti térségben beszélnek, a goričkói, tehát a Goričkóra jellemző nyelvjárást, valamint a dolinsko-i nyelvjárást, amit Muraszombattól délre, a Mura által behatárolt térségben beszélnek. Az első kettő lett a legrégebbi Mura-vidéki irodalom alapja. A régi Mura-vidéki irodalom, ami az egyéb szlovén irodalomtól elkülönülve fejlődött, mintegy 300 könyvet, emellett pedig számos folyóiratot, naptárokat és kéziratot tartalmaz. Ezekben a kiadványokban és iratokban található néhány népdal is, amelyek egy része a dolinsko-i nyelvjárást is tartalmazza.

SLEDENJE POSEBNOSTIM PREKMURSKEGA NAREČJA

Zapisih ljudskih pesmi izražajo tako narečne razlike kot razlike v samem beleženju narečnih posebnosti. Od pridružitve Prekmurja matični domovini je minilo že stoletje, vendar so prednosti poznavanja prekmurskih jezikovnih in pokrajinskih posebnosti pri zapisovanju izročila še vedno občutne. Prav zato takšno zapisovanje opozori na značilnosti, ki jih doslej tudi raziskovalci s številnimi terenskimi izkušnjami niso mogli zaslediti.

Prekmurje je v zadnjih petdesetih letih doživljalo izredno hitre in temeljite gospodarske in družbene spremembe, ki so pustile močne sledi tudi v pesemskem izročilu. Hkrati s temi spremembami se je spreminjal način zapisovanja pesemskih in drugih folklornih besedil. Vprašanje, kako zapisovati besedila pesmi, ki jih posnamemo, je zato za Prekmurje veliko bolj zapleteno in zahteva dodatne osvetlitve. Ta problem je zelo jasno viden ob pregledu starejših zapisov ljudskih pesmi, ki v primerjavi z današnjimi ustvarjajo veliko neenotnost.

Prvi zapisi prekmurskih ljudskih pesmi, znani prebivalcem drugih slovenskih dežel, so bili objavljeni v Vrazovi zbirki *Narodne pesni ilirske*. Zbirka je bila natisnjena v gajici, zato so tudi besedila prekmurskih pesmi predstavljena v tem črkopisu.

A MURA-VIDÉKI NYELVJÁRÁSI SAJÁTOSÁGOK KÖVETÉSE

A népdalok lejegyzésében megtalálhatók mind a nyelvjárási sajátosságok, mind pedig a nyelvjárási sajátosságok lejegyzésében fellelhető különbségek. A Mura-vidék anyaországához csatolása óta egy évszázad telt már el, de a Mura-vidék nyelvi és táji sajátosságainak ismerete a hagyomány lejegyzésében még mindig felismerhetők. Éppen ezért az ilyen lejegyzés olyan jellegzetességekre is felhívja a figyelmet, amiket mi, kutatók, a számos terepmunkai tapasztalattal sem tudtunk felkutatni.

A Mura-vidék az eltelt ötven évben különlegesen gyors és alapos gazdasági és társadalmi változásokon ment át, amelyek a népdalhagyományban is mély nyomokat hagytak. A változásokkal egyidejűleg pedig változott a népdalok és egyéb folklórszövegek lejegyzése, ill. gyűjtése is. Az a kérdés tehát, hogyan lejegyezni a rögzített dalszövegeket, a Mura-vidéken sokkal összetettebb és további vizsgálati aspektusokat követel. Ez a probléma nagyon világosan észrevehető a régebbi népdalfeljegyzések vizsgálatában, amelyek a mai gyűjtésekkel összevetve nagy egyenletlenségeket mutatnak.

Az első, az egyéb szlovén területek lakossága számára is ismert Mura-vidéki népdal-lejegyzések a Vraz-féle *Narodne pesni ilirske* (*Ilíria népdalai*)

Vrazovi zapisi pa so bili izjema in zaradi ločenosti Prekmurja od drugih slovenskih dežel zbirka ni mogla vplivati na zapisovanje pesemskega izročila v tej pokrajini.

V Prekmurju se je namreč uporabljala madžarski črkopis. V tem črkopisu so objavljali prekmurska besedila še v začetku 20. stoletja, vse do 1. svetovne vojne pa so v skladu s tem črkopisom označevali samoglasnike. Prekmurski zapisovalec Štefan Kühar je tako pred 1. svetovno vojno v svojih zapisih ljudskih pesmi, razen za sičnike in šumnike, uporabljala naglasna znamenja, ki jih je bil vajen:

Vöra bíje, vàjtar kríčä:

»Jäli, grêšnik, si domá?«

Smrt je prišla, po dväraj klònka:

»Jäli, grêšnik, si domá?«

Kot je razvidno iz začetka pesmi *Vöra bíje, vàjtar kríčä*, je Kühar v zapisih ljudskih pesmi, namenjenih objavi v veliki zbirki *Slovenske narodne pesmi*, dosledno upošteval narečne značilnosti, uporabljala je celo tudi znak ä za široki naglasni ê.

gyűjteményben jelentek meg. A gyűjtemény Gaj-ábécével íródott, ezért a Mura-vidéki népdalok is ezzel az írásmóddal voltak kiadva. Vraz lejegyzései azonban inkább kivételt képeztek, a Mura-vidék elszigeteltsége miatt a többi szlovén vidékektől, a gyűjtemény nem volt hatással a tájegység népdalkincsének lejegyzésére.

A Mura-vidéken ugyanis a magyar írásmódot, illetve ábécét használták. Ebben az írásmódban jelentek meg a Mura-vidéki szövegek még a 20. század elején is, egészen az 1. világháborúig ez az írásmód szerint jelölték a magánhangzókat. Štefan Kühar, Mura-vidéki gyűjtő így az 1. világháború előtt a népdallejegyzéseiben, kivéve a rés- és zárréshangok esetében, a tőle megszokott betű-, ill. hangsúlyjeleket használta:

Vöra bíje, vàjtar kríčä:

»Jäli, grêšnik, si domá?«

Smrt je prišla, po dväraj klònka:

»Jäli, grêšnik, si domá?«

Ahogy az a *Vöra bíje, vàjtar kríčä* népdal első részéből is látható, Kühar a népdallejegyzéseibe, amit a *Slovenske narodne pesmi* (Szlovén népdalok) című gyűjteményben szántak kiadni, következetesen figyelembe vette a nyelvjárási sajátosságokat, például a nyílt hangsúlyos ê jelölésére az ä jelet is használta.

TRANSKRIBIRANJE LJUDSKIH PESMI PREKMURJA Z UPOŠTEVANJEM POVEZAV S SLOVENSKIM KNJIŽNIM JEZIKOM

Po 1. svetovni vojni je vlogo prekmurskega knjižnega jezika prevzel osrednjeslovenski knjižni jezik, vključno z rabo v liturgiji. Narečnost je ostajala le v vsakdanjem sporazumevanju in v pesemskih praksah. Ob sprejemanju pesmi iz osrednjeslovenskega prostora pa se je sčasoma večal tudi delež pesmi, ki so le po izgovorjavi ohranjale nekatere značilnosti prekmurskega narečja.

Po drugi strani se je že kmalu po pridružitvi Prekmurja matični domovini pojavilo veliko zanimanje za prekmursko ljudsko izročilo, saj so prekmurske ljudske pesmi večini Slovencev pomenile nekaj novega in drugačnega. Pri zapisovanju ljudskih pesmi so se zaradi narečnosti kmalu pojavile težave, saj so zapisovalci, ki niso poznali narečja, jezikovno podobo prekmurskega izročila težko ujeli v zapis.

Težave pri zapisovanju besedil so se pojavile predvsem zaradi zapisovanja nekaterih glasov in samega izgovora. Prekmursko narečje se namreč od slovenskega knjižnega jezika razlikuje v besedišču, oblikoslovju, v sklanjatvah, soglasniški palatalizaciji in v izgovoru. Pri zapisovanju posebnosti besedišča in oblikoslovnih značilnosti ni bilo težav, saj je bilo že dolgo znano,

A MURA-VIDÉKI NÉPDALOK TRANZKRIPTCIÓJA A SZLOVÉN IRODALMI NYELVI NORMAI KAPCSOLATOK FIGYELEMBEVÉTELÉVEL

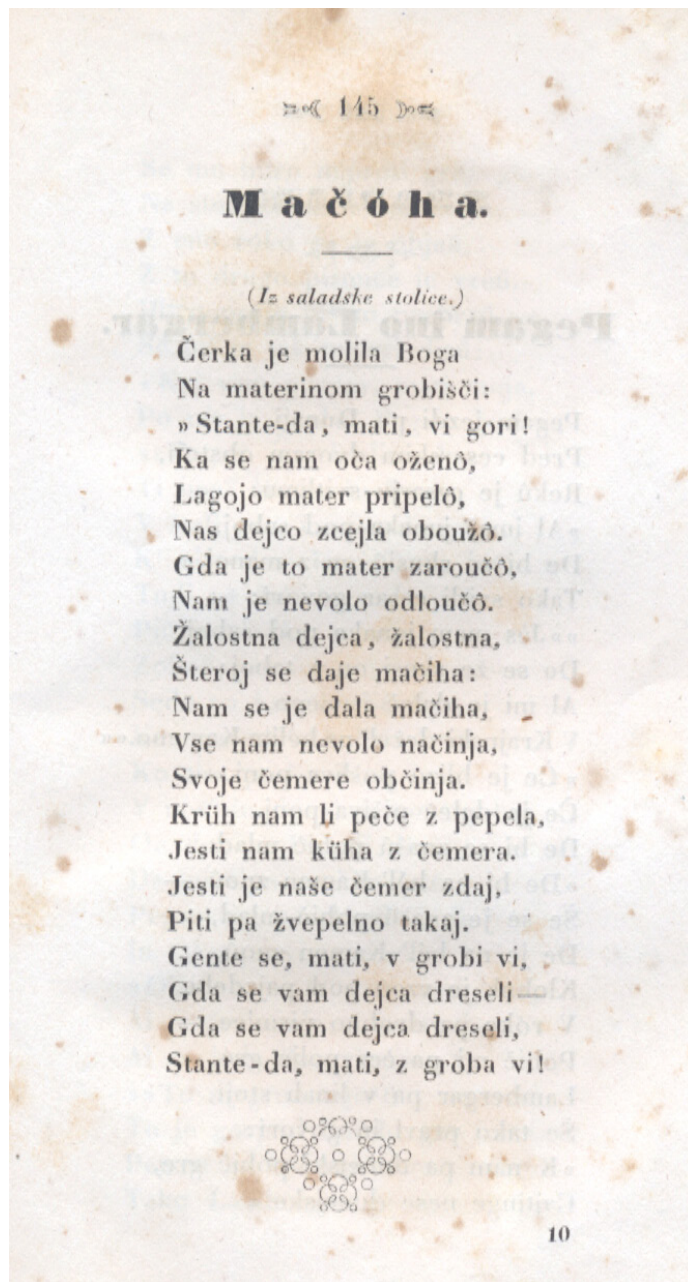
Az 1. világháború után a Mura-vidéki irodalmi nyelv szerepét átvette a központi szlovén irodalmi nyelv, beleértve a liturgia nyelvhasználatát is. A nyelvjárás csak a mindennapi kommunikációban és a dalhagyományban maradt meg. A központi szlovén nyelvterületből befogadott dalhagyománnyal pedig idővel növekedett a népdalok olyan része, amelyek csak a kiejtésben őrizték meg a Mura-vidéki nyelvjárás sajátosságait.

Másrészt már hamarosan a Mura-vidéknek az anyaországgal történő egyesítését követően nagy érdeklődés jelentkezett a Mura-vidéki népi hagyományok iránt, hiszen a Mura-vidéki népdalhagyomány a szlovének többségének újat és mást jelentett. A népdalok lejegyzésében a nyelvjárás használata miatt hamarosan megjelentek a nehézségek, hiszen a nyelvjárásban és a Mura-vidéki hagyomány nyelvi alakjában járatlan gyűjtők nehezen tudták mindezt a lejegyzéseikben visszaadni.

A nehézségek a szövegek transzkriptációjában főképp az adott hangok és a kiejtés miatt jelentek meg. A Mura-vidéki nyelvjárás ugyanis szóképzésében, alaktanában, ragozásában, a magánhangzó-palatalizálásban és a kiejtésben

Slika 14 Objava začetka pesmi o siroti na materinem grobu v Vrazovi zbirki *Narodne pèsni ilirske* iz leta 1839; v nasprotju z madžarskim črkopisom je pesem objavljena v gajici, ki je s to zbirko vstopila v slovenski prostor.

Az anyja sírjánál lévő árváról szóló dal elejének a közzététele Vraz *Narodne pèsni ilirske* 1839-es gyűjteményéből; a magyar írásmóddal ellentétben a dal a szlovén ábécé szerint van lejegyezve, amely éppen ezzel a gyűjteménnyel lépett be a szlovén térségbe.

da mora zapis slediti besedilu, torej se besed ne spreminja. Pri zapisovanju nekaterih soglasnikov in samoglasnikov pa je dolgo veljalo načelo, da je treba zapisovati tako, da bodo besedila čim bolj razumljiva govorcem iz drugih slovenskih pokrajin oziroma slovenskemu knjižnemu jeziku. To načelo je pri zapisovanju pesemskega izročila vodilo tudi sodelavce Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

Med najbolj prepoznavni posebnosti prekmurskega narečja sodita preglasa *ö* in *ü*, ki drugim slovenskim govorcem ne povzročata težav ne z zapisom ne z izgovorjavo. Začetek znane prekmurske izseljenske pesmi *Vöra bije, sunce mi zahaja* jasno govori, da gre za prekmurske izseljence in za prekmursko narečje. Podobno je pri preglašenem *u*: pesem *Micika v püngradi roužce sadi*, ki je zelo kmalu postala del zborovskih repertoarjev, s preglasi ni povzročala težav. Težave pa so se pojavljale že pri besedi *roužce* oziroma *rouže*, saj se je dokaj pogosto pojavljalo enačenje s knjižnim jezikom, torej z besedo *rože*.

Tako kot se je neenotnost prekmurskega knjižnega jezika najbolj kazala pri zapisih dvoglasnikov *ei* in *ou*, se neenotnost kaže tudi v zapisovanju ljudskih pesmi. Kot je razvidno iz odlomka iz druge ljubezenske pesmi, je v tekstoloških zapisih Glasbenonarodopisnega inštituta za dvoglasnik *ou* obveljala raba *o^u*. Isto načelo je bilo upoštevano v zapisih dvoglasnika *ei*, čeprav se

is eltér a szlovén irodalmi nyelvi normától. A szóképzleti különlegességek és alaktani jellegzetességek lejegyzése nem okozott gondot, hiszen már régóta ismert volt, hogy a transzkripciónak követnie kell a szöveget, a szavakat tehát nem változtatjuk. Az egyes mássalhangzók és magánhangzók transzkripciója pedig sokáig az az elv szerint folyt, hogy a szöveget úgy kell leírni, hogy a szövegek minél érthetőbbek legyenek a szlovén nyelvterület más területei beszélőinek is, illetve a szlovén irodalmi nyelv számára. Ez az elv vezette a Szlovén Tudományos Akadémia Népzene-tudományi Intézete munkatársait a népdalhagyomány gyűjtésében is.

A Mura-vidéki nyelvjárás legismertebb sajátosságai közé tartoznak az *ö* és *ü* hangok, amelyek a többi szlovén beszélőnek sem írásban, sem a kiejtésben nem okoznak gondot. Az ismert, kivándorlási témájú *Vöra bije, sunce mi zahaja* című népdalból egyértelműen kiderül, hogy a Mura-vidéki kivándorlókról és a Mura-vidéki nyelvjárásról szól. Hasonló a helyzet *ü* esetében: a *Micika v püngradi roužce sadi* című dalban, ami hamarosan a kórusművek repertoárjába került, az ilyen hangok nem okoztak gondot. A probléma viszont már megjelent a *roužce*, illetve a *rouže* szó esetében, hiszen nagyon gyakran megjelent az irodalmi nyelvi normával való analógia, tehát a *rože* szóval.

Slika 15 V Slovenski krajini, torej v območju med Muro in Rabo, so se Slovenci v začetku 20. stoletja z zapisi sičnikov in šumnikov odmaknili od madžarskega črkopisa, ohranjali pa so zapisovanje narečnih posebnosti. Božična kolednica, kot jo je v Bratoncih zapisal Števan Kūhar. Hrani arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, GNI ŠZ 82, 151.

A Vendvidéken, tehát a Mura és a Rába közötti térségben, a 20. század elején, a szlovének a szlovén írásjelek használatával eltávolodtak a magyar írásmódtól, viszont a nyelvjárásí sajátosságokat megőrizték. Karácsonyi regélés, ahogy az Bratonciban Števan Kūhar lejegyezte. A ZRC SAZU Népzeneatudományi Intézet archívumában, GNI ŠZ 82, 151.

Š. Kūhar *Kolednica.* *151.*
no 4781
Z Bratonic. in vj.
Pålamo vas, bráťa drağa,
mí vn váraž Bállään.
Jám mí nájdämo Marijo,
Z Józäfon si prošita stän.
Njädva nišcä nä poslünä,
Józäv žalostan stojí.
Ödi, ödi, védi Józäf,
är mä ünma ži prämdäga,
är bon sänka volila!"
V plänicicä ga porila,
V jäslicä polözila.
Osläk i voläg dišäta,
Jerosi soplöto slävläta.
Zäj pa zbögon, bráťa drağa,
mí odidämo od vás!
Ví pa ži flä v böžaj gnädi,
Böjta si vvaličani.
Spévala Tilova Hatika.

je ob tem ponekod ohranjalo tudi zapisovanje tega dvoglasnika z ej.

Tam me čaka najnaprej
v be'loj šalici kafej,
po^uleg paj divojčica,
tak kak ro^užica.

Z zapisovanjem dvoglasnikov o^u in eⁱ, ki je poudarjalo neenakost obeh samoglasnikov, je bila nakazana sorodnost s slovenskim knjižnim jezikom, Prekmurcem pa je tak način tuj. Včasih pa se pevci sami izogibajo uporabi dvoglasnikov, predvsem pri pesmih, prevzetih iz osrednjeslovenskega izročila; pri tem je treba upoštevati, da je odmik od narečja lahko ustvarjala nedoslednost zapisovalca. Marsikateri zapis prekmurske ljudske pesmi je zato s stališča govorcev in poznavalcev prekmurščine videti neenoten:

1. Če bi jas bila fčelica,
kaj bi po svetu letala.
kaj bi se Bo^ugu to^užila,
ka mi ne daju mo^užeka.
2. Damo ti, damo mo^užeka,
enoga staroga dedeka,
Grum pa naj vdari staroga,
či mi ne date mladoga.
3. Stari si leže s karmine,
kak slo^uku dre^vu prek grabe,
mladi si leže s karmine
kak malo detece s karmami.

Ahogy a Mura-vidéki irodalmi nyelvi eltérések leginkább az *ei* és az *ou* diftongusok írásmódjában voltak láthatók, ennek az egységnek a hiánya a népdalok lejegyzésében is megjelenik. Ahogy egy másik szerelmi dal részletéből is látható, a Népzene-tudományi Intézet szöveg-lejegyzéseiben az *ou* diftongus esetében az o^u forma használata lett általános. Ugyanazt az elvet követték az *ei* diftongus írásában is, noha helyenként a diftongus lejegyzése az *ej* formában megmaradt.

Tam me čaka najnaprej
v be'loj šalici kafej,
po^uleg paj divojčica,
tak kak ro^užica.

A két magánhangzó egyenlőtlenségét jelölő o^u és eⁱ diftongusok írásával mutattak rá a szlovén irodalmi nyelvvel való rokonságra. A Mura-vidékiek számára viszont az ilyen mód idegen volt. Néha az énekesek maguk is elkerülik a diftongusok használatát, főképp a közép-szlovén terület népdal-hagyományából átvett daloknál; itt figyelembe kell venni, hogy a nyelvjárástól való eltávolodást a gyűjtő következetlensége is okozhatta. Ezért számos Mura-vidéki népdal-transzkripció a beszélők szempontjából és a Mura-vidéki nyelv ismerői szempontjából egységtelennek tűnik:

1. Če bi jas bila fčelica,
kaj bi po svetu letala.
kaj bi se Bo^ugu to^užila,
ka mi ne daju mo^užeka.

Med domačini pa se ohranja zapisovanje, ki oba samoglasnika v dvoglasnikih *ei* in *ou* izenačuje:

Za plouton je ščüčau pa lücke babe lüčau.

Tak način je v rabi tudi v dialektoloških zapisih, namenjenih poljudni rabi.

V prekmurskih narečnih pesmih so ohranjene tudi soglasniške značilnosti, ki so bile upoštevane že v prekmurskem knjižnem jeziku: končni *-m* prehaja v *-n*, končni *-v* se izgovarja in zapisuje nezveneče, torej kot *-f*: V obrednem besedilu na barbarino, imenovanem kokodakanje, so te značilnosti razvidne iz primerjav:

Boug van daj telku korčičuf pšenice,
kak na mojoj glavi vlasičkof,
Boug van daj telku korčičuf žita,
kak na mojoj glavi vlasičkof.

Mehki *nj* se izgovarja in zapisuje kot *n*, sklop *dn* prehaja v *gn*, nezveneči *v* pa se v predložni zvezi po tradiciji zapisuje kot *v*, kot na primer v prvi kitici svečniške kolednice:

Gnes si ti, lüblena mati
darüvala sineka,
Bougi si ga štela dati,
v cerkef si prinesla ga.

Včasih bi namreč dosledno upoštevanje načela, da s transkripcijo sledimo izgovorjavi, delovalo nenavadno. Tako je tudi pri znani pesmi *Vsi su venci bejli*, pri kateri se je uveljavil zapis *vsí*, ne *fsí*.

2. Damo ti, damo mo^užeka,
enoga staroga dedeka,
Grum pa naj vdari staroga,
či mi ne date mladoga.

3. Stari si leže s karmine,
kak slo^uku dre^vu prek grabe,
mladi si leže s karmine
kak malo detece s karmami.

A Mura-vidékiek körében pedig fennmarad az az írásmód, amely az *ei* és *ou* diftongusok mindkét magánhangzóját egyenlőnek veszi:

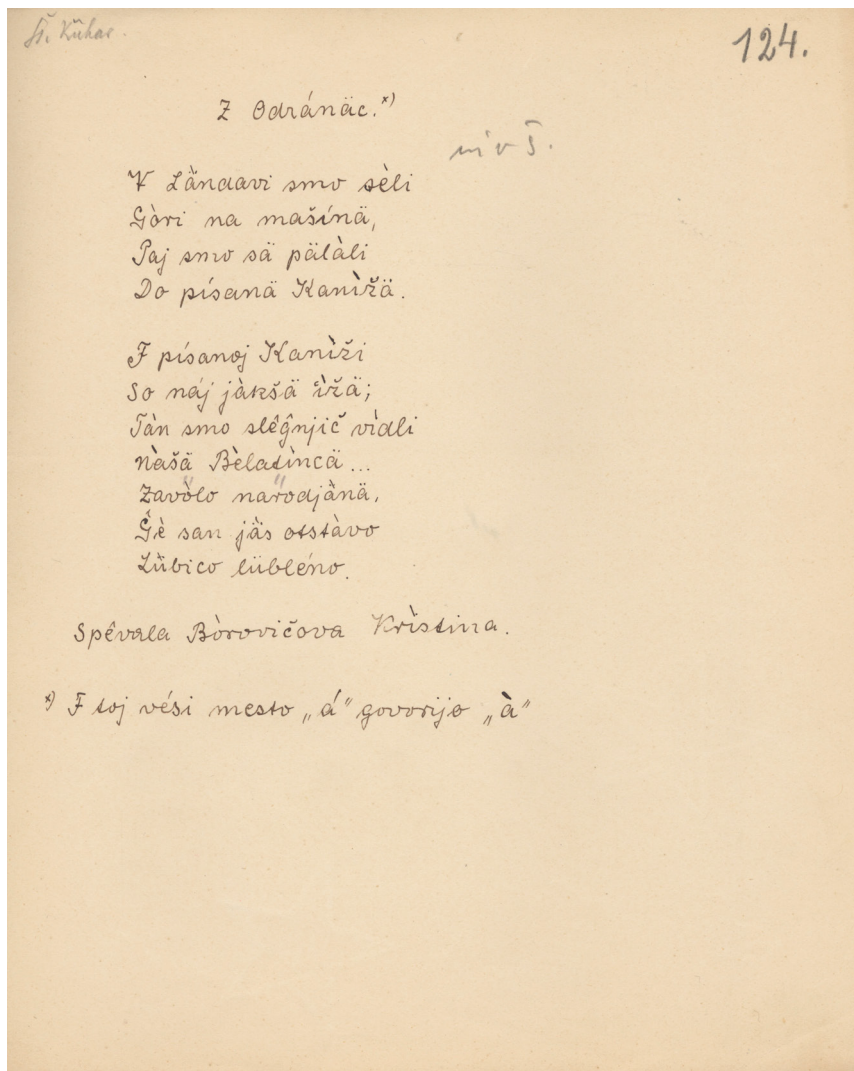
Za plouton je ščüčau pa lücke babe lüčau.

Az ilyen írásmód az ismeretterjesztő dialektológiai jegyzetekben is használatos.

A Mura-vidéki nyelvjárási népdalokban pedig megmarattak a mássalhangzó-i jellemzők is, amelyek már a Mura-vidéki irodalmi nyelvben is figyelembe vettek: a szóvégi *-m* szóvégi *-n* hangba megy át, a szóvégi *-v* kiejtése és írása zöngétlen, tehát *-f* hangként: a Borbála-napi, „kotkodácso-lásnak” nevezett rituális népdalban ezek a jellemzők az összehasonlításban láthatók:

Boug van daj telku korčičuf pšenice,
kak na mojoj glavi vlasičkof,
Boug van daj telku korčičuf žita,
kak na mojoj glavi vlasičkof.

A lágy *nj* *n* hangként van kiejtve és leírva, a *dn* mássalhangzó-kapcsolat pedig a *gn* formába megy át: a zöngétlen *v* pedig a névelős kapcsolatban a

Slika 16 Kot je razvidno iz zapisa variante vojaške pesmi *Nede mi več rasla*, je Števan Kúhar, ki je dobro poznal prekmursko narečje, označil tudi dialektalne posebnosti posameznih vasi. Hrani arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, GNI ŠZ 82, 124.

Ahogy az a *Nede mi več rasla* katonadal változatából látható, Števan Kúhar, aki jól ismerte a muravidéki szlovén nyelvjárást, megjelölte az egyes falvak nyelvjárási sajátosságait is. A ZRC SAZU Népzeneatudományi Intézet archívumában, GNI ŠZ 82, 124.

Besedila prekmurskih ljudskih pesmi torej zapisujemo tako, da z jasno prepoznavnimi značilnostmi ohranjamo njegovo prepoznavnost, kljub temu je v zapisih vidna povezava

hagyomány szerint *v* hanggal van jelölve, mint például a következő gyertyaszentelői ének első versszakában:

z osrednjeslovenskim prostorom. Ohranjanje narečnih posebnosti opozarja na bogastvo narečja in na posebno izročilo tega prostora, razumljivost zapisov govorcem drugih slovenskih narečij pa ohranja zavest pripadnosti slovenstvu.

Gnes si ti, lüblena mati
darüvala sineka,
Bougi si ga štela dati,
v cerkef si prinesla ga.

Néhány esetben ugyanis az az elv következetes követése, hogy a transzkripciónál a kiejtést követjük, szokatlannak tűnt. Így van ez az ismert *Vsi su venci bejli* című népdal esetében is, ahol a *vti* írásmód állandósult a *fsi* helyett.

A Mura-vidéki népdalok szövegeit tehát úgy jegyezzük le, hogy a világosan felismerhető sajátosságokkal megtartjuk a felismerhetőségét, a transzkripcióban azonban látható a közép-szlóvén térséghez való kötődés. A nyelvjárási sajátosságok megtartása a nyelvjárás gazdagságára, valamint ez a térség különleges hagyományára utal, a lejegyzés érthetősége más szlovén nyelvjárások beszélői számára pedig megtartja a szlovén nemzettudatot.

ZBIRANJE IN OBDELAVA PISNEGA IN FOTOGRAFSKEGA GRADIVA

BESEDILO: ANJA SEREC HODŽAR

Raziskovanje ljudske glasbe in s tem terensko snemanje kot ena ključnih raziskovalnih metod etnomuzikologije nam omogoča pridobivanje zvočnega in video gradiva. Pri sogovornikih na terenu pa obstajajo še druge vrste gradiva, ki so prav tako pomembne za celostno obravnavo posameznih vsebin. Gre za predmetno, materialno gradivo, ki ima lahko zelo različne oblike in jih v grobem delimo na nepremične in premične. Pri raziskovanju in zbiranju folklornega gradiva nas bolj zanimajo premični, čeprav je tudi pomen nepremičnih zelo pomemben, predvsem v umeščanju posameznega dogajanja v širši prostor. Vsak, ki je kadarkoli zbiral podatke o plesu, petju, pripovedovanju, šegah in podobnem, ni mogel mimo vprašanja, *kje* (v katerem prostoru) se je to dogajalo.

Predmetno gradivo, s katerim se srečamo pri terenskem raziskovanju (oziroma kot rečemo raziskovalci krajše – na terenu), je zelo raznoliko. V povezavi z glasbeno in plesno dediščino seveda najprej pomislimo na glasbila, naprave

ÍRÁSOS ÉS FÉNYKÉPANYAG GYŰJTÉSE ÉS FELDOLGOZÁSA

SZÖVEG: ANJA SEREC HODŽAR

A népzene kutatás és az etnomuzikológia egyik alapvető kutatási módszere, a gyűjtés által, hang- és videó anyagokhoz jutunk. A terepmunka során viszont az adatközlőknél egész sor más anyag is fellelhető, és az egyes tartalmak átfogó elemzése szempontjából ezek szintén fontosak. A különböző alakban megjelenő tárgyi anyagokról van szó, amelyeket nagyjából ingó és ingatlan típusúra osztunk. Noha az adott térben történő elhelyezés szempontjából a kapcsolódó ingatlanok is rendkívül fontosak, a folklóranyag kutatása és gyűjtése során bennünket leginkább az ingóságok érdekelnek. Ugyanakkor, mindazok, akik eddig adatokat gyűjtöttek a táncról, az énekről, a szokásokról és hasonló dolgokról, bizonyára feltették a kérdést, *hol* (melyik helyiségben) történt mindez.

A terepkutatás (vagy ahogy mi kutatók rendszerint röviden mondani szoktuk, a terep) során fellelt anyag rendkívül sokszínű. A zenei és táncörökség kapcsán természetesen elsősorban a hangszerekre, a zenét lejátszó készülékekre (pl. lemezjátszó, rádió), viseletre, és hasonlókra

za predvajanje glasbe (na primer gramofoni in radii), oblačila in podobno. Tukaj opisani predmeti pa so malo drugačni: govorili bomo namreč o gradivu, ki se ohranja na papirju. To gradivo v grobem delimo na:

- tiskane in pisne dokumente in listine,
- knjige in drugo vezano gradivo (zvezki, beležke),
- zemljevide in načrte,
- likovna dela na papirju,
- fotografsko gradivo.

VRSTE ZBIRK IN NJIHOVO PRIDOBIVANJE V ARHIV

Ob terenskem raziskovanju ljudske glasbe na pisno gradivo naletimo bolj naključno, ko nam ga pripovedovalci pokažejo ali med pogovorom, ko jih sprašujemo, kje so se posameznih pesmi naučili. Enako velja za pripovedi in šege.

Kadar zbiramo glasbeno in pesemsko dediščino, naletimo predvsem na različne oblike pesmaric. To so lahko rokopisne pesmarice, ki so jih pisali posamezniki, ali tiskane pesmarice zelo različnega izvora, iz katerih so pevci črpali pevski repertoar. Rokopisne pesmarice pogosto prehajajo iz roda v rod in se ohranjajo kot družinska dediščina, zato ni presenetljivo, če se na terenu še najde tudi kakšna iz 18. stoletja.

gondolunk. A jelen dolgozatban azonban más típusú tárgyakról esik szó, és pedig a papíron fennmaradó anyagokról. Ezek közé soroljuk:

- a nyomtatott és írott dokumentumokat és okmányokat,
- a könyveket és egyéb lefűzött anyagokat (füzetek, jegyzettömbök),
- a térképeket és terveket,
- a papíron lévő képzőművészeti alkotásokat,
- a fényképeket.

GYŰJTEMÉNYEK TÍPUSAI ÉS EZEK BESZERZÉSE ARCHIVÁLÁSRÁ

A népzene kutatás során végzett terepmunka kapcsán rendszerint véletlenszerűen bukkanunk írásos anyagokra, amikor az adatközlők bemutatják, illetve amikor beszélgetés közben rákérdezzük, hol tanulták meg az egyes dalokat. Ugyanez vonatkozik a történetekre és a szokásokra is.

Zenei és énekanyag gyűjtése alkalmából általában különböző énekeskönyvekre bukkanunk. Ezek egyrészt az egyének által, kézzel írott énekeskönyvek vagy különböző forrásokból származó nyomtatott énekeskönyvek, amelyekből az énekesek repertoárjukat merítették. A kézzel írott énekeskönyvek gyakran nemzedékről nemzedékre szállnak, és családi örökségként maradnak fent, ezért nem meglepő, ha a gyűjtés során

Slika 17 Sogovornica je ob pogovoru zbiralcu izročila pesmarico, ki je ne želi več hraniti oziroma za katero meni, da bo pri njem koristneje uporabljena. Kerkaszentkirály, Madžarska. Foto: Anja Serec Hodžar, 2019.

Az adatközlő átadja a gyűjtőnek a daloskönyvet, amelyet nem kíván továbbra megtartani, illetve úgy véli, hogy ő nagyobb hasznát veszi. Kerkaszentkirály, Magyarország. Fotó: Anja Serec Hodžar, 2019.

Včasih pa v strokovne in raziskovalne institucije ljudje sami prinesejo različne pesmarice. V teh primerih gre ali za ljubiteljske raziskovalce ali za ljudi, ki so gradivo podedovali in se zavedajo njegove vrednosti, vendar ga ne nameravajo hraniti doma. So tudi primeri, ko nam gradivo prinesejo le, da naredimo kopije; vsebina je tako na voljo raziskovalcem in drugim zbiralcem, original pa še naprej hranijo lastniki. Lastniki lahko gradivo ustanovam darujejo ali prodajo, če se obe strani tako dogovorita.

akár 18. századi ilyen kézzel írott énekeskönyvet is találunk.

Előfordul viszont az is, hogy az emberek a különböző énekeskönyveket maguk hozzák be a szakmai és kutatóintézetekbe. Teszik ezt például az amatőr kutatók, vagy azok az örökösök, akik tudatában vannak az örökség értékének, viszont azt nem kívánják otthon őrizni. És olyan is van, amikor csak azért hozzák be az anyagot, hogy másolatot készíthessünk róla; a tartalom ebben az esetben elérhetővé válik a kutatók és más gyűjtők számára, az eredeti példány viszont a

Količina in vrsta gradiva je lahko zelo različna. Lahko gre za posamezne zvezke ali celo samo lističe, lahko pa je gradivo številčnejše: več dokumentov, zveščičev, knjižic ... Kadar ima gradivo več enot, govorimo o zbirkah. Te zbirke so lahko sestavljene iz istovrstnega gradiva, na primer samo pesmi, ali pa je raznoliko, sestavljeno na primer iz pesmi (rokopisov in tiskov), risb, pripovedi, fotografij, pisem ter razglednic in podobnega. Pri zbirkah lahko izpostavimo še eno posebnost, povezano z vsebino in nastajanjem zbirke: kot družinska zapuščina lahko zbirke nastajajo daljše obdobje, tudi več desetletij.

Na terenu najdemo tudi zbirke, ki niso last posameznika ali določene družine, ampak skupine, na primer društva. Nas seveda najbolj zanimajo pevske, godčevske in folklorne skupine. Pogosto so pri takšnih skupinah v zbirko vključene večje količine fotografskega gradiva, koncertni listi in pesemski repertoar.

Posebna vrsta obsežnejših zbirk so zapuščine, torej zbirateljska in tudi avtorska dela posameznikov, ki so se z zbiranjem in raziskovanjem ukvarjali profesionalno ali ljubiteljsko. Zapuščine posameznega zbiralca, tudi ljubiteljskega, le tega razkrijejo kot osebnost in pokažejo širino njegovega razmišljanja in delovanja. Iz njegovega gradiva lahko razberemo širši kontekst nekega prostora in časa. Šele to nam omogoča, da opredelimo vrednost njegovega dela za širšo skupnost

tulajdonosoknál marad. A tulajdonosok az anyagot ajándékba adhatják, illetve amennyiben a két fél megállapodik, eladhatják az intézménynek.

Az mennyisége és típusa rendkívül eltérő lehet. Van, amikor füzetekről, vagy csak néhány cetliről van szó, de előfordul, hogy több dokumentum, füzet, könyvecske is szerepel benne. A több egységből álló anyagot nevezzük gyűjteménynek. A gyűjtemények azonos típusú anyagokból állhatnak, például csak dalokból, vagy dalok (kéziratok, nyomtatott változat), rajzok, történetek, fotók, levelek és képeslapok, és egyebek is lehetnek benne. A gyűjteményeknél érdekes még egy, a tartalommal és a gyűjtemény létrejöttével kapcsolatos sajátosságot is megemlíteni: családi örökségként ezek a gyűjtemények hosszú idő, akár több évtized alatt jöhetnek létre.

A terepmunka során olyan gyűjteményekkel is találkozhatunk, amelyek nem egy adott személy vagy család, hanem egy csoport, például egyesület tulajdonát képezi. Számunkra persze leginkább az énekes, zenész- és folklórcsoportok érdekesek. Az ilyen csoportoknál, sok esetben, a gyűjteményben nagyobb mennyiségű fotóanyag, koncertlap és dalválogatás is szerepel.

A nagyobb gyűjteményekben külön kategóriát képeznek az örökségek, vagyis azoknak az egyéneknek a gyűjtő- vagy szerzői munkája, akik a gyűjtéssel és kutatással hivatásszerűen vagy műkedvelőként foglalkoztak. Az egyes gyűjtők

in prostor. Zato je v primerih osebnih zapuščin pomembno, da jih ohranimo kot celote in jih ne drobimo na manjše dele oziroma iz njih ne izločamo gradiva, ker se nam prvi trenutek zdi nepomembno.

Nujno je, da je predaja gradiva natančno zabeležena in da je narejena pisna dokumentacija, v kateri so določeni pogoji prenosa lastništva in rabe gradiva. To je še posebej pomembno v sedanjem času, ko je postalo varovanje osebnih podatkov občutljiva tema. Upoštevanje teh načel torej ni pomembno zgolj iz etičnih, ampak tudi iz pravnih razlogov.

Druga, nič manj pomembna obveznost ob prevzemu gradiva je nabor podatkov o gradivu in zbiralcu ali zbiralcih, če jih je bilo več. Osnovni podatki, ki nas zanimajo, so:

- kdo je zbiral,
- kdaj je zbiral,
- kje je zbiral,
- kaj je zbiral.

Seveda je ob tem moč zbrati še veliko drugih podatkov, ki so prav tako dragoceni. Širšo sliko o zbranem gradivu dobimo, večjo vsebinsko in simbolno (dediščinsko) vlogo dobi. Vse podatke je potrebno skrbno zabeležiti in jih hraniti skupaj z gradivom.

Na terenu moramo raziskovalci ob vsakem primeru posebej presojati, ali je bolje, da gradivo pustimo, kjer smo ga našli, in se dogovorimo

hagyatéka, még ha amatőr gyűjtőkről van is szó, rávilágítanak annak személyiségére, rámutatnak szellemiségére és tevékenységére. Az anyagból sokkal többet tudhatunk meg az adott tér és kor mivoltáról. Ennek alapján tudjuk meghatározni, mekkora értéket képvisel tevékenysége a szélesebb közösség és térség számára. Éppen ezért fontos, hogy a személyes hagyatékot összességében kezeljük és őrizzük, ne aprózzuk fel, ne vegyük ki belőle az első pillantásra esetben jelentéktelenné tűnő anyagokat.

Fontos pontos feljegyzést készíteni az anyag átadásáról, a tulajdonjog és az anyag használati jogának átruházásáról. Mostanában, amikor a személyes adatvédelem érzékeny témává vált, ennek még nagyobb a jelentősége. Ezeknek az elveknek a betartása tehát nem csak etikai, hanem jogi kérdés is.

A másik, nem kevésbé fontos feladat az anyag átvételekor az anyaggal és a gyűjtővel, illetve gyűjtőkkel kapcsolatos adatok feljegyzése. Az alapvető adatok közé tartozik:

- a gyűjtő neve,
- a gyűjtés ideje,
- a gyűjtés helyszíne,
- a gyűjtés tárgya.

Persze közben számos más értékes adat is feljegyezhető. Minél mélyebben ismerjük meg az anyagot, annál nagyobb tartalmi és jelképes (örökség) szereppel bír. Az összes adatot

samo za kopiranje, ali originale prevzamemo v trajno last. Odločamo se na podlagi več dejavnikov. Če je gradivo razmeroma primerno hranjeno in njegov obstoj in ohranjanje nista ogrožena, se skušamo z lastnikom dogovoriti, da nam gradivo le posodi, zato da naredimo arhivske kopije. V primerih, ko gradivo ni ustrezno shranjeno in presodimo, da bi lahko bilo trajno izgubljeno, pa se z lastnikom skušamo dogovoriti za trajni prevzem.

RABE GRADIVA IN POMEN ZA KULTURNO DEDIŠČINO

Pisno gradivo je lahko osnovni vir podatkov za raziskave, lahko pa je dopolnilo k zbranim zvočnim in vizualnim zapisom. Pri delu na terenu se osredotočamo na vsebino, ki nas zanima. Dober raziskovalec pa ne sme biti preozko opredeljen, ko na terenu naleti na gradivo, ki ga sicer trenutno ne zanima, bi pa mu lahko prišlo v poštev kasneje ali bi lahko zanimalo koga od njegovih sodelavcev. Tako je tudi pri izboru pisnega gradiva: pri tem je potrebno še posebej razmisлити, ali mogoče naše raziskave ne postavlja v nek širši kontekst oziroma ali so v njem podatki, ki bi lahko bistveno vplivali na naše ugotovitve.

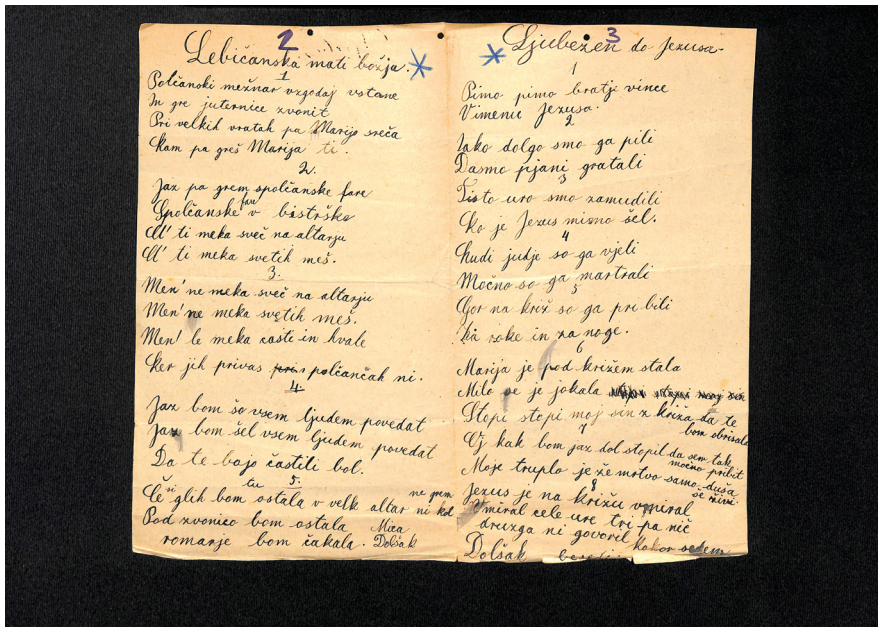
Iz istega gradiva lahko različni raziskovalci razberejo različne podatke, odvisno od tega, katero vsebino raziskujejo. Prav zaradi tega je bilo že v

gondosan fel kell jegyezni és az anyaggal együtt tárolni.

A terepmunka során a kutatóknak minden esetben mérlegelnünk kell, jobb-e, ha az anyagot a fellelés helyén hagyjuk és a másolásban állapodunk meg, vagy tartós tulajdonba átvesszük-e az eredetit. A döntést több tényező alapján hozzuk meg. Amennyiben az anyagot megfelelő módon tárolják, így fennmaradását nem fenyegeti semmilyen veszély, megpróbálunk megállapodni a tulajdonossal a kölcsönadásról, hogy archívummásolatokat készíthessünk. Azokban az esetekben, amikor az anyag tárolása nem megfelelő, és úgy ítéljük meg, hogy akár tartósan elveszíthetjük, a tulajdonossal megpróbálunk a tartós átvételről megegyezni.

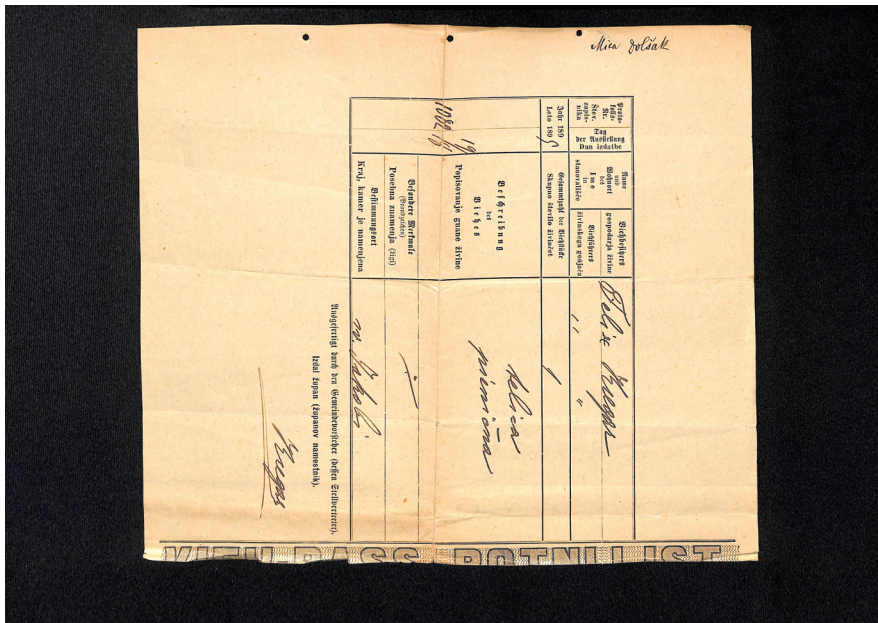
AZ ANYAG HASZNÁLATA ÉS JELENTŐSÉGE A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG SZÁMÁRA

Az írásos anyag a kutatások alapját képezheti vagy kiegészítésként szolgál a gyűjtött hang- és vizuális feljegyzésekhez. A terepmunka során a bennünket érdeklő tartalomra összpontosítunk. A jó kutató azonban nem kezelheti túl szűkkörűen a dolgokat, előfordulhat ugyanis, hogy olyan anyagra bukkan, amely pillanatnyilag ugyan nem képezi érdeklődési tárgyát, de a későbbiek során akár számára, akár munkatársai számára érdekes lehet. Ugyanez a helyzet az

Sl. 18, 19 Skenograma obeh strani enega lista. Na eni strani najdemo zapis pesmi, na drugi potni list za živino. Z digitalizacijo obeh strani lista smo ohranili vsebinsko zelo različne podatke. Hrani arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

Ugyanaz a lap mindkét oldalának beszkennelt példánya. Az egyik oldalon egy lejegyzett dal, a másik oldalon pedig marhaútlevel látható. A lap mindkét oldalának beszkennelésével tartalmilag rendkívül eltérő adatokat őriztünk meg. A Népzene-tudományi Intézet archívuma, GNI ZRC SAZU.

razdelku o pridobivanju gradiva opozorjeno, da je zelo pomembno zbir informacij, ki jih pridobimo ob prevzemu gradiva. Prav tako je gradivo pomembno kot predmet sam: ni pomembna na primer le vsebina rokopisne pesmarice, ampak tudi, iz kakšnega papirja je narejena, kako je vezana, kje je bila kupljena, kako dolgo je nastajala, kakšno črnilo je uporabljeno, kakšna je pisava ...

Raziskovalna etika narekuje, da damo gradivo na razpolago širšemu krogu raziskovalcev. Omogočanje vpogleda v gradivo je tudi temeljni pogoj, da lahko določeno gradivo razumemo kot predmet skupne kulturne dediščine. Kot je bilo opozorjeno že zgoraj, pa moramo ob tem skrbno varovati osebne podatke in uporabljene vire korektno citirati.

Literatura

PLANINC, Lucija, BUH, Tina: Papir, pergament in fotografsko gradivo. V: Ana Motnikar (ur.), *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, Skupnost muzejev Slovenije, 2010, 66–76.
SEREC HODŽAR, Anja: Hišni arhiv Slovenskega etnografskega muzeja. *Etnolog* 13, 2003, 249–262.

Irodalom

PLANINC, Lucija, BUH, Tina: Papir, pergament in fotografsko gradivo. V: Ana Motnikar (ed.), *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, Skupnost muzejev Slovenije, 2010, 66–76.
SEREC HODŽAR, Anja: Hišni arhiv Slovenskega etnografskega muzeja. *Etnolog* 13, 2003, 249–262.

írásos anyagok válogatásánál is: különösen meg kell fontolni, hogy kutatásunkat esetleg szélesebb kontextusba helyezheti, vagy tartalmazhat olyan adatokat, amelyek érdemben befolyásolhatják megállapításainkat.

A kutatott tartalmak függvényében, különböző kutatók, ugyanabból az anyagból, különböző adatokhoz jutnak. Éppen ezért hívtuk fel a figyelmet már az anyag beszerzéséről szóló bekezdésben arra, hogy mennyire fontosak azok az információk, amelyeket az anyag átvételekor szerzünk meg. A tárgy maga legalább annyira fontos, mint az anyag, amit tartalmaz: például egy kézirásos daloskönyv esetében nem csak a tartalom, hanem maga papír, a kötés, a füzet vásárlási helye, keletkezésének időtartama, az íráshoz használt tinta, az írásmód ... is nagyon fontos.

A kutatási etika szerint lényeges, hogy az anyagot a kutatók minél szélesebb körének tegyék hozzáférhetővé. Azzal, hogy lehetővé tesszük az anyagba történő betekintést, teljesül az alapfeltétel, hogy egy adott anyag a közös kulturális örökség részévé váljék. Azonban amint arra már korábban is felhívtuk a figyelmet, rendkívül fontos a személyi adatok gondos védelme és a felhasznált forrásanyag korrekt idézése.

UREJANJE PISNEGA GRADIVA

BESEDILO: ANJA SEREC HODŽAR

V arhivu – tako zasebnem kot institucionalnem – je gradivo potrebno urediti. Ob vsebinskem urejanju in popisu gradiva sta potrebna tudi ustrezna fizična zaščita in hranjenje. To velja tako za gradivo na papirju kot za zbirke fotografskega gradiva (negativi, pozitivi na steklu, diapozitivi).

Vsebinsko urejanje gradiva je zelo različno, tudi znotraj večjega arhiva. Povezano je z obsegom in vrsto gradiva, še posebej, ko urejamo večjo zbirko. Če prevzamemo večjo zbirko, ki je bila že vsebinsko urejena po določenem ključu, lahko takšno ureditev ohranimo. Gradivo natančno popišemo in opišemo ter dodamo podatke, ki smo jih zbrali ob prevzemu gradiva, to pomeni, da gradivo opremimo z metapodatki. Ti podatki gradivu omogočajo ohranjanje vsebinske, simbolne, pogosto tudi finančne vrednosti. Samo gradivo, opremljeno z metapodatki, lahko postane predmet kulturne dediščine, snovne ali nesnovne, in s tem prenašalec informacij o preteklosti in sedanjosti tudi za prihodnost.

Kadar imamo opraviti z neurejeno zbirko ali začnemo ustvarjati novo zbirko, moramo

ÍRÁSOS ANYAGOK RENDSZEREZÉSE

SZÖVEG: ANJA SEREC HODŽAR

Mind a magán, mind pedig az intézményi archívumban, az anyagot rendszerezni kell. A tartalmi rendszerezés és jegyzékbe vétel során fontos a megfelelő védelem és tárolás. Vonatkozik ez mind a papíralapú anyagra, mind pedig a fényképanyag gyűjteményre (negatívok, pozitívok üvegen, diapozitívok).

A nagyobb archívumokban is rendkívül sokféle az anyag tartalmi rendszerezése. Különösen nagyobb gyűjtemények esetében, ez összefügg az anyag terjedelmével és típusával. Amennyiben olyan gyűjteményt veszünk át, amelyet bizonyos kulcs szerint tartalmilag már korábban rendszereztek, megtarthatjuk akár az addigi rendszerezést is. Az anyagot részletesen bejegyezzük és leírjuk, hozzáadva az átvételnél begyűjtött adatokat, vagyis az anyagot metaadatokkal látjuk el. Ezek az adatok teszik lehetővé a tartalmi, jelképes, gyakran pedig a pénzügyi érték megőrzését is. Kizárólag a metaadatokkal ellátott anyag válhat a tárgyi vagy szellemi kulturális örökség részévé, ezzel pedig a múlt- és jelenbéli információk hordozója a jövőnek.

Slika 20 Hramba gradiva v prostoru z ustreznimi pogoji in opremo. Foto: Anja Serec Hodžar, 2020.

Anyag őrzése a megfelelő feltételeket és berendezést biztosító helyiségben. Fotó: Anja Serec Hodžar, 2020.

poskrbeti za vsebinsko urejanje. Sistematično popisano gradivo je osnova za njegovo kasnejšo rabo, saj olajšuje iskanje. Gradivo uredimo po sistemati, ki najbolj ustreza našim potrebam. Inštitucije imajo ponavadi sistematike, ki so vezane na njihova primarna strokovna področja (v folkloristiki gre najpogosteje za preplet etnologije, muzikologije, koreologije in primerjalne književnosti). Znotraj vsebinske sistematike se

Amikor rendezetlen gyűjteménnyel dolgozunk, illetve új gyűjteményt kezdünk kialakítani, gondoskodni kell a tartalmi rendszerezésről. A későbbi felhasználás alapján a rendszerezés képezi, mivel ez megkönnyíti a keresést. Az anyagot a számunkra legmegfelelőbb módszerrel rendszerezjük. Az intézményeknél a rendszerezés elsősorban az elsődleges tevékenységi szakterülettel függ össze (a folklorisztikában leginkább a

lahko odločimo za različne podsistemske delitve – kronološko, abecedno, oblikovno (na primer večji dokumenti skupaj, manjši skupaj), vsebinsko (fotografije posebej, pisma posebej, tiskano gradivo ločeno od rokopisnega in podobno).

Večji arhivi imajo zelo raznolike zbirke, seveda kadar govorimo o zbirkah, ki niso sprejete v arhiv kot celota. Nekateri nastajajo in rastejo skupaj z arhivom in se vseskozi dopolnjujejo. Vsaka posamezna zbirka ima neko rdečo nit, vezni člen, po katerem se zbiralci odločajo, v katero zbirko bodo posamezen kos gradiva uvrstili. Ena takih je na primer lahko rokopisna zbirka pesmi, v katero uvrščamo zgolj posamezne dokumente (zapise na posameznih listih) in pesmarice (različne ročno napisane zvezke). Kot že navedeno, je vsem zbirkam skupno, da imajo jasna pravila razvrščanja in urejanja gradiva.

Kar smo navedli za urejanje zbirke pisnega in rokopisnega gradiva, velja tudi za zbirke fotografskega gradiva, in sicer od fizičnega urejanja do popisa in sistematizacije gradiva.

ZAŠČITA GRADIVA

Gradivo na papirju se hitro poškoduje, saj je papir občutljiv material. Ob ustreznih hrabi, ki je pravzaprav precej nezahtevna, je mogoče izjemno dolgo trajno hranjenje gradiva. Kljub občutljivosti

néprajz, a muzikológia, a koreológia és az összehasonlító irodalom ötvöződik). A tartalmi rendszerezés során időrendi, ábécé-szerinti, formai (például a nagyobb anyagok egy helyen, a kisebbek egy helyen), tartalmi (fényképek külön, levelek külön, nyomtatott anyagok az kéziratoktól elkülönítve stb.) alrendszerek mellett dönthetünk.

A nagyobb archívumok különböző gyűjteményekkel rendelkeznek, gondolok itt azokra a gyűjteményekre, amelyek nem egységként kerültek be. Egyes gyűjtemények az archívummal együtt jönnek létre és vele együtt nőnek, folyamatosan bővülnek. Minden egyes gyűjteménynek van egyfajta vezérfonala, egy kapocs, amely alapján a gyűjtők eldöntik, melyik gyűjteménybe kerüljenek az anyag egyes részei. Az egyik ilyen lehet például a kéziratos daloskönyvek gyűjteménye, amelybe csupán az egyes dokumentumok (lapokra írt feljegyzések) és a daloskönyvek (különböző kéziratos füzetek) kerülnek. Amint azonban már leírtuk, az összes gyűjteményben közös, hogy egyértelmű az anyagok besorolása és rendszerezése.

Amit az írásos anyagokra és kéziratokra vonatkozóan leírtunk, vonatkozik a fényképanyagokra is, és pedig a fizikai rendszerezéstől kezdődően, a jegyzékkészítésig és az anyag rendszerezéséig.

torej lahko gradivo razmeroma enostavno in tudi brez posebej opremljenih prostorov uspešno hranimo. V nadaljevanju opisani postopki so namenjeni predvsem hrambi v prostorih, kjer nimamo profesionalnih pogojev hranjenja (avtomatski nadzor in regulacija temperature in vlage, posebej ne omare in podobno).

Tovrstno gradivo ogrožajo kemijske, biološke in mehanske poškodbe. Kemijske poškodbe lahko omejimo z ustrežno skrbjo za temperaturo in vlago prostora, kjer gradivo hranimo, in s primernim (ne)izpostavljanjem svetlobi tako pri hranjenju gradiva kot pri njegovi rabi. Za hranjenje papirnega gradiva in fotografij skušamo zagotoviti temperaturo prostora med 10 °C in 18 °C. Višja je temperatura prostora, slabše je za gradivo. Vendar tudi če je temperatura na zgornji priporočljivi meji ali celo kakšno stopinjo čez, je pomembno, da je konstantna, da torej ni velikih nihanj temperature.

Relativna vlaga v prostoru mora meriti med 30 % in 40 %. Vlago in temperaturo merimo z ustreznimi merilci. Kemijske reakcije na papirju povzročata tudi svetloba, celo po tem, ko papir že umaknemo s svetlobe. Gradivo zato izpostavljammo svetlobi samo takrat, ko je to nujno potrebno.

Posebej je potrebno paziti na gradivo, ki je razstavljeno in izpostavljen umetni svetlobi. Takšne razstave je potrebno časovno omejiti na največ nekaj mesecev ali gradivo menjavati.

AZ ANYAGOK VÉDELME

Mivel a papír érzékeny anyag, a papíron lévő anyag hamar sérül. Megfelelő, nem igazán körülményes tárolás mellett viszont az ilyen anyag rendkívül hosszú ideig megőrizhető. Vagyis érzékeny mivolta ellenére, a papíron lévő anyagokat viszonylag egyszerűen, minden külön berendezett helyiségeket nélkülözve is tárolhatjuk. A folytatásban elsősorban azokat az eljárásokat ismertetjük, amikor nem rendelkezünk specifikus tárolási lehetőségekkel (hőmérséklet és páratartalom automatikus felügyelete és regulációja, különleges szekrények és egyebek).

Az ilyen jellegű anyagokat vegyi, biológiai és mechanikai sérülések veszélyeztetik. A vegyi rongálódás a megelőzhető, ha a tárolásra használt helyiségben biztosítjuk a megfelelő hőmérsékletet és páratartalmat, ugyanakkor mind a tárolás, mind a használat során óvjuk a túlzott fénytől. Az anyagok és fotók tárolásához a helyiségben megpróbáljuk biztosítani a 10-18 °C közötti hőmérsékletet. A magasabb hőmérséklet ugyanis nem tesz jót az anyagnak. De még ha a hőmérséklet a legmagasabb ajánlott határérték körül, illetve enyhén afelett van is, fontos, hogy állandó legyen, ne legyenek túl nagy hőmérsékleti kilengések.

A helyiségben a relatív páratartalom 30 és 40 % között kell, hogy legyen. A páratartalmat és a hőmérsékletet megfelelő mérőeszközökkel

Izpostavljanju gradiva dnevni svetlobi naj bi se sploh izognili. Če tega ne moremo zagotoviti, moramo dobro premisliti, ali razstavljati originale ali se raje odločiti za kvalitetne kopije gradiva.

Kemijske reakcije povzročata tudi gradivo samo – tako sestava papirja kot črnilo in druge kemikalije, ki so sestavni del obeh. Če opazimo, da prihaja do hujših kemijskih reakcij, razpadanja papirja ali razjed na papirju, poškodovano gradivo iz zbirke umaknemo, da ne poškoduje še drugega gradiva, in ga prepustimo profesionalnim restavratorjem.

Razlikujemo dve vrsti bioloških poškodb – mehanske in kemijske. Mehanske poškodbe povzročijo različni insekti in zajedalci ter glodalci. Kemijske poškodbe povzročijo plesni in bakterije. Biološkim mehanskim poškodbam se izognemo z ustreznim čiščenjem in fizično zaščito pred živalmi. Težje je obvladovati biološke kemijske poškodbe. Pred nastankom plesni gradivo zaščitimo tako, da ga ne hranimo v vlažnih prostorih, težje je, ko je gradivo že okuženo, saj ga je težko očistiti. Skušamo ga čim bolj očistiti in ga fizično ločiti od ostalega gradiva, da se plesen ne razširi.

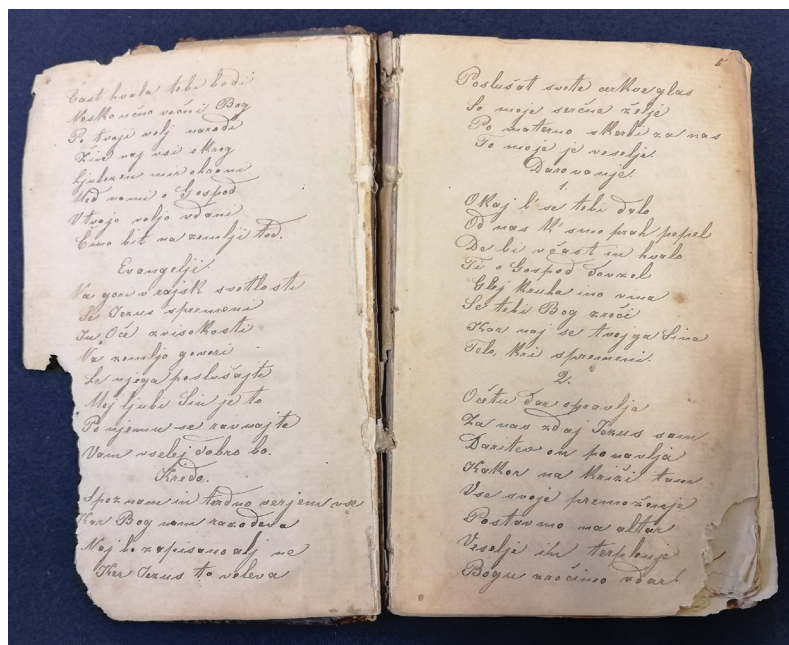
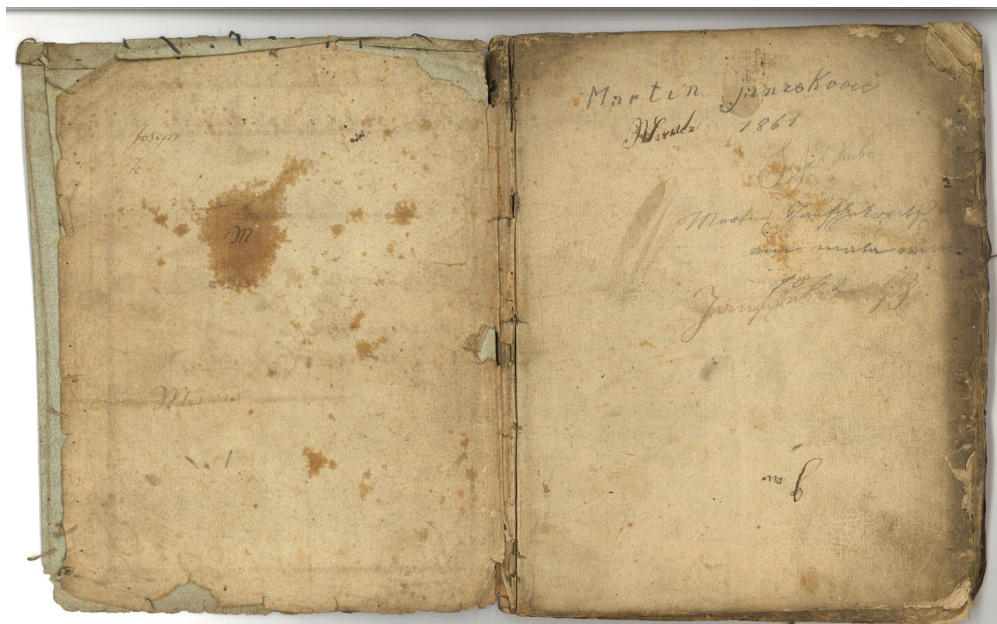
Ločeno od kemijskih in bioloških poškodb nastajajo mehanske poškodbe, ki jih povzroči človek, predvsem z neustreznim ravnanjem z gradivom. Te poškodbe omejimo s pazljivim ravnanjem z gradivom, ko ga uporabljamo, hranimo in razstavljamo.

mérjük. A papíron a fény is vegyi reakciókat okoz, még azt követően is, ha a papír félrevesszük a fényforrástól. Éppen ezért az anyagot csak akkor tegyük ki a fénynek, ha ez valóban szükséges.

Különösen a kiállított és mesterséges fénynek kitett anyagra kell ügyelni. Az ilyen kiállítások időtartamát legfeljebb néhány hónapra kell korlátozni, vagy az anyagot időnként le kell cserélni. Amúgy, ha ez lehetséges, teljes egészében kerülni kell az anyag nappali világosságra kerülését. Ha ez nem biztosítható, fontolóra kell venni, hogy az eredeti példányokat vagy netán minőségi másolatokat fogunk kiállítani.

Kémiai reakciókat okozhat maga az anyag is – mind a papír, mind a tinta összetevői. Amennyiben súlyosabb vegyi reakciókat tapasztalunk, például a papír bomlását, hogy ne sérüljön a többi anyag, a sérült anyagot vegyük ki a gyűjteményből, és adjuk át a hivatásos restaurátoroknak.

Kétféle biológiai sérülést különböztetünk meg: az egyik a mechanikai a másik a vegyi sérülés. A mechanikai sérüléseket különböző rovarok és élősködők, valamint a rágcsálók, míg a vegyi sérüléseket a penészgombák és a baktériumok okozzák. A biológiai mechanikai sérülések megfelelő tisztántartással és az állatokkal szembeni fizikai védelemmel megelőzhetők. Nehezebb viszont a biológiai vegyi sérülések megelőzése. A penészedéstől úgy védhetjük az anyagot, hogy száraz helyiségekben tároljuk az. Nehezebb a

Sl. 21. 22 Gradivo, poškodovano zaradi starosti in neprimerne rabe. V ustreznih okoliščinah ga lahko brez težav trajno hranimo.

Az előregedés és a nem megfelelő használat miatt sérült anyag. Megfelelő feltételek mellett minden további nélkül tárolható.

Sledeča navodila in priporočila seveda veljajo za neprofesionalne arhive, zasebne zbirke in domače arhive.

Pri dotikanju papirnega gradiva naj bi vedno nosili bombažne rokavice. Če jih nimamo, pazimo, da imamo vedno čiste roke, prav tako morajo biti očiščene vse površine, kamor gradivo odlagamo. Gradivo skušamo čim bolj očistiti, vendar lahko za to uporabljamo zgolj suhe čopiče. Lahko si pomagamo tudi z blagim sesanjem ali z mehкими krpami, vendar moramo ravnati izjemno previdno in pri krpah paziti, da ne puščajo vlaken. Mokro čiščenje gradiva prepustimo strokovnjakom.

Gradivo shranimo v primerno velike oboje, mape ali škatle, ki morajo biti dovolj veliki, da se gradivo ne mečka in ne prepogiba. Večje formate hranimo leže, manjše knjige, zvezke in gradivo v manjših mapah lahko tudi stoje. Police ali omare morajo biti dovolj velike, da je gradivo v celoti podprto in ne gleda čez robove, prav tako morajo biti dovolj veliki škatle in zaboji, če gradivo hranimo v njih. Knjig, ki jih hranimo ležeče, ne nalagamo druge na drugo. Posamezne listine, shranjene v zaščitnih mapah ali ovojih, so lahko zložene v več slojih, vendar tudi teh ne sme biti preveč, saj bi teža lahko poškodovala tiste, ki so najbolj spodaj. Listine poskusimo zravnati, razen v primerih, ko bi jih lahko z ravnanjem dodatno poškodovali. V teh primerih jih shranimo

helyzet, ha az anyag már penészes, mert nehéz megtisztítani. Megpróbáljuk minél jobban megtisztítani, és hogy a penész ne terjedjen, a többi anyagtól fizikailag is elkülöníteni.

A kémiai és biológiai sérülések mellett keletkezhetnek a nem megfelelő bánásmód miatti mechanikai sérülések. Ezek kiküszöbölhetők, ha használat, tárolás vagy a kiállítás során is, óvatosan bánunk az anyaggal.

Az alábbi utasítások és ajánlások természetesen a nem professzionális archívumokra, magángyűjteményekre és házi archívumokra vonatkoznak.

A papíryanag érintésekor mindig pamutkesztyűt kellene viselni. De ha már nincs ilyen kesztyűnk, akkor ügyeljünk arra, hogy az anyaghoz mindig tiszta kézzel nyúljunk, ugyanúgy tiszta legyen minden felület, amelyre az anyagot lerakjuk. Próbáljuk meg az anyagot minél alaposabban megtisztítani, ehhez azonban kizárólag száraz ecsetet használjunk. Használhatunk esetleg puha törülörhát is, de külön ügyeljünk arra, hogy abból ne hulljanak ki szálak. Az anyag nedves tisztítását bízunk szakemberre.

Az anyagot megfelelő méretű borítóban, mappában vagy dobozban tároljuk, hogy az ne gyűrődjék és ne kelljen hajtogatni. A nagyobb formátumú anyagot fektetve, a kisebb könyveket, füzeteket, illetve a kisebb mappákban lévő anyagot állítva tárolhatjuk. A polcok és a szekrények

v ustrezno velike škatle. Ob morebitnem razstavljanju jih na mestih, kjer bi se lahko lomile, podpremo.

Na arhivskem gradivu ne uporabljamo sponk in lepilnega traku, ga ne luknjamo, ne vežemo s spiralami in podobno. Za označevanje originalov uporabljamo mehke grafitne svinčnike (od B2 naprej), nikakor pa ne kemičnih svinčnikov, flomastrov ali kakršnih koli nalepk.

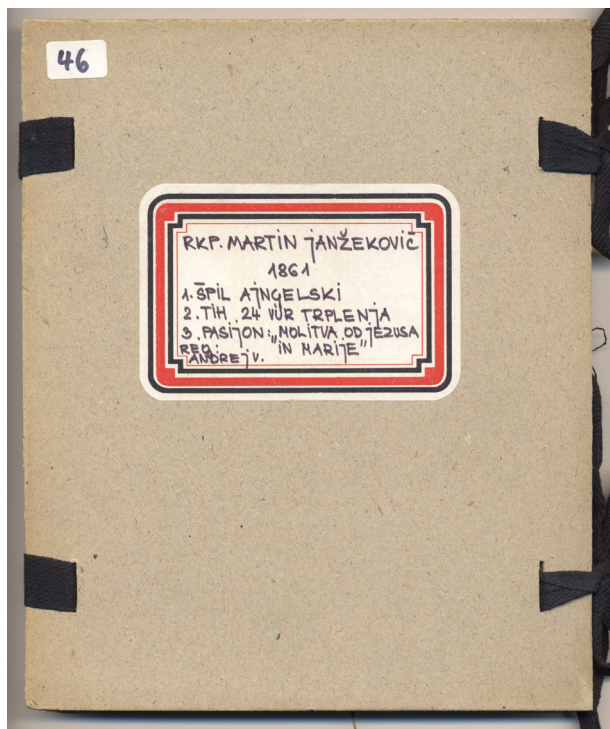
Za fotografsko gradivo je še posebej pomembno, da ga hranimo v temi. Tudi za fotografije poskrbimo, da so poravnane, razen če bi jih ravnanje poškodovalo. Fotografski papir je namreč še bolj krhek. V tem primeru damo fotografije raje v ravnanje strokovnjaku. Posamezne fotografije hranimo v posebnih srajčkah ali kuvertah, ki jih lahko izdelamo kar sami. Večje količine fotografij lahko hranimo v škatlah, v najboljšem primeru fotografije istih dimenzij hranimo skupaj v dimenzijsko prilagojeni škatli. Tudi negative shranjujemo pod podobnimi pogoji. Posebej je potrebno paziti le na nitratne filme, ki so samovnetljivi in lahko povzročijo požar. Hranimo jih ločeno od ostalega gradiva. V posebni, temu namenjeni embalaži hranimo diapozitive.

Kadar govorimo o zaščiti gradiva, se ne moremo ustaviti zgolj pri fizični zaščiti. Vse pomembnejša postaja tudi vsebinska zaščita gradiva. Uredba EU o varovanju osebnih podatkov je to skrb še zaostрила in ji dala formalno podlago. Tudi

legyenek elég nagyok ahhoz, hogy az anyagot teljes egészében alá lehessen támasztani, ne lógjon ki a széleken, ha pedig dobozokban őrizzük az anyagot, legyenek ezek is kellő méretűek. A fektetve tárolt könyveket ne rakjuk egymásra. A védőmappákban vagy borítókbán lévő egyes lapokból ugyan többet is tehetünk egymás mellé, de azért túl sokat ezekbe se helyezzünk, mivel a fentiek súlya rongálhatná a lejjebb levőket. A lapokat próbáljuk meg kisimítani, kivéve azokban az esetekben, ha ezzel tovább sérülnének. Ilyenkor megfelelő méretű dobozban tároljuk őket. Esetleges kiállítás alkalmával a törésre hajlamos részeket támasszuk alá.

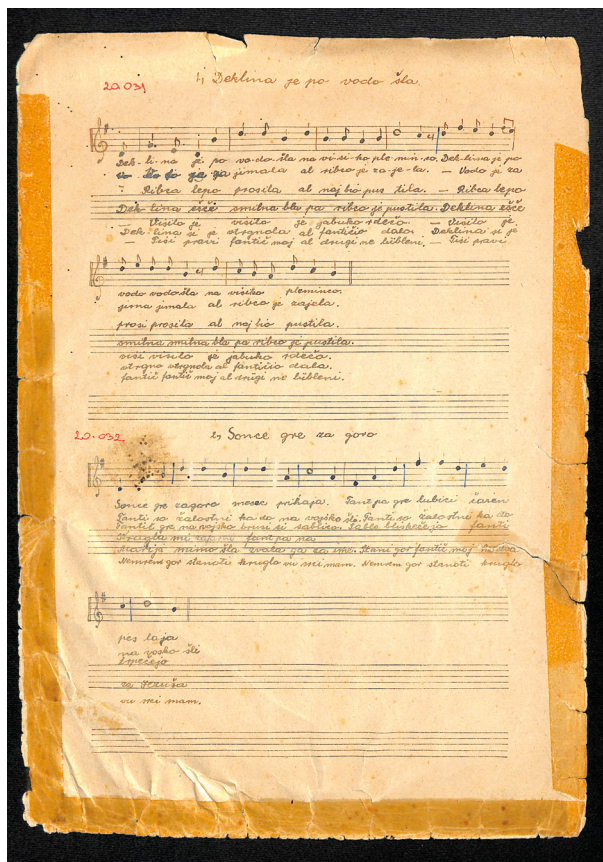
Az archívumanyagokon ne használjunk kapcsokat és ragasztószalagot, ne lyukasszuk ki, és ne fűzzük le spirállal vagy hasonlókkal. Az eredeti anyagok jelöléséhez puha grafit ceruzát (B2-től tovább), és semmiképpen se golyóstollat, filctollat vagy matricákat használjunk.

A fotóanyag esetében még fontosabb a sötétben történő tárolás. A fényképek is legyenek kisimítva, persze, ha ezzel nem rongáljuk meg őket. A fotópapír ugyanis még törékenyebb, így kiegyenlítését inkább bízzuk szakemberre. Az egyes fotókat akár saját készítésű borítókbán is tárolhatjuk. A nagyobb fotókat tegyük dobozba, az azonos méretűekből, egy méret szempontjából megfelelő dobozban, akár többet is elhelyezhetünk. A negatívokat is speciális feltételek mellett tároljuk.

Slika 23 Primer arhivske mape iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU. Archívummappa a Népzeneudományi Intézet archívumából, GNI ZRC SAZU.

osebne podatke, ki jih lahko razberemo iz arhivskega gradiva, je potrebno skrbno varovati, ne glede na starost arhiva. Drugi vidik vsebinskega varovanja pa je dosledno in ustrezno navajanje vira, kadar podatke, pridobljene iz gradiva, javno

Slika 24 Prikaz poškodb, ki nastanejo zaradi lepilnega traku in hranjenja brez opore (poškodovani robovi). A ragasztószalagtól és a támaszték hiányából származó sérülések bemutatása (sérült lapszélek).

Különösen óvatosan kell bánni a nitrátos filmekkel, amelyek öngyulladásra képesek és akár tüzet is okozhatnak. Ezért a többi anyagtól

objavimo, ne glede na to, za kakšno vrsto objave (članek, fotografija, razstava ...).

Literatura

PLANINC, Lucija, BUH, Tina: Papir, pergament in fotografsko gradivo. V: Ana Motnikar (ur.), *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, Skupnost muzejev Slovenije, 2010, 66–76.

elkülönítetten tároljuk őket. A diákat erre rendszeresített csomagolásban tároljuk.

És ha már az anyag megóvásáról beszélünk, természetesen nem elég a fizikai védelem.

Egyre fontosabbá válik az anyag tartalmi védelme is. A személyes adatok védelméről szóló EU rendelet megteremtette ehhez a szigorú, formális alapokat. Tekintet nélkül az archívum korára, fontos az archívumanyagból kiolvasható személyes adatok gondos védelme. A tartalmi védelem másik szempontja pedig a források következetes megjelölése, amikor az anyagból szerzett adatokat nyilvánosan is közzétesszük, tekintet nélkül a közzététel formájára (cikk, fotó, kiállítás ...).

Irodalom

PLANINC, Lucija, BUH, Tina: Papir, pergament in fotografsko gradivo. V: Ana Motnikar (ed.), *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, Skupnost muzejev Slovenije, 2010, 66–76.

DIGITALIZACIJA PISNEGA GRADIVA

BESEDILO: ANJA SEREC HODŽAR

Digitalizacija pisnega gradiva pomeni izdelavo kopije gradiva, ki se hrani v elektronski obliki. Pred digitalno dobo so kopije nastajale s prepisi, kasneje s fotografiranjem in fotokopiranjem. Kopije gradiva imajo dve osnovni funkciji – ohranitev podatkov za primere, ko originali niso več dostopni (ne glede na vzrok) in lažje ohranjanje gradiva, saj podatke lahko zajemamo iz kopij in ni potrebno, da vedno znova jemljemo v roke originale.

Za digitalizacijo papirnatega gradiva in fotografij uporabljamo skenerje (optične bralnike) in fotoaparate (za večje dimenzije). Če je le možno, uporabljamo skenerje s hladno svetlobo, ti pa so nujni pri skeniranju rokopisov na zelo starem, občutljivem in krhkem papirju. Za gradivo, ki je glede na obseg strani obsežnejše in ga ne smemo pritiskati, ker bi se na pregibu lomilo ali bi se trgali šivi, uporabljamo t. i. *overhead* skenerje, ki gradivo poskenirajo od zgoraj. Če takšnega skenerja nimamo na razpolago, gradivo raje fotografiramo.

Za potrebe trajnejšega hranjenja gradivo skeniramo v čim višji gostoti in ga shranjujemo v

ÍRÁSOS ANYAGOK DIGITALIZÁLÁSA

SZÖVEG: ANJA SEREC HODŽAR

Az írásos anyag digitalizálása azt jelenti, hogy készítünk az anyagról egy másolatot, amit elektronikus formátumban tárolunk. A digitális korszak előtt a másolatokat átírással, később fényképezéssel és fénymásolással készítették. A másolatoknak két alapvető szerepe van: az adatok megőrzése arra az esetre, ha (tekintet nélkül az okokra) az eredeti már nem érhető el, valamint az anyag könnyebb megőrzése, mivel az adatok így a másolatról is meríthetők, és nem kell folyamatosan kézbe fogni az eredeti példányt.

A papíralapú anyagok és fotók digitalizálásához szkennereket (optikai olvasókat) és (nagyobb méretű anyagok esetében) fényképezőgépeket használunk. Amennyiben ez lehetséges, hidegfényű szkennert használjunk, ami a nagyon régi, érzékeny és törékeny papírokon lévő kéziratok esetében elkerülhetetlen. A többoldalas lefűzött anyagot, amelyet nem szabad nyomkodni, mert a hajlításnál megtörne vagy elszakadnának a varratok, felülről beolvasó, úgynevezett *overhead* szkennelrel kell beolvasni. Amennyiben

Slika 25 Skenogram
rokopisa
z vidnim
robom; enako
velja za slike
21, 22 in 24.
Beszkennelt
kézirat látható
szélekkel;
ugyanígy a 21.,
22. és 24. kép.

Ĥim aj, ajajaj.
Püšlaci dišičjo.

njaj na rókaj, njaj na rókaj
Přtani bliščijo.

Ĥim aj, ajajaj.
Přtani bliščijo.

njaj na nògaj, njaj na nògaj
Šolinci brnijo.

Ĥim aj, ajajaj.
Šolinci brnijo.

„Dajta mi jo, dajta mi jo,
mója drága mäti!”

Ĥim aj, ajajaj.
mója drága mäti!”

„nä däm ti jo, nä däm ti jo,
Ĥlirvá šimbradäti!”

Ĥim aj, ajajaj.
Ĥlirvá šimbradäti!”

„Ráj jo hócän, ráj jo hócän
F škrinjo zaklěpsäti.

Ĥim aj, ajajaj.
F škrinjo zaklěpsäti.”

Naräkiwao Ĥiňarof miška.
Na tó pesän so inča rädä plěsali nikiš jähö itär plěš.

formatih, ki omogočajo širok nabor hranjenja podatkov. Pri ploskovnem gradivu (kar papirno gradivo v glavnem je) moramo ob skeniranju vedno pustiti nekaj roba, t. i. paspartu, da kasneje gradivo vidimo v celoti, kot predmet, saj noben del ne sme biti odrezan. Prav tako je potrebno, da sta poskenirani obe strani lista, razen v primerih, ko smo prepričani, da je zadnja stran prazna. Že najmanjše oznake so razlog za to, da skeniramo obe strani. Vsak skenogram dobi svojo številko, neke vrste identifikacijsko številko, ki ni nujno povezana z vsebino gradiva. Jasen mora biti le sistem, po katerem je gradivo skenirano (na primer združeno po mapah, kakor je shranjeno).

Tako skenirano gradivo hranimo kot arhivsko kopijo, nujno na več mestih, v računalnikih in na zunanjih pomnilniških napravah. V določenih časovnih razmikih preverjamo stanje gradiva. Za zasebne zbirke je priporočljivo, da se povežejo z lokalnimi arhivi, muzeji ali knjižnicami in se skušajo dogovoriti, da se ena kopija shrani tudi tam.

Arhivski skenogrami so za vsakdanjo uporabo neugodni, ker vsebujejo velike količine podatkov in jih zato elektronske naprave težko odpirajo in obdelujejo. Zato za vsakdanjo uporabo gostoto in format zapisa prilagodimo, strani s specifičnimi podatki, ki mogoče niso vezani na gradivo, pa lahko izpustimo. Takšno gradivo tudi lažje urejamo po posameznih sklopkih in ga razvrstimo po sistematiki, ki nam ustreza. Posamezne

ilyen szkennelvel nem rendelkezünk, az anyagot inkább fényképezzük le.

A tartósabb megőrzésre szánt anyagot nagyobb sűrűséggel és olyan formátumba szkenneljük, amely az adatok széles körének tárolását teszi lehetővé. A síkformátumú anyagnál (és a papír rendszerint az) a szkennelésnél mindig hagyjunk valamennyi margót, úgynevezett paspartut, hogy később az anyagot egészében, tárgyként láthassuk, hiszen nem szabad levágni egyetlen részt sem. Úgyszintén ügyeljünk rá, hogy a lap mindkét oldalát szkenneljük be, illetve győződjünk meg róla, hogy a lapnak csak egyik oldalán van írás. Még a legjelentéktelenebbnek tűnő jelzést is be kell szkennelni. Mindegyik beszkennelt anyagot megszámozunk, ez egyfajta azonosítószám, amely nem feltétlenül függ össze az anyag tartalmával. Egyértelműnek kell viszont lennie a rendszernek, amelyet a szkennelésnél alkalmaztunk (például mentve mappákba beolvasás szerint).

Az ily módon beolvasott anyagot mindenképpen több helyen, archívum-másolatként, és pedig számítógépeken és külső memóriakészülékeken tároljuk. Bizonyos időközönként az anyag állapotát ellenőrizzük. A magángyűjtemények esetében ajánlatos megállapodni a helyi levéltárakkal, múzeumokkal vagy könyvtárakkal, hogy egy másolatot ott is őrizzenek.

dokumente lahko tudi preimenujemo, tako da že iz imena dokumenta razberemo, kaj ta vsebuje.

Ko raziskujemo na terenu in obiskujemo sogovornike, se zgodi, da naletimo na gradivo, ki ga prepoznamo kot pomembno, lastnik pa ga ne želi izročiti niti začasno, da bi ga na inštituciji z ustrežno opremo digitalizirali. V tem primeru je, boljše kot nič, digitalizacija opraviti kar s fotoaparatom, lahko tudi z mobilnim telefonom, seveda nujno ob soglasju lastnika.

Posebna oblika digitalizacije je digitaliziranje dokumentarnega gradiva v inštitucijah. Govorimo o dokumentih, ki nastajajo ob strokovnem in znanstvenem delu. To velja predvsem za pretekla obdobja, za čas pred uveljavitvijo računalnikov. V inštitucijah tako digitaliziramo terenske zvezke, različne zapise in rokopise naših predhodnikov, transkripcije melodij in besedil, kinetograme in podobno. Tako nastaja neke vrste vzporeden digitalni arhiv, ki nam omogoča lažje vključevanje preteklega znanja in podatkov v sodobno preučevanje. Gre dejansko za skeniranje originalov, ne za prepise (ne gre za pretipkavanje besedil, ampak za skenogram rokopisa, risbe, tipkopisa ...).

A beszkennelt anyagok napi használatra nem igazán alkalmasak, mivel rendkívül sok adatot tartalmaznak, így az elektronikus eszközök nehezen nyitják meg és dolgozzák fel azokat. Ezért a mindennapos használatához a rögzítés sűrűségét és formátumát alkalmassá tesszük a használatához, az anyaghoz nem közvetlenül kötődő specifikus adatokat akár ki is hagyhatjuk. Az ilyen anyag csoportosítva könnyebben szerkeszthető és számunka megfelelően rendszerezhető. Az egyes dokumentumokat akár át is nevezhetjük, így már a dokumentum nevéből látható, hogy az mit tartalmaz.

Amikor terepen kutatunk és látogatjuk az adatközlőket, előfordul, hogy egy bizonyos anyagot fontosnak ítélünk meg, viszont a tulajdonos azt még ideiglenesen sem kívánja rendelkezésünkre bocsátani, hogy azt az intézetben, megfelelő készülékekkel digitalizáljuk. Ebben az esetben, a semminél az is több, ha a digitalizálást fényképezőgéppel vagy mobil telefontal végezzük el, természetesen a tulajdonos beleegyezésével.

A digitalizálás speciális formája a dokumentumoknak az intézményekben végzett digitalizálása. A szakmai és tudományos munka során készült dokumentumokról van szó. Különösen vonatkozik ez a régebbi időszakokra, amikor még nem annyira terjedtek el a számítógépek. Az intézményekben így terepfüzeteket, elődjeink feljegyzéseit és kéziratait, dallamok és szövegek

átiratát, kinetogramokat (táncjelírás) és hasonlókat digitalizálunk. Ily módon egyfajta párhuzamos digitális archívum jön létre, amely lehetővé teszi, hogy korszerű módon tanulmányozzuk a múltbéli tudást és adatokat. Jelen esetben nem átiratokról, hanem az eredeti példányok beszkenyeléséről van szó (vagyis nem átgépeljük a szövegeket, hanem beszkenyeljük a kéziratot, rajzot, gépelt szöveget...).

DIGITALIZACIJA ZVOČNEGA GRADIVA

BESEDILO: DRAGO KUNEJ

Digitalizacija predstavlja dober način zaščite različnih gradiv, vendar se je mnogi pogosto lotijo premalo premišljeno in brez potrebne dolgoročne strategije vzdrževanja digitalne vsebine. S tem lahko ogrozijo obstoj gradiva. Postopek digitalizacije moramo razumeti le kot enega od načinov ohranjanja zvočnih zapisov.

Pred predvajanjem in digitalizacijo je zvočno gradivo potrebno strokovno pregledati, oceniti stanje, značilnosti in posebnosti nosilca ter formata zapisa, hkrati pa zagotoviti ustrezne vsebinske in tehnične metapodatke, ki vplivajo na postopek digitalizacije, ter poskrbeti za ustrezno dokumentiranje tovrstnih podatkov. Za navajanje in dokumentiranje različnih metapodatkov in popisa posnete vsebine je smiselno pripraviti posebne obrazce.

A HANGANYAG DIGITALIZÁLÁSA

SZÖVEG: DRAGO KUNEJ

A digitalizálás a különböző anyagok megvédésének jó módja, de sokan gyakran túl megfontolatlanul és a digitális tartalmak megtartásához szükséges stratégia nélkül látnak hozzá. Ezzel pedig veszélyeztethetik az anyag fennmaradását. A digitalizálás folyamatát a hangfelvételek megőrzésének egyik módjaként kell értelmeznünk.

A lejátszás és a digitalizálás előtt a hanganyagot szakszerűen át kell nézni, felbecsülni az állapotát, a hanghordozó jellemzőit és sajátosságait, valamint a felvétel formátumát, egyben pedig biztosítani kell digitalizálás folyamatára ható tartalmi és technikai metaadatokat, valamint az efféle adatok megfelelő dokumentálását. A különböző metaadatok feltüntetéséhez és dokumentálásához, valamint a felvett tartalom leltározásához célszerű külön úrlapokat készíteni.

VSEBINSKI IN TEHNIČNI METAPODATKI, KI VPLIVAJO NA POSTOPEK DIGITALIZACIJE

Zvočni dokumenti vsebujejo podatke v različnih oblikah. Posneta zvočna vsebina predstavlja primarne informacije, druge oblike informacij, ki se nanašajo na posneto vsebino, pa so sekundarne informacije (metapodatki), ki zvočno vsebino dopolnjujejo in jo postavljajo v ustrezen kontekst. Sekundarne informacije so pogosto v pisni obliki (na primer zapisi vsebinskih podatkov na zvočnih nosilcih ali terenskih zapiskih), lahko pa jih ugotovimo tudi iz podatkov o samem zvočnem nosilcu ali uporabljeni snemalni opremi.

Primarne in sekundarne informacije skupaj sestavljajo zvočni dokument in so oboje pomembne za razumevanje in interpretacijo posnete vsebine. Sekundarne informacije (metapodatki) so še posebej pomembne za avtentizacijo posnetka pri postopku digitalizacije ter pri analizi in raziskovanju zvočne vsebine. Zato jih je potrebno dokumentirati, digitalizirati in skupaj s posneto vsebino ohraniti, saj le tako zagotovimo dolgoročno uporabnost zvočnega zapisa.

Vsebinski metapodatki so v pomoč pri predvajanju, digitaliziranju in dokumentiranju zvočnega gradiva, saj opisujejo, dopolnjujejo in pojasnjuje posneto zvočno gradivo in so ključnega pomena pri avtentizaciji zvočnega zapisa. Pogosto

A DIGITALIZÁCIÓ FOLYAMÁTÁT BEFOLYÁSOLÓ TARTALMI ÉS TECHNIKAI METAADATOK

A hangdokumentumok különböző formában tartalmaznak adatokat. A felvett hanganyag az elsődleges információkat, a felvett tartalmakra vonatkozó más formátumú információk pedig másodlagos információk (metaadatok), amelyek a hanganyagot kiegészítik és megfelelő kontextusba helyezik. A másodlagos információk gyakran írásos formában vannak (például a tartalmi adatok lejegyzése a hanghordozókon vagy terepi jegyzetekben), de ezeket megállapíthatjuk magáról a hanghordozókra vagy a felhasznált felvételező készülékekre vonatkozó adatokból is.

A hangdokumentumot az elsődleges és másodlagos információk együtt alkotják, és a felvett tartalom értelmezéséhez és interpretációjához mindkettő fontos. A másodlagos információk (metaadatok) különösen fontosak a felvétel hitelesítéséhez a digitalizálás folyamatában, valamint a hangtartalmak elemzésében és kutatásában. Ezért kell őket dokumentálni, digitalizálni és a felvett tartalmakkal együtt megtartani, hiszen csak így biztosítható a hangfelvétel hosszútávú használhatósága.

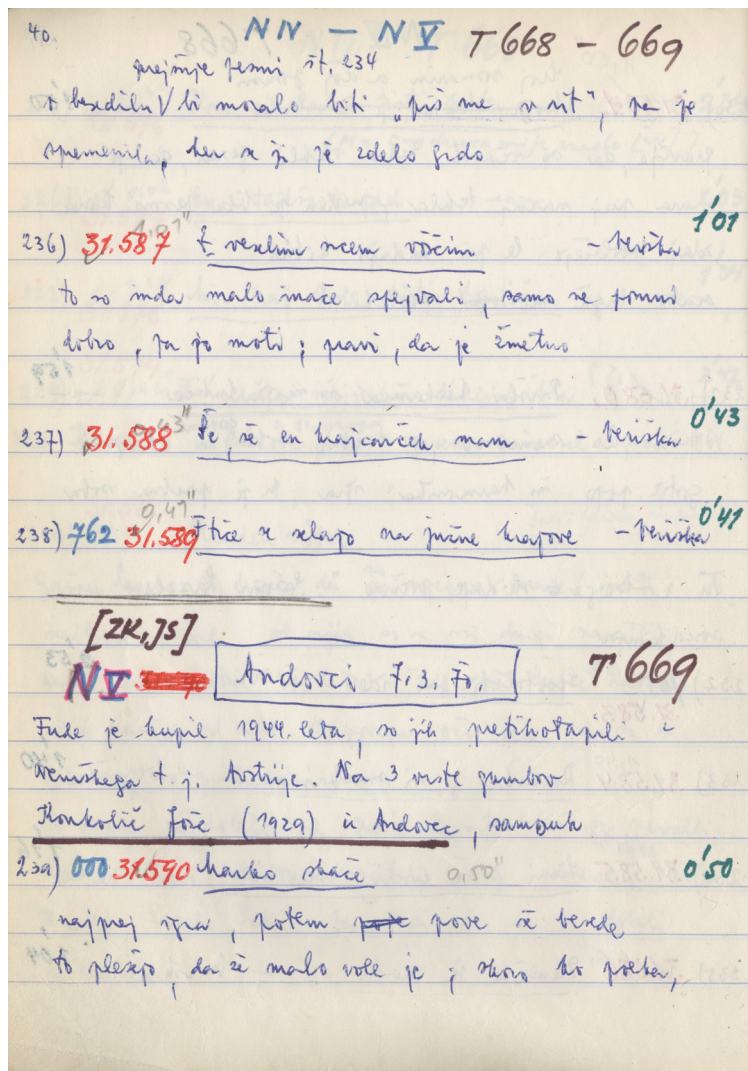
A tartalmi metaadatok a hanganyag lejátszásánál, digitalizálásánál és dokumentálásánál szolgálnak segítségül, hiszen a felvett hanganyagokhoz

Slika 26 Metadodatki na škatlici magnetofonskega traku iz zbirke K. Horvátha st. in v terenskem zvezku v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

Metaadatok a magnószalag dobozán, id. Horváth Károly gyűjteményében és a ZRC SAZU Népzene-tudományi Intézet archívumában lévő terepfüzetben.

so zapisani na zvočnih nosilcih, njihovih škatlicah, vloženi lističih ali v posebnih zvezkih in beležkah.

leírásokkal, kiegészítésekkel és magyarázatokkal bővíti és kulcsfontosságúak a hangfelvétel hitelesítésénél. Ezek gyakran hanghordozókon, a

Raziskovalci in zbiralci ljudske glasbe, ki so zapisovali gradivo s pomočjo zvočni posnetkov, so pri svojem delu uporabljali zelo različno, pogosto preprosto oziroma amatersko snemalno opremo. Uporabljeno opremo in tehnične parametre nastavitve opreme so praviloma slabo dokumentirali, zato teh podatkov ni preprosto ugotoviti. Je pa v veliko pomoč, če se pred digitalizacijo iz različnih virov lahko ugotovi uporabljena snemalna oprema (naprava, mikrofoni idr.) ali celo pregleda morebitna ohranjena oprema, saj s tem zanesljivo izberemo ustrezne predvajalne naprave, nastavimo njihove parametre in izberemo najprimernejši postopek digitalizacije.

Ob zvočnih zapisih pogosto obstajajo tudi spremljajoči pisni podatki o posnetkih (na primer terenske beležke, zvezki, zapisi na škatlicah ali listi, vloženi v škatlice zvočnih nosilcev, idr.), ki lahko vsebujejo tudi tehnične metapodatke (na primer hitrost predvajanja, število posnetih stez, način snemanja: stereo / mono) in pojasnilo o postopku snemanja. Pred digitalizacijo je potrebno tovrstno gradivo zbrati, pregledati in ustrezno dokumentirati.

PRIPRAVA ZVOČNEGA GRADIVA NA DIGITALIZACIJO

Pred digitalizacijo je potrebno zvočne nosilce pregledati ter jih pripraviti za predvajanje (branje)

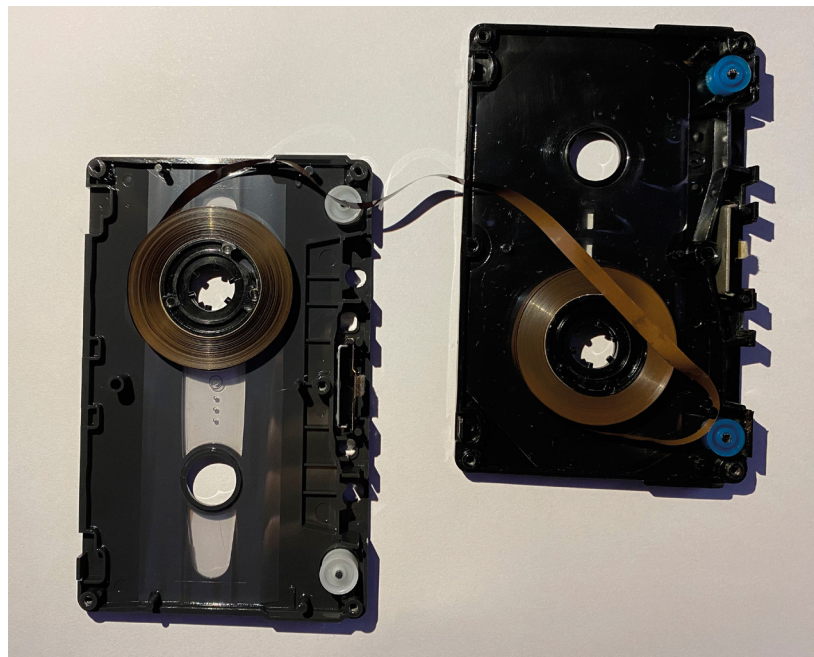
dobozain, betélapokon vagy külön füzetekben vannak tárolva.

A kutatók és a népzene gyűjtők, akik a hanganyagot hangfelvételek segítségével rögzítették, a munkájuk során nagyon különböző, gyakran egyszerű vagy amatőr hangrögzítő berendezéseket használtak. Az alkalmazott felszerelést és a technikai paramétereket általában nem dokumentálták megfelelően, ezért ezeket az adatokat nem egyszerű megállapítani. Nagy segítségül szolgál viszont az, ha a digitalizálás előtt különböző forrásokból megállapítjuk, hogy milyen hangrögzítő berendezést használtak (berendezés, mikrofonok stb.), vagy akár megvizsgálható a lehetőleg fennmaradt felszerelés, hiszen ez alapján megtalálhatjuk a megfelelő lejátszó berendezést, beállíthatjuk azok paramétereit és kiválaszthatjuk a digitalizálás legmegfelelőbb formáját.

A hangfelvételek mellett gyakran megtalálhatók még a felvételeket kísérő írásos adatok is (például a terepen készült jegyzetek, füzetek, a dobozokon vagy a dobozokba helyezett betétlapokon található feljegyzések stb.), amelyeken a technikai metaadatok (például a lejátszás sebessége, felvett sávok száma, felvételezés módja: sztereó/mono) és a felvételt készítés folyamatáról szóló adatok is megtalálhatók. A digitalizálás előtt ezeket az adatokat össze kell gyűjteni, ellenőrizni és megfelelően dokumentálni kell.

Slika 27 Mehansko restavriranje avdio kasete iz zbirke K. Horvátha st. zaradi poškodovanega ohišja kasete je bilo potrebno trak prestaviti v novo ohišje in s tem omogočiti predvajanje kasete. Foto: Drago Kunej, 2020.

Id. Horváth Károly gyűjteményében lévő hangkazetta mechanikus restaurálása: a kazetta sérült háza miatt a szalagot új házba kellett áthelyezni, és így lejátszhatóvá tenni. Fotó: Drago Kunej, 2020.

in postopek digitalizacije. Pregled opravi strokovnjak, ki oceni fizično stanje in stopnjo ogradenosti nosilca. Pri tem je posebej pozoren na vrsto in stanje nosilca (vključno z morebitnimi poškodbami in nepravilnostmi) ter na značilnosti in posebnosti posameznega nosilca. Na podlagi pregleda se določi ustrezno opremo, morebitne restavratorske posege na zvočnem nosilcu in postopek digitalizacije.

S pomočjo testnega predvajanja nosilca na ustreznih predvajalnih opremah se ugotovi format zapisa (pri magnetofonskih trakovih na primer stereo/mono način snemanja, število posnetih stez, hitrost predvajanja) in se določijo nastavitve predvajalne opreme (na primer izbor ustrezne predvajalne glave, hitrost predvajanja).

Izvede se sondažni pregled zvočnih posnetkov na nosilcu, s katerim se ugotovi trajanje in vrsto posnete vsebine in se preveri pravilnost pripadajočih metapodatkov (avtentizacija). Pri tem se podrobneje ugotovijo tudi morebitne poškodbe in anomalije zvočnega nosilca, ki bi lahko povzročile težave pri predvajanju in digitalizaciji ter celo dodatne poškodbe nosilca in zvočnega zapisa. Pred predvajanjem je potrebno ugotovljene nepravilnosti odpraviti in nosilec ustrezno restavrirati.

A HANGANYAG ELŐKÉSZÍTÉSE A DIGITALIZÁLÁSRA

A digitalizálás előtt a hanghordozókat ellenőrizni kell és azokat a lejátszásra (olvasásra) és a digitalizálásra elő kell készíteni. Az ellenőrzést szakember végzi el, aki felbecsüli a hanghordozó fizikai állapotát és veszélyeztetettsége fokát. Itt különösen figyel a hanghordozó fajtájára és állapotára (beleértve az esetleges sérüléseket és helytelenségeket), valamint az egyes adathordozók jellegzetességeire és különlegességeire. Az ellenőrzés alapján meghatározza a megfelelő lejátszókat és felszerelést, az esetleges restaurálási beavatkozásokat a hanghordozón és a digitalizálás folyamatát.

A megfelelő lejátszó berendezésen történő tesztlejátszás segítségével megállapítható a felvétel formátuma (a magnetofon-szalagoknál például a sztereó/mono felvételezési módot, a felvett sávok számát, a lejátszás sebességét) és meghatározhatók a lejátszó berendezés beállításai (például a megfelelő lejátszófejt, a lejátszási sebesség kiválasztása).

A hanghordozón levő felvételek szondás vizsgálatakor, megállapítják a felvett tartalom időtartamát és fajtáját és ellenőrzik a hozzátartozó metaadatokat (hitelesítés). Ebben a folyamatban alaposabban fény derül a hanghordozón található esetleges sérülésekre és anomáliákra, amelyek a

DIGITALIZACIJA IN ZAŠČITA GRADIVA V DIGITALNI OBLIKI

Zvočno gradivo za dolgotrajno hrambo praviloma digitaliziramo s čim boljšo kakovostjo: z visoko resolucijo in polno gostoto podatkov. Za to potrebujemo ustrezno in kakovostno opremo ter primerno znanje za predvajanje različnih nosilcev in njihovo digitalizacijo.

Pri zaščiti gradiva v digitalni obliki je pomembno redno preverjanje stanja digitalnega zapisa, predvsem pojavljanje znakov staranja in propadanja nosilca ter ugotavljanje morebitnih napak pri branju zapisa. Edini zanesljiv način, ki omogoča preverjanje stanja digitalnega zapisa, je nenehno in obsežno testiranje berljivosti nosilca. Čeprav je v zadnjih letih že močno uveljavljen koncept ohranjanja vsebine in ne več nosilca samega, je življenjska doba digitalnih nosilcev zapisa kljub temu pomembna, saj poleg ostalih parametrov v digitalnem sistemu določa čas migracije digitalne vsebine.

Digitalno gradivo je priporočeno hraniti v dveh kopijah na dveh različnih mestih, da se v primeru naravnih ali drugih nesreč ohrani vsaj ena kopija. Prav tako je priporočljivo digitalno gradivo shraniti v različnih oblikah zapisa (formatih), saj nestanovitne razmere tržišča in lastniške pravice nekaterih oblik zapisa narekujejo vse krajšo življenjsko dobo digitalnih sistemov in

lejátszaskor és a digitalizálás folyamatában nehézségeket, sőt a hordozón és a hangfelvételen további sérüléseket okozhatnak. A lejátszás előtt szükséges a megállapított rendellenességek kijavítása és a hordozó megfelelő restaurálása.

A DIGITALIZÁLÁS ÉS A DIGITÁLIS FORMÁTUMÚ HANGANYAG VÉDELME

A hosszútávú archiválásra szánt hanganyagot rendszerint minél jobb minőségben digitalizáljuk: magas felbontásban és teljes adatsűrűséggel. Ehhez megfelelő és jó minőségű felszerelésre van szükség, a különböző adathordozók lejátszásához és digitalizálásához pedig megfelelő tudásra is kell. A digitális formátumú anyag védelménél fontos a digitális anyag állapotának rendszeres ellenőrzése, főképp az öregedés és a rongálódás jeleinek a figyelése, valamint az esetleges hibák feltárása a hanganyag lejátszásánál. Az egyedüli megbízható mód, amivel ellenőrizhető a digitális felvétel állapota, a hordozó olvashatóságának folyamatos és terjedelmes tesztelése. Bár az eltelt években már erősen elfogadottnak számít a tartalomfenntartás fogalma, nem pedig maga a hordozó fenntartása, a digitális hordozók élettartama ennek ellenére fontos, hiszen a digitális rendszerben, az egyéb paraméterek mellett, meghatározza a digitális tartalom adatmigrációjának idejét is.

pogostejše prepise (migracije) vsebine. Dodatno težavo pri digitalizaciji zvočnih zapisov predstavlja tudi izbira arhivsko standardiziranega nosilca in formata. Trajno zaščito digitalnega gradiva lahko zato dosežemo le s skrbnim načrtovanjem in strategijo, ki zagotavlja dostop do nespremenjene vsebine tudi pri spremembi tehnologije ter s pravočasno migracijo med formati in nosilci. Digitalizirano gradivo shranimo tudi v različici slabše kakovosti, ki je primerna za lažje in hitreje pregledovanje, morebitno pošiljanje in spletne objave.

A digitális anyagot két másolatban, két különböző helyen ajánlott tárolni, hogy az esetleges természeti vagy egyéb csapások esetében legalább az egyik másolat megmaradjon. Szintén ajánlatos az anyagot különböző formátumokban tárolni, hiszen a változó piaci helyzet, és az egyes formátumok tulajdonjogi helyzete a digitális rendszerek rövidebb élettartamát és a gyakoribb átírást (adatmigrációt) jelentik. A hangfelvételek digitalizálásánál további nehézséget jelent az archiváláshoz standardizált hordozó és formátum kiválasztása is. A digitális anyag tartós védelmét csak a gondos tervezéssel és olyan stratégia kiválasztásával tudjuk elérni, amely a technológia változása esetében is biztosítja a változatlan tartalomhoz való hozzáférést, valamint a formátumok és a hordozók közötti megfelelő idejű adatmigrációt. A digitalizált anyagot gyengébb minőségű változatban is tároljuk, ami lehetővé teszi az egyszerűbb és a gyorsabb áttekintést, az esetleges továbbítást és az internetes közzétételt.

Folk Music Heritage – projektni partnerji / projektpartneri:

Humán Esély Nonprofit Kft.

Lenti Város Önkormányzata

Javni zavod za turizem, kulturo in šport Beltinci

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti

ZALOŽBA
Z R C

9 789610 504634